

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы

АЛМАТЫ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh National Pedagogical University

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы

Серия «Полиязычное образование и иностранная филология»

Series «Multilingual Education and Philology of Foreign Languages»

№ 3 (19), 2017

АЛМАТЫ, 2017

БАС РЕДАКТОР

Т.Т.АЯПОВА - ф.ғ.д., профессор

БАС РЕДАКТОР ОРЫНБАСАРЛАРЫ:

Баданбекқызы З. – ф.ғ.к., доцент

Сейдалиева Г.О – PhD, аға оқытушы

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Абуов Ж.А. - ф.ғ.д., профессор

Мирзоев К.И. - ф.ғ.д., профессор

Букабаева Б..Е. - ф.ғ.к., доцент

Кемелбекова З.А. - ф.ғ.к., доцент

Али Али Шабан – PhD Каир (Египет)

Дэвис Брент – PhD (АҚШ)

Ханс Шахл- PhD (Австрия)

Фатима Шнан-Давен - PhD (Франция)

Наср М.Ариф – PhD(Араб Эмириаты)

Әлімсейіт Әбілғазы – ф.ғ.д., профессор (ҚХР)

Иноятова У.И. – п.ғ.д. (Өзбекстан)

Окутман Осман Кабадайы – PhD (Турция)

НӨМІРГЕ ЖАУАПТЫ ТҮЛГА:

Сейдалиева Г.О – PhD, аға оқытушы

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ:

Жауыншиева Ж.Б - магистр, аға оқытушы

**Журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігіне
12.02.2013 жылы тіркеліп, №13343-Ж күелігі берілді.**

Шығарылу мерзімі жылына 4 рет.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Т.Т. АЯПОВА - д.ф.н., профессор

ЗАМЕСТИТЕЛИ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

Баданбекқызы З. – ф.г.к., доцент
Сейдалиева Г.О – PhD, старший преподаватель

СОСТАВ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Абуов Ж. А. -д.ф.н., профессор
Мирзоев К.И. - д.ф.н., профессор
Букабаев Б.Е. - к.ф.н., доцент
Кемелбекова З.А. - к.ф.н., доцент
Али Али Шабан - PhD Каир (Египет)
Дэвис Брент – PhD (США)
Ханс Шахл- PhD (Австрия)
Фатима Шнан–Давен - PhD (Франция)
Наср М.Ариф – PhD (Арабские эмираты)
Әлімсейіт Әбілғазы – д.ф.н.(КНР)
Иноятова У.И. – д.п.н (Узбекистан)
Окутман Осман Кабадайы – PhD (Турция)

ОТВЕТСТВЕННЫЙ ЗА ВЫПУСК ЖУРНАЛА:

Сейдалиева Г.О – PhD, старший преподаватель

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Жауыншиева Ж.Б - магистр, старший преподаватель

**Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры и информации Республики
Казахстан 12 февраля 2013 г. № 13343-Ж**

Периодичность 4 раза в год.

EDITOR-IN-CHIEF

Tanat T. Ayapova - Doctor of Philological Sciences, Professor

EDITOR-IN-CHIEF'S ASSISTANTS:

Zaure.Badanbekkyzy -Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Guldana O. Seidaliyeva – PhD, Senior lecturer

EDITORIAL STAFF:

Zhumagaly A.Abuov -Doctor of Philological Sciences, Professor

Knyaz I. Mirzoyev- Doctor of Philological Sciences, Professor

Bakhytkul E. Bukabayeva- Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Zada A. Kemelbekova- Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Ali Ali Shaban- PhD Kair (Egypt)

Davis Brent - PhD (USA)

Hans Schachl- PhD (Austria)

Fatima Shnah- Daven- PhD (France)

Nasr M. Arif- PhD(Arab Emirates)

Alimseyit Abilkazy- PhD (China)

Inoyatova U.I. – Doctor of Philological(Uzbekistan)

Okutman Osman Kabadayı – PhD (Turkey)

Guldana O. Seidaliyeva is responsible for this issue.

EXECUTIVE SECRETARY:

Zhazira B. Zhaunshieva- MA, senior teacher

Journal is registered at the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan (Certificate № 13343-J) 2013, February 12

Periodicity 4 times a year

**ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

МРНТИ:16.31.51

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД КАК ОСНОВА ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Айдарханова А. А. – магистрант 2 курса по специальности 6М011900 Иностранный язык: Два иностранных языка, КазНПУ имени Абая, aidarkhanovaalina@gmail.com
Аяпова Т. Т. – д.ф.н., профессор КазНПУ имени Абая

Аннотация

Поскольку мы живем в эпоху инновационных технологий с новыми требованиями, наша страна стремительно развивается. В то же время, развиваются и учителя, которые должны идти в ногу со временем. Формирование идентичности субъекта межкультурной коммуникации в новых требуемых условиях не может ограничиваться формированием определенных навыков, знаний или умений. Таким образом, существует требование набора компетенций, которые обеспечивали бы формирование профессиональных компетенций учителей иностранного языка. Статья посвящена обзору компетентностного подхода в иноязычном образовании.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, иноязычное образование

Түйіндеме

Макала шет тілі білім жүйесі мен шет тілі педагогтары дайындығының құзыреттілікке негізделген тәсіліне қысқаша мәлімет береді. Біздің жаңа талаптарға сай инновациялық технологиялар кезеңінде өмір сүріп жатқандығымыздан, біздің еліміз жедел қарқынмен дамып келеді. Сонымен қатар оқытушылар да заман талабына сәйкес дамуда. Мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісінің жеке тұлғалық қалыптасуы белгілі бір білім салаларымен, дағдылармен шектеліп қалуы жеткіліксіз. Сондықтан шетел тілі мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында ұсынылатын арнайы құзыреттер жиынтығы бар. Макала шет тілі білім беруде құзыреттілік тәсілді қарастырады.

Түйін сөздер: құзыреттілік, құзіреттілік тәсілі, шеттілдік білім беру

Abstract

The article is devoted to brief review of competency-based approach to foreign language education. Since we live in a period of innovative technologies with new requirements, our country is developing rapidly. At the same time the teachers are also developing and need to keep pace with the times. Thus, the formation of the identity of the subject of intercultural communication in the new demanded conditions can not be limited by the formation of certain skills, knowledge or skills. Therefore, there is a requirement of a set of competencies that would ensure formation of professional competences of foreign language teachers.

Keywords: competency, competency-based approach, foreign language education

В настоящее время роль иностранного языка значительно выросла, что отождествляется всеобщей глобализацией, поддержкой финансовых, политических и культурных связей, развитием международной интеграции и межкультурной коммуникации. Это определяет текущие потребности преподавателей иностранного языка и требует, чтобы их мероприятия и подготовка были более современными и привлекательными. Цели обучения, принятые современной школой, решают проблему формирования человека, основным свойством которого является осознание себя как представителя определенной этнической группы и способность общаться с различными людьми и различными обществами.

Прежде всего, важно осветить смысл «обучения иностранному языку» в отношении подхода, основанного на компетентностном подходе. Существует парадигма образования с социальными позициями, которая рекомендует развивать культуру человека, ориентированную на широко распространенные качества, богатое культурное наследие прошлого своего народа и народов других стран, стремящихся к их пониманию, которые способны и готовы осуществлять межличностное и межкультурное общение, в том числе с помощью иностранного языка [1]. Поэтому, актуальность

компетентностного подхода освещена в материалах модернизации образования и рассматривается как одно из важных положений обновления содержания образования.

Артикуляция культуры рассматривается как язык, потому что в каждом языке есть представление о национальной культуре; возможность учиться, воспринимать и понимать только через изображение языка. Язык играет важную роль в динамичном развитии глубокой культуры. Приобретая иностранный язык, студент получает прямой доступ к культурным ценностям новой страны. Таким образом, «язык обеспечивает реализацию духовной непрерывности между разными возрастами» [2,4].

Е. И. Пассов рассматривает культуру как систему духовных ценностей, воплощенных или не воплощенных материально, которые созданы и накоплены обществом во всех сферах жизни - от повседневной жизни до философии [3, 8]. Ученый предполагает, что система образования является социальным институтом личности, а также субъектом культуры и использует термин «образование иностранного языка», а не «обучение иностранному языку». Языковое образование является ключом к овладению культурой. И если какое-либо образование является передачей культуры, обучение иностранному языку рассматривается как передача культуры иностранного языка. По словам Е. И. Пассова, процесс иноязычного образования можно разделить на четыре аспекта:

- 1) Познание, направленное на овладение культурологическим содержанием культуры этого конкретного иностранного языка (оно включает не только культуру страны, но и язык как часть культуры);
- 2) Развитие, направленное на овладение психологическим содержанием иностранной культуры;
- 3) Воспитание, направленное на овладение педагогическим содержанием культуры иностранного языка;
- 4) Учение, направленное на овладение социальным содержанием иностранного языка культурным, социальным, в том смысле, что речевые навыки усваиваются в обществе. [3,26].

Следует отметить, что каждый из аспектов иностранного языка включен в культуру как интегральный образовательный процесс. Все четыре аспекта равны: «познание, развитие, образование и учения взаимозависимы, синтезируются и интегрируются в него, что мы называем образованием» [3,28].

Иноязычное образование в контексте межкультурной парадигмы имеет специфику целевого и существенного аспектов. Учащийся рассматривается как центральная модель, как предмет академического процесса и как предмет межкультурной коммуникации. Основой для формирования профессиональной компетентности предмета межкультурной коммуникации является основанный на компетентности подход к системе профессионального обучения преподавателя иностранных языков, поскольку он ориентирован на конкретную постановку целей в обучении - результат, а именно формирование компетенций и навыков.

Прежде чем рассматривать изучение языка на основе компетентности, необходимо определить, что подразумевается под компетенцией. Мровицкий (1986) определяет компетенции следующим образом:

Компетенции включают описание базовых знаний, поведения, взглядов и навыков, необходимых для эффективного выполнения подлинного поручения или деятельности. Они могут быть идентифицированы как любое пространство жизни, однако они обычно вступают в рабочую зону и общественное выживание в другом окружении. [4,2]

Ричардс и Роджерс характеризуют компетенцию как любой атрибут личности, который облегчает успешную производительность задач, работы, функций или деятельности в образовательной среде, а также настройку работы. Кроме того, он включает в себя определенные знания, мыслительные процедуры, отношения, перцептивные и физические навыки. [5,145]

Поэтому компетенция может быть задачей, ролью, способностью, которая меняется через некоторое время и будет отличаться от контекста к контексту.

Как отмечалось ранее, подход, основанный на компетентности, также применяется как педагогика интеграции или подход к результатам. Этот подход включает сбор всех знаний, ноу-хау и установок, необходимых для решения реальных проблем или обстоятельств. Упрощенно и со ссылкой на изучение языка, используя всю грамматику, лексику, пунктуацию и произношение, чтобы эффективно общаться в режиме реального времени, слушать, говорить, читать и писать. Основанный на компетентности подход, как и ранее, пытается подключить стену между школой или классом и повседневной реальной жизнью: поиск и предоставление данных путем общения с людьми на рынке, в клинике, школе, на рабочих местах и т. д. Путем прослушивания, чтения, письма и речи; в краткосрочной связи: этот подход является междисциплинарным; для успешного решения проблем в

реальной жизни человеку необходимо развернуть знания, знать, как отношения формируются из нескольких областей жизни, таких как история, наука и математика. В связи с этим он включает области предложений в своем подходе.

Таким образом, определения для подхода, основанного на компетентности, следует рассматривать по существу:

1. Ричардс и Роджерс считают, что компетентностный подход фокусируется на результатах обучения. В нем говорится о том, что ученики должны делать, а не о том, на что они полагаются, чтобы узнать. Компетентностный подход означает характеристики учебных целей с точки зрения точных измеримых описаний знаний, навыков и поведения, которые должны иметь студенты, когда они заканчивают курс обучения [5,146].

2. И.А. Зимняя характеризует компетентностный подход как системный и междисциплинарный, имеющий личностные и деятельностные аспекты, то есть подчеркивает его практическую, прагматическую и гуманистическую направленность [6,30].

3. Шнек рассматривает подход, основанный на компетентности, как результат, основанный на знаниях, который адаптируется к требованиям студентов, преподавателей и сообщества. Компетентности показывают способность учащихся применять существенные и разные навыки к обстоятельствам, так как они обычно бывают в повседневной жизни. [7]

4. Р.П. Мильруд представляет компетентность «как комплекс компетенций, то есть наблюдаемых проявлений успешной продуктивной деятельности. Компетентность – это комплексный личностный ресурс, обеспечивающий возможность эффективного взаимодействия с окружающим миром в той или иной области и зависящий от необходимых для этого компетенций» [8,31].

Исследователи согласны в том, что основанный на компетентности подход основан на наборе результатов, полученных от исследования задач, обычно требуемых от учащихся в жизненных ситуациях.

Крайне важно, чтобы преподаватель иностранного языка обладал такими характеристиками, чтобы уметь разрабатывать учебный процесс, вступать в ассортимент методологий в обучении, использовать творческие рамки подготовки и выполнять поучительные размышления.

Обобщая представленные выше определения, можно исходить из понимания компетенции как интегративного свойства личности, определяющего ее готовность и способность эффективно решать задачи в определенной сфере деятельности. Она формируется в результате обучения на основе приобретенного опыта и обладает определенной структурой (знания, умения, отношения). Задачи в данном случае понимаются не как стандартные задания, а как решение профессиональных проблем в ситуациях неопределенности. Соответственно компетентность рассматривается как владение, обладание компетенцией, ее реализация личностью.

Литература

1. Ветчинова М.Н. Развитие иноязычного образования в гимназиях России в середине XIX начале XX века: на материале Курской губернии. - Курск, 2002. - 193.
2. Горбачевич К.С. Язык - памятник культуры. - 1965. – с.35
3. Пассов Е.И. Программа-концепция коммуникативного иноязычного образования. – 2000. – с.170
4. Weddel K. S. Definitions components characteristics integrating competencies and content standards: Mapping competencies resources. -2006.
5. Richards J. C. & Rodgers T. S. Approaches and methods in language teaching. – 2001. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – сс. 34-42.
7. Schneck E.A. A Guide to Identifying High School Graduation Competencies. - 1978.
8. Мильруд Р.П. Компетентность в изучении языка // Иностранные языки в школе. – 2004. – сс. 30-35.

МРНТИ: 16.21.21

ИССЛЕДОВАНИЯ CLIL В ЕВРОПЕ И КАЗАХСТАНЕ

Абубов Ж.А. – доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой профессионально-ориентированных языков КазНПУ им. Абая.

Иватов С.К. – магистр педагогических наук, докторант Назарбаев Университета.

Аннотация

В статье рассматриваются исследования посвященные изучению предметно-языкового интегрированного обучения (CLIL) в контексте европейского сообщества и Казахстана. В Казахстане интерес к данному виду обучения обоснован политикой трехъязычия. На основе зарубежных и казахстанских исследований нами обсуждаются влияния применения CLIL в преподавании на процесс обучения. Предлагаются перспективы для проведения казахстанских исследований на примере зарубежных.

Ключевые слова: метод CLIL, билингвальное образование, политика трехъязычия, влияние метода CLIL.

Summary

This paper covers studies focus on the investigation of Content and Language Integrated Learning (CLIL) within European and Kazakhstani contexts. The interest of Kazakhstan in implementing CLIL is justified by the trilingual policy. This paper discusses the effects of CLIL on learning and teaching through the European and Kazakhstani studies. One suggests recommendations for further investigation.

Keywords: CLIL method, Bilingual Education, Trilingual Policy, the effects of CLIL method.

Түйіндеме

Макалада автор Еуропа және Қазақстан контекстінде пәндиқ-тілдік кіріктіріп оқытуды қарастырган. Қазақстанда осы әдісті оқытуға деген қызығушылық үштілдік саясат негізінде зерттелген. Шетелдік және Қазақстанның зерттеулер нәтижесінде CLIL-ді оқыту үдерісінде қолдану әдістері ұсынылады.

Тірек сөз: CLIL әдісі, билингвистік білім беру, үштілдік саясат, CLIL-ның әдістемесі әсері.

Идея о трехъязычии, подразумевающая овладение гражданами Республики Казахстан казахским, русским и английским языками была впервые сказана Президентом РК в октябре 2006 года на XII сессии Ассамблеи народа Казахстана, а затем уже указана как ключевая цель в послании 2007 года. С этого момента Казахстан начал целенаправленно идти к международным стандартам в образовании, где полиязычие является необходимостью конкурентоспособности. В ответ на эту цель государство уделяет особое внимание развитию предметно-языкового интегрированного обучения (CLIL).

Данный подход к обучению появился в 90-е годы и рассматривался как преподавание и обучение материала через иностранный язык [1]. Этот термин стал использоваться в 1996 году в проектах университета Йювяскюля (Финляндия) и Европейской платформой образования Нидерландов [2]. Можно заметить, что педагоги и ученые европейских стран занимаются исследованием данного вопроса уже на протяжении 20 лет. Но предпосылки развития данного подхода не были заложены в Европе. Считается, что предметно-языковое интегрированное обучение берет свои истоки в Северной Америки, где наблюдалось билингвальное обучение, которое является результатом влияния образовательных программ Франции в англоговорящем сообществе в Монреале в 50-е годы. Влияние наблюдалось в США и Канаде и оно оказало позитивный эффект в обучении. Так, например, было замечено, что обучающийся овладевает иностранным языком лучше при предметно-языковом интегрированном обучении, нежели как отдельный предмет [3].

Следует отметить различие между билингвальным обучением и CLIL.

Считается, что последнее рассматривается как европейский аналог для билингвального обучения [4, с. 28], так как необходимость данного подхода обосновалась целями Европейского Союза [5]. Цель состоит в том, чтобы развить навыки обучающихся с помощью преподавания содержания на иностранном языке, а не с помощью самого языка. Целью такого подхода является не язык, а

содержание. Язык и содержание переплетаются и взаимодействуют между собой, создавая тем самым баланс [6].

Различие двух подходов может быть наглядно представлено в модели 4CFramework, и наглядно воплощающая идею объединения контента и языка на основе на четырёх составляющих, была разработана До Койл [7].

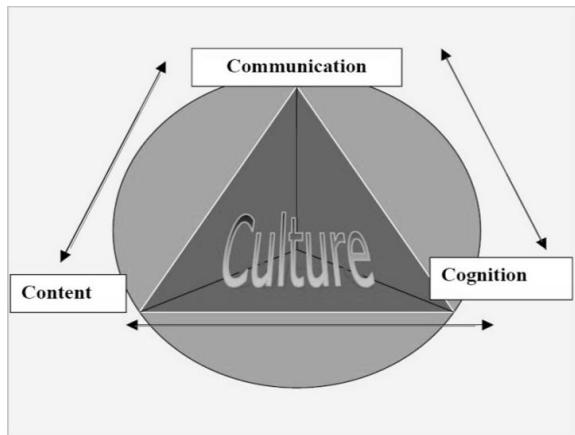

Рис. 1 – Модель 4C Framework

Как видно из рисунка, в модели представлены четыре главных компонента – содержание (content), познание (cognition), коммуникация (communication), и культура (culture). Согласно До Койл основным компонентом должно быть содержание (цели, задачи, теория, концепты и т.д.). Под познанием понимается, что обучение должно происходить на соответствующем мыслительном уровне обучающегося чтобы заинтересовать его. Коммуникация означает язык как способ обучения, который подразумевает, что он должен быть доступным и соответствовать мыслительным способностям ученика. Что касается культуры, она означает социальное осознание себя и других. Данная модель не является единственным правильным способом использования CLIL. Она служит скорее всего способом для учителей, чтобы спланировать и оценить их уроки.

В Европе данный стал стремительно развиваться и принимать обязательный характер для образовательных систем. Так, например, согласно исследованию «CLILatSchoolinEurope» организации Eurydice (Финляндия) в 30 странах ЕС используется данный подход [8].

Хотя все эти страны используют CLIL, практика преподавания путем данного подхода варьируется от контекста, так как страны имеют разные системы и традиции образования. Так, например, Койл зарегистрировал в своем исследовании 216 разных типов CLIL[7]. Поэтому опыт одной страны нельзя перенять полностью. Для успешного применения требуется время для проведений исследований в данном направлении.

Несмотря на различия, имеются и общие черты, например, предметы школьной программы (история, биология, химия и т.д.), где данный подход применим. Следует отметить, что ФортанетГомези Руиз Гарридо отмечали, что необходимо исследовать применение CLIL в высшей школе [2]. В Казахстане активно применяется данный подход в школе, поэтому исследования на этом уровне необходимы.

Было проведено множество исследований по всей Европе. В Финляндии, Швеции, Норвегии и Эстонии CLIL был активно использован. Исследования были направлены на выявление влияния подхода на иностранный язык, родной язык, овладение предметом. В Швеции исследование Бергрофа (2006), где он исследовал влияние CLIL на финский, шведский и английский языки и также на овладение математики. Исследование показало, что родной язык и содержание предмета не подвержены влиянию. Обучающийся владеют языком и предметом на том же уровне, что и монолингвальные школьники [9].

Также в этой же стране было проведено еще одно исследование, которое проводилось в течение двух лет с двумя группами – экспериментальной и контрольной. Экспериментальная группа имела больший вocabularий нежели контрольная группа [10].

Другое исследование показывает, что использование подхода CLIL повышает мотивацию студентов и ведет к развитию междисциплинарных отношений[6]. Исследование было проведено в

рамках специальной программы CLIP (ContentandLanguageIntegrationProject) в 8 успешных средних школ, чтобы преподавать дисциплины на иностранном языке.

Одним из успешных опытов применения подхода обладают Нидерланды. Учеными университета Уtrecht было проведено лонгитюдное исследование среди 1305 учениками 5 средних школ[11]. Она изучали усвоение слов, развитие навыков чтения, устную речь, принимая во внимание пол, родной язык, мотивацию участников исследования. Результаты показали в улучшении навыков чтения, устной речи. Изменения в увеличении словарного запаса не были замечены. Также не было ухудшений во владении родным языком и материалом предмета.

Однако использование предметно-языкового интегрированного обучения подразумевает также и отрицательные моменты, на которые следует обратить внимание. Так, например, в Норвегии было проведен опрос среди 391 студентов (включая иностранных)[12]. Опрос показал, что 42% участников нашли лекции, преподаваемые на английском языке сложными для усвоения по сравнению с теми, что были на родном языке. Были замечены следующие проблемы – незнакомая лексика, трудности в стенографии лекции. Этот опрос показывает, что необходимо проводить исследования и учитывать их при составлении учебной программы, чтобы избежать эти проблемы в будущем.

Казахстан только начал исследовать практики применения CLIL, так как этот подход не внедрен во всех школах. Но есть определенные школы с международными стандартами, где этот подход используется. Такими школами являются Назарбаев интеллектуальные школы (НИШ). На данный момент, идет интенсивное обучение учителей-предметников английскому языку.

Исследования в казахстанском контексте проводятся. Было проведено исследование в рамках магистерской работы в Назарбаев университете. Целью исследования было изучить, как учителя понимают, применяют CLIL. Способом исследования было интервью 7 преподавателей НИШ. Несмотря на малое количество участников, это исследование дает представление о CLIL в нашем контексте. Результаты показали, что подход CLIL воспринимается участниками позитивно, так как он подразумевает использование различных способов обучения (аудиальные, визуальные, кинетические), а также работу в группах. Однако имеются вызовы, такие как низкий уровень владения иностранным языком, недостаток навыков и материалов [13].

Еще одно исследование было проведено среди учителей физики, чтобы выяснить их отношение к внедрению CLIL. В опросе приняло участие 40 учителей математики и физики из 4 школ Восточного Казахстана. Исследование показало, что большинство школ не готово к внедрению, так как не достаточно только владеть иностранным языком, но и необходима также методика. Среди школ была НИШ, которая обладает всеми требованиями для успешного применения CLIL[14].

В Казахском Педагогическом Университете имени Абая уже начата работа по разработке и внедрению данного подхода, инициатором которой является, заведующий кафедрой профессионально - ориентированных языков д.ф.н. профессор Абуов Ж. Им наложены успешные научно-методические связи с Лейденским Университетом Голландии, который является одним из ведущих центров по применению CLIL в Европе. Как известно, Голландия имеет более чем 25-летний опыт в этой сфере, практикуя эту форму обучения в более чем 120 школах. В марте 2017 года проектная группа под его руководством в составе 3 преподавателей кафедры приняла участие в семинаре по изучению опыта в Лейденском Университете в рамках программы Ерасмус+Лейден. В настоящее время данная группа работает над научным проектом по изучению особенностей внедрения CLIL в процесс подготовки учителей средних школ по 4 специальностям в КазНПУ имени Абая, предусмотренным для изучения в средней школе, а именно, Биология, Химия, Физика, Информатика.

В целом, наблюдается нехватка в крупных исследованиях об интеграции CLIL в образовательную программу Казахстана. Результаты бы могли бы быть использованы в планировании тренингов для учителей. Или централизация опытов преподавателей в единую базу, чтобы каждый учитель мог перенять опыт.

Таким образом, европейский опыт показывает, что использование данного подхода оказывает позитивное влияние на развитие полиглазичия без вреда родному языку. Однако перед внедрением большую роль играют исследования, которые должны предшествовать изменениям в образовании, чтобы избежать рисков провала и сэкономить ресурсы. В Казахстане введутся проекты, исследования направленные на изучении CLIL, но проблема заключается в открытости и централизации результатов исследований в единую открытую базу данных.

Список использованной литературы

1. Marsh, D. The European dimension. Actions, trends, and foresight potential. Jyvaskyla: UniversityofJyvaskyla, 2002.
2. Fortanet-Go'mez, I., & M.F. Ruiz-Garrido.. Sharing CLIL in Europe. // Content and language integrated learning: Cultural diversity, ed. M.L. Carrio'-Pastor, Frankfurtam-Main: Peter Lang, 2009. – pp. 47-75.
3. Genesee, F. Integrating language and content: Lessons from immersion. Santa Cruz: National Center for Research on Cultural Diversity and Second Language Learning, 1994.
4. Lorenzo, F. The sociolinguistics of CLIL: Language planning and language change in 21st century Europe. // RESLA 1, 2007. –pp.27-38.
5. Mun'oz, C. CLIL: Some thoughts on its psycholinguistic principles. // RESLA 1, 2007. – pp. 17-26.
6. Coyle, D. Content and language integrated learning. Motivating learners and teachers. 2006.
7. Coyle, D. CLIL: towards a connected research agenda for CLIL pedagogies. // International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. - № 10 (5), 2007. - pp.543-562.
8. Eurydice. Content and language integrated learning (CLIL) at school in Europe. Brussels: Eurydice.2006.
9. Bergroth, M. Immersion students in the matriculation examination three years after immersion. //Exploring dual-focussed education. Integrating language and content for individual and societal needs, ed. S. Bjorklund, K. Mard-Miettinen, M. Bergstrom and M. Sodergard. 2006.
10. Sylve'n, L.K. How is extramural exposure to English among Swedish school students used in the CLIL classroom? Vienna English Working Papers 15, no. 3, 2006. – pp. 47-53.
11. Admiraal, W., G. Westhoff, and K. de Bot. Evaluation of bilingual secondary education // The Netherlands: Students' language proficiency. English Educational Research and Evaluation 12, no. 1, 2006. – pp. 75-93.
12. Hellekjaer, G.O. Language matters: Assessing lecture comprehension in Norwegian English-medium higher education. // Language use and language learning in CLIL classrooms, ed. C. Dalton-Puffer, T. Nikula, and U. Smit, Amsterdam: John Benjamins, 2010.
13. Bekenova, A. Content and Language Integrated Learning (CLIL) as a Response to the Trilingual Education Implementation: Teachers' Perceptions, Practices, and Challenges. Master'sthesis. NazarbayevUniversity.
14. КапранА.С., СаликбаевТ.Ш. Analysis of physics and English integration problem in secondary school. Сборник тезисов научных работ IX международная научно-практическая конференция: «актуальные проблемы современной науки».
15. Abuov, Zh.A., Balmukhanova, S.N. CLIL Approach as a Call of the Time for Multilingual Education // Materials of the International Scientific Symposium "The third Modernization of Kazakhstan: Woman, Society. Education and Science. - Abai Kazakh National Pedagogical University, Kazakhstani Scientists Women's society. - April, 21-22, Almaty 2017. - pp.34-38.
16. Абуов Ж.А. , Балмуханова С.Н. Предметно-языковое интегрированное обучение (CLIL): особенности и перспективы применения в трехязычном контексте. Вестник КазНПУ им. Абая, Серия «Полиязычное образование и иностранная филология», № 2 (18) 2017, Алматы, стр.38-44.
17. Абуов Ж.А. , Балмуханова С.Н. Пән мен тіл кіріктірілген оқыту (CLIL): ерекшеліктері мен қолдану мүмкіндігі. Международная научно-практическая конференция: «Современная система образования: вектор полиглоссии». ЕНУ им Л.Н.Гумилева. 6 октября 2017, г.Астана 20-27 бет.
18. Рысбаева А.С. Принципы и ключевые понятия предметно-языкового интегрированного обучения.Материалы международного научного симпозиума «Третья модернизация Казахстана:Женщина.Общество.Образование и наука» 21-22 апреля 2017,г.Алматы

МРНТИ:16.01.17

СТУДЕНТТЕРДІ ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚУҒА ҮНТАЛАНДЫРУДАҒЫ АУТЕНТТИК БЕЙНЕМАТЕРИАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІСТЕРИ

Аскарова С.А. – ғылыми жетекші, ф.ғ.к., доцент, ҚазМемКПУ.
Алденгожаева Э.С. – ҚазМемКПУ 1 курс магистранты.

Аннотация

Берілген ғылыми мақалада аутенттік бейнематериалдарды қолдану, ондағы берілген материалдың айқындығы мен көру, есту бейнелерінің ақпараттық толыққандығына орай, үйреніп жүрген шетел тілдің қарым-қатынас жағдаятын туғызып, ағылшын тілін меңгеруде және білім беру сапасын арттырудың қайнар көзі болып табылады. Оқытушы білім берудің дәстүрлі емес білім беру формаларын қолданып, сонымен қатар, шетел тілін оқытуудың заманауи әдіс-тәсілдерін, білім беру үдерісінде жаңа инновациялық технологияларды қолдану арқылы шетел тілін меңгерудегі студенттердің тұрақты оң ынталандырылуын қалыптастырады, және оқыту материалын толығымен ұғудың жоғары деңгейіне жету жолдарын қарастырады.

Тірек сөздер: Аутенттік бейнематериалдар, қарым-қатынас жағдаяты, ынталандыру жүйесі, әдістемелік нұсқаулар, сөйлесім әрекетін ынталандыру.

МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АУТЕНТИЧНЫХ ВИДЕОМАТЕРИАЛОВ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ К ИЗУЧЕНИЮ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Данная научная статья рассматривает использование аутентичных видеоматериалов в освоении английского языка. Особенно отмечается то, что, аутентичные видеоматериалы являются эффективным источником повышения качества обучения благодаря выразительности и информационной насыщенности зрительно - слуховых образов, формулируются ситуации общения с носителями изучаемого языка. Для того, чтобы сформировать стабильную положительную мотивацию учащихся в отношении иностранного языка, чтобы добиться наиболее оптимального уровня усвоения учебного материала преподавателю следует использовать нестандартные формы преподавания иностранного языка, включать в процесс обучения новые приемы и методы, применять новые технические средства обучения.

Ключевые слова: аутентичные видеоматериалы, коммуникационные ситуации, система мотивации, методические рекомендации, мотивировать речевую деятельность

METHODS OF USING AUTHENTIC VIDEO MATERIALS TO IMPROVE STUDENTS' MOTIVATION IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES

Annotation

The article deals with the methods of using authentic video materials for the mastering English language. It is specially noted that the authentic video materials are the effective source of improving the teaching quality due to their brightness, expressiveness and informational meaningfulness of visual aural images, that provide to recreate situations of communication and acquainting with native speakers. In order to form students' strong positive motivation in learning foreign language and to achieve the most optimal level of mastering the teaching material, the teacher should use non-standard forms of foreign language teaching, by including new methods of teaching foreign languages, and to turn to innovative standards of teaching.

Keywords: authentic video materials, communication situations, motivation system, methodical recommendations, to motivate the speech activity

Ел Президенті Нұрсұлтан Назарбаев бес институттық реформаны жүзеге асыру үшін дайындалған «100 нақты қадамның» ішінде білімге айрықша мән беріліп, болашақ жеке тұлғаны даярлауда жауапкершілік күшінеді.

Ұлт жоспарының 76, 77, 78, 79-қадамдары Қазақстанда білім беруді дамытуға бағытталған. Мысалы, 76-қадамда ЭҮДҮ елдері стандарттарының негізінде адам капиталының сапасы көтеріліп, 12 жылдық білім беруді кезең-кезеңімен енгізіліп, функциялық сауаттылықты дамыту үшін мектептердегі оқыту стандарттарының жаңартылатыны жазылған. Әсіресе, табысты мектептерді ынталандыру жүйесінің құрылуы білім сапасын арттыруға жол ашты.

Қазір дамыған мемлекеттердің көшінен қалып қоймау үшін бір тілді ғана меңгеру аздық етеді. Тәуелсіздігімізді алғалы бері мемлекеттік тіліміздің дамуы, қолданыс аясының кеңейтілуі үшін барлық жағдай жасалды. Біздің жастарымыздың қазақ тілімен қатар орыс тілін де жетік менгергені белгілі. Енді, міне, заманауи талабқа сәйкес, ағылшын тілін де менгеруіміз міндеттелінді. Көптілді

менгеру арқылы коммуникативті – тілдік құзыреттілігіміз артады. 79-қадамда дәл осы ағылшын тілін игеруге көп мән берілген: «Білім беру жүйесінде — жоғары сыйныптар мен ЖОО-ларда ағылшын тілінде оқытуға кезең-кезеңмен көшу» ұсынылған. Сондықтан да қай тілді менгерсек те оны әдемі, таза, шебер, сауатты сөйлей білуміз керек [1].

М.А.Данилов (1899-1973), Б.П.Есипов (1899-1967) дидактикалық мақсатқа жету үшін қолданылатын әдістерді топтастырды. Олар: білім алу, іскерлік және дағдыларды қалыптастыру, білімді қолдану, шығармашылық іс-әрекет, бекіту, білім, іскерлік, дағдыларды тексеру. Аталған авторлардың пікірлері бойынша оқыту әдісі - дидактикалық мақсатқа жету үшін окушылардың іс-әрекетін реттеп, үйымдастыру тәсілдері. Бұл саралауда әдістер оқытудың алдында түрган міндеттермен сәйкестендірілген [2].

И.Я.Лернер, М.Н.Скаткин оқыту әдістерін окушылардың танымдық жұмыстарының түріне қарай топтастырған. Авторлар балаларға ақыл-ой жұмысының, өз бетімен білім алудың жолдарын көрсетеді.

Оқытушының басшылығымен жұмыс істейтін окушылардың танымдық белсенділігі әртүрлі дамитындығын айқындады [3].

Ю.К. Бабанский оқу-танымдық іс-әрекетті ынталандыру әдістерін топтады. Ол іс-әрекет 3 бөліктен: үйымдастыру, ынталандыру, бақылаудан тұратынын атап көрсетіп, әдістерді оқу-танымдық іс-әрекетті үйымдастыру, ынталандыру, бақылау әдістері деп бөледі [4].

М.И.Махмутов оқыту әдісіне сәйкес келетін оқу әдістерін іріктең. Оқыту әдістері: а) ақпарат беру әдісі, ә) түсіндіру әдісі, б) ынталандыру әдісі, в) тәжірибелік әдіс [5].

Қазіргі таңда жоғарғы мектеп алдына қойылатын талаптар студенттердің құзыреттілік деңгейі жоғары, адамгершілігі мол тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталады. Енде, жоғарғы мектептегі педагогикалық процесс жаңа оқыту технологияларына ие болып, оқытушыларды сол технологиялардағы тиімді әдіс-тәсілдерді қолдана отырып оқыту қажет. Ол үшін әр түрлі оқыту технологияларының мәнін ашып, теориялық және практикалық маңыздылығын анықтап, қолданудың шарттарын айқындау қажет. Бұғаңға күні интерактивті әдістермен оқытушының ақпараттық технологияларын қолдану студенттің ойлау қабілетін арттырып, ақпараттық технологиялар негізінде ізденушілігін дамытып, құзыреттілігін қалыптастыру-ең негізгі мақсат болып айқындалады.

Ғалым педагог В.П.Беспалько педагогикалық технологияға мынадай анықтама береді: «Практикада іске асатын нақты педагогикалық жүйе, жоба» [6]. Мұнда ғалым педагогикалық жүйені тұлғаны қалыптастыруға ықпал ететін арнайый үйымдастырылған, мақсатты, бір-бірімен өзара байланысты әдіс-тәсілдер жиынтығы ретінде қарастырады.

Оқыту технологияларының қағидасы - оқытудың ізгілендіру мен демократияландыру жағдайында, өздігімен даму бағдарын анықтап, дамитын және өздігімен дұрыс шешім қабылдай алатын, өзін-өзі жетілдіріп өсіруші, өзін-өзі тәрбиелеуіш тұлға қалыптастыру болады.

«Интерактивті оқыту әдісінің» (ағыл.- өзара әрекеттесу, бір-біріне әсер ету) - ең негізгі қағидасы - педагогикалық қарым-қатынас пен қарым-қатынас диалогы арқылы жеке тұлғаны қалыптастырып дамыту. Оқыту әдістерін жетілдіру тікелей білім беру жүйесіне де, тұтастай ақпараттық технологиясын дамытуға ықпалын тигізеді. Жалпы педагогика, жеке әдістемелер және компьютердің түйісуінде жаңа бағыт: оқытудың ақпараттық технологиялары дүниеге келді. Оқыту процесінде компьютерді қолдану білім берудің сапасын арттыруға әсер етті.

Өздігімен оқытудың осындай мақсаттарын жүзеге асыру үшін, білім беру жүйесінің алдында түрган басты мақсат-жаңа технология талаптарына сай жаңа оқулықтар мен дидактикалық құралдар жазу болып табылады. Олардың құрылымын электрондық оқулық арқылы жасап, заманауи білім беру бұғаңға таңдағы біздің міндеттіміз.

«Ағылшын тілі» - XXI ғасырдың тілі. Бұл тіл қазакты дүниеге танынатын, әлемдік деңгейге шығаратын тіл. Ал, әлемдік тіл ретінде бейресми түрде орнықкан ағылшын тілін менгеру ұлттың бәсекеге қабілеттілігін шындағы түседі. Қазіргі кезде жаңа білім жүйесі интернеттің пайда болуының арқасында дамығанын барлығы мойындағы. Қоңғыраулық әдістерлер видеофильм, электрондық пошта (e-mail), мультимедиялық презентация, анимациялық суреттер және тағы басқалардың көмегімен шетел тілінде монолог және диалог түрінде сөйлеу қабілетін қалыптастыратын жаттығуларды құрастырумен айналысып жатыр. Ал шетелде болмай-ақ, сол елдің тілінде сөйлей алу қабілетіне ие болу оңай емес. Сондықтан, мұғалімнің маңызды тапсырмасының бірі шетел тілі сабакында жаңа технологиялардың түрлі амалдарын қолдана отырып, сөйлеудің шынайы жағдаяттарын қуру болып табылады. Шетел тілін үйрету процесінде компьютер технологияларын қолдану сабакты қызықты жолмен өткізуге көмектеседі. Мысалы, анимациялық суреттер, видео-көріністер, презентациялар

және т.б. әртүрлі дыбыстар арқылы көрсетіледі. Компьютер мониторындағы көріністер окушының іс-кимылдың арқасында өзгеріп отырады. Бұл динамикалық және окушының бар ойын өзіне бағыттайды, сонымен қатар, оқу процесінде окушының белсенділігі оянағы. Нәтижесінде, окушы ақпараттың оңай әрі тез қабылдайды және окушының ынталануы мен қызығушылығы жоғарылайды.

Казіргі кезде мектеп тәжірибесінде сабактың қалыптасқан дәстүрлі түрлерінен басқа, дәстүрсіз түрлері де пайда болуда. Ол, әрине қоғамның жаңа, жетілдіру жағдайында білім беру саласын реформалаумен тығыз байланыста іске асуға. Оқыту жұмысын ұйымдастырудың мұндай дәстүрсіз түрлері көбінесе оның жеке әдістеріне негізделіп құрылуда. Ондағы мақсат - әрбір сабактың окутәрбиелік мүмкіндіктерінің мол екенін көрсете отыра, оны жаңа сапалық сатыға көтеру. Олардың қатарына лекция, конференция, пікір-талас, панорама, компьютерлік сабактарын жатқызуға болады. Ғалым И. П. Подласый "Педагогика" атты оқулығында "Дәстүрлі емес сабак - дәстүрлі құрылымы жоқ ойдан шығарылған оқу жұмысы" - деп бағалайды. Педагогтардың дәстүрлі емес сабактар бойынша пікірлерінде қарама-қайшылықтар бар: біреулері педагогикалық ойлауда прогресс, мектептерді демократияландыру бағытында дұрыс қадам деп қараса, басқалары, керісінше, мұндай сабактар педагогикалық қағидаларды қауіпті жағдайда бұзу, шындағы еңбек ету қолынан келмейтін және оны қаламайтын жалқау окушылардың қысымымен педагогтардың амалсыз кейін шегінің - деп осы мәселе жайында өз көзқарасындағы пікір қайшылықтарын алға тартады. Оның бұл еңбегінде көптең тараған дәстүрлі емес сабактың 36 түрін ұсынады. Әрине, дәстүрлі емес сабактар қатаң құрылымы және қалыптасқан жұмыс кестесі бар күнделікті оқу жұмыстарына қарағанда әдеттегідей емес ой, ұйымдастыру, өткізу тәсілдері окушыларға өте ұнайды. Дегенменде ол мұғалімдерге оқыту жұмысында осындай тәсілдерді көптең сабактар жүйесінде пайдалануға кеңес береді.

«Видео» термині (лат. «video» - қаралу, көру) ауқымды технологиялық жазбаларды түсіну, монитордың алдында визуалды және аудиовизуалды материалдарымен алмасу, өңдеу, сақтау және бейнелеу дегенді білдіреді.

«Бейнематериалдар» оқытудың техникалық құралдары, ақпараттарды жеткізуі қамтамасыз ету, қабылдау үдерісінде көрі байланысқа түсінгенде дегенді білдіреді, сонымен қатар, ағылшын тілі сабакында студенттердің сөйлеу дағдысын дамытуға мақсатталған білім беру болып табылады.

Ағылшын тілі сабакында қолданатын бейнежазбалар аутентті болуы тиіс, яғни, шетел тілін ана тілі ретінде қабылдайтындар арқылы өңделген, қолданылатын бейнежазбалар аутенттік болғанымен, білім беру үдерісіне қатысты болмауы мүмкін.

Бейнефильмдерді пайдалану кезінде шетел тілін үйрену барысында ынталандырудың екі түрі іс-жүзіне асады: өздігінен ынталандырулы - егер бейнематериал қызықты болса; және ынталандыру - студенттердің шетел тілін бейнежазба арқылы түсінуге жетелеген кезде орын алады. Бұл студенттердің өзіне деген сенімділіктерін арттырып, ары қарай дағыларын дамытуға талаптандырады және ынталандандырады. Окушылар бейнематериалдың тек қызықты және ойын-сауық сипатынан ғана емес, шетел тілін түсініп қабылдануынан қанағаттанып, іс-тәжірибеде қолдану арқылы білімді нығайтуға негізделу керек. Аутентті бейнежазбаларды пайдалану әртүрлі психикалық белсенділіктің дамуына, бірінші кезекте, көніл мен есте сақтауға ықпал етеді.

Шетел тілін оқыту үдерісінде бейнежазбаларды көру кезінде бірлескен когнитивті әрекеттің атмосферасы пайда болады. Мұндай жағдайда тіпті назар аудармаған студент мұқият болады. Фильмнің мазмұнын түсіну үшін окушылар біраз еңбектенеді. Соңдықтан студенттердің еріксіз назарлары ерікті болып өзгереді. Сонымен қатар, назардың қарқындылығы есте сақтау процесіне әсер етеді.

Ақпаратты қабылдаудың әртүрлі арналарын пайдалану (есту, көру, танымдық қабылдауы) тілдік материалды ұғуына оң әсерін тигізеді. Жоғары білім беру мектептерінде барлық студенттердің шетел тілін жақсы менгермейтінін есте ұстаған жөн.

Дегенмен, мұндай аудитория үшін, тақырыпқа деген қызығушылықтарын арттыру үшін, сондай-ақ дүниетанымдылықтарын кеңейту үшін бейнефильмдерді көрсету қажет. Ағылшын тілі сабактарында бейнефильмдерді қолдану ауызша сөйлеу дағыларын дамытудың тиімді қуралы болып табылады және фонетикалық, лексикалық және грамматикалық материалды бекітуге, сондай-ақ студенттердің лексикалық қорын кеңейтуге маңызды ықпалын тигізеді.

Бейнефильмдермен жұмыс сонымен қатар жазбаша дағыларды дамытуға ықпал етеді, өйткені окушылар бейнематериалды көргеннен кейін фильмнің мазмұнын жазбаша түрде баяндайды, сұрақ – жауап ретінде диалог құрастыру арқылы талқылайды.

Шетел тілінде бейнефильмді пайдалану әрдайым кинотеатрга әдеттегідей сапар, немесе, теледидарды көргеннен де артық болуы керек. Бейнежазбаны көріп жатқанда, мұғалім жеке сәттерді түсіндіреді,

содан кейін оқушылар тамашалаған әсерлерімен беліседі. Сіз түрлі - аймақтық, деректі, танымдық фильмдерді пайдалана аласыз. Талқылауды ұйымдастырудың кең мүмкіндіктері бейнежазбаны шығармашылық көркемдеу болып табылады, мұның өзі студенттердің шетелел тілді бейнематериалды қабылдауын женілдетеді.

Осылайша, бейнефильмдердің оқушыларға әсер етудің психологиялық ерекшеліктері оқу үрдісін жандандыруға және оқушылардың коммуникативті (тілдік және мәдени - әлеуметтік) құзыреттіліктерін қалыптастыру үшін колайлы жағдайлар жасауға көмектеседі.

Оқыту жұмысын ұйымдастырудың қандай да формасын қолдану, сабактар жүйесінде олардың көздейтін мақсат-міндеттері, мазмұны өзара бір-бірімен тығыз байланысты, бірін-бірі толықтыратында жағдайда болғанда, оқушылардың білім сапасын тереңдетіп алуға мүмкіншілік туғызады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Н.Ә.Назарбаев “100 нақты қадам” http://www.inform.kz/ru/plan-nacii-100-shagov-po-realizaciipyati-institucional-nyh-reform-n-nazarbaeva_a2777943
2. Данилов М.А., Скаткин М.Н. (ред.) «Дидактика средней школы. Некоторые проблемы современной дидактики» Учебное пособие для студентов педагогических институтов. — М.: Просвещение, 1975. - 303 с.
3. Горчев, А.Ю. О некоторых важнейших условиях эффективности использования ТСО / А.Ю. Горчев //Иностранные языки в школе. – 1984. – №4. – С. 44-48
4. Бабанский Ю.К. «Педагогика» М.: Просвещение, 1983.
5. М.И. Махмутова "Современный урок: Вопросы теории" - 1981г.

Беспалько В.П. «Педагогика и прогрессивные технологии обучения», М , 1995.

МРНТИ: 14.35.09

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА РӨЛДІК ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИМДІЛІГІ

Өтеген Н.О. – ғылыми жетекші, PhD докторы, Алматы, Қазақстан.

Копабаева М.Е. – ҚазМемҚПУ магистранты, e-mail: [rysмendenova_mer@mail.ru](mailto:rysmendenova_mer@mail.ru)

Анната

Адамзат баласының өз ұрпағын оқыту мен тәрбиелеудегі ең озық, тиімді әдістерін тәжірибелерін жалғастырып тың жаңаңықтар іздеу, классикалық педагогиканың озық ұлгілерін жаңашылдықпен дамыту қашанда жалғаса бермек. Рөлдік ойындар студенттердің танымдық қызығушылықтарына жақсы әсер етеді, шетел тілін саналы түрде менгеруге септігін тигізеді. Ойынды орындау барысында жеке студенттердің қабілеті, оның іскерлігі көрінеді. Студенттің жеке тұлға ретінде дамуы үшін ойын ерекше орын алады. Оқытушы әр студенттің жұмысын бағалауға мүмкіндік алады. Ойын студенттерге бірігіп жұмыс істеуге бағыт береді, сондай-ақ ізденіріу, іздену дағдысын қалыптастырады. Ойынга қатысушылар белсенді жұмыс істейді, бір-біріне көмектеседі, бірін-бірі мүқияттындауды, оқытушы тек оқу әрекетін басқарып отырады. Егер оқытушы студенттерді ағылшын тілінде сөйлеуге үйреткісі келсе, оқылып жатқан мәтін бойынша түсінік айттып немесе диалог құрастырумен шектелмейді, қайта бұл жаттығуларды тілдік қарым-қатынас жасауға негіз ретінде қарастырады. Жаттығуларды дәстүрлі түрде тілдік, лексикалық, грамматикалық деп бөлуіміз «сөйлеуге жаттықтыратын» және «сөйлесе білуді тәжірибе жүзінде менгереттін» жаттығуларға айналады. Сонымен ағылшын тілінде тілдік қарым-қатынас жасау жеке сабактардың жоспарында орын алғанмен қатар, жалпы шетел тілі бойынша оку үдерісін де орын алады. Шетел тілі сабакында сөйлеуге бағытталған жаттығуларды қалай ұйымдастыруға болады? Ендеше рөлдік ойындар сабактағы қарым-қатынас жасаудың ең ынғайлы түрі болып саналады. Жаттығулар сияқты рөлдік ойындарды да екі топқа бөлуге болады: «сөйлеуге жаттықтыратын» және «сөйлесе білуді тәжірибе

жүзінде менгертуді ұйымдастыратын». Сөйлеуге жаттықтыратын ойындар өте қарапайым болады, студенттердің тілдік құралдарды тандауы оқылып жатқан тақырыппен шектеледі. Сөйлесе білуді тәжірибе жүзінде менгертуді ұйымдастыратын ойындар күрделірек болады, тілдік құралдарды тандауда ешнәрсемен шектелмейді.

Тірек сөздер: рөлдік ойындар, оку үдерісін жандандыру, психологиялық дайындық.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РОЛЕВЫХ ИГР ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

Ролевая игра – это комплексный методический прием обучения, в котором маленькая группа в форме игрового представления критически рассматривает важную для неё тему, чаще всего социальный конфликт, (диагноз и решение), и при этом участники в защищенной воображаемой ситуации, как в модели реальной ситуации, исполняют роли различных предполагаемых людей или вариации к одной и той же роли, причем происходит критическое рассмотрение комплексности социального поведения, которое имеет гибкое и критическое, + т. е. компетентно – ролевое отношение к учебной цели. Дидактическая цель ролевой игры заключается, прежде всего, в способствовании развития компетенции действия , показывая и обосновывая возможности альтернативный действий. Методическая цель ролевой игры заключается в проигрывании и опытной проверке стратегий решения проблем в конфликтных случаях, а также в осознании и анализе собственного или чужого действия, при необходимости в изменениях точки зрения и поведения.

Ключевые слова: ролевые игры, развитие процесс обучения, психологическая подготовка.

EFFECTIVENESS OF USING ROLE PLAYS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE

Abstract

“Role play is a way of bringing situation from real life into the classroom ” It may also include plays, dramas, socio-drama and simulation. Here, we use the general term role play for all of these types of activities; we will also discuss the specific definitions. In role play, students need to imagine a role, a context or both and improvise a conversation. Role play is used in a variety of ways; a small group in enacts a role play about a situation while other learners observe. A discussion follows that enactment in this use it is similar to a demonstration were learning occurs through observation .Such can be enacted by the trainers themselves, a few outsiders or a handful of learners, with or without trainers. A role play is a re-enacting of past experiences .In this sense, all learners are involved to enact and issue or a situation about which they are familiar in their past. Role playing is the best way to develop the skills of initiation, communication, problem solving, self awareness and working co-operatively. Role playing is acting improvisation, dramatic play, pretend play, live presentation etc. Role play enables the learners to communicate in real English, both spoken and written. So, to use role playing technique in the language classroom. English should be used for real communication as much as possible.

Key words: role plays, development of the learning process, psychological preparation.

Шетел тілі – үлкен тәрбиелік диапазон. Ол оқушылардың жан дүниесін байытады, ой - өрісін кеңейтеді, көркемдік талғамын кеңейтеді, көркемдік талғамын тәрбиелейді, халықаралық достыққа, мәдениетке тәрбиелейді. Оқудың алғашқы кезінде оқушы тілдік материалды женил менгеріп кетуі мүмкін, ол бара- бара материалдың күрделенуіне байланысты оқушы әртүрлі қыншылықтарға кездеседі. Ал бұған мұғалімдер кезінде көмек жасай алмайды. Демек оқушы тілдің түрлі құбылыстарын менгеру өте қын деген ойға келеді. Мұндай қыншылықтан тек сабакта ойын түрлерін пайдалану арқылы шығып кетуге болады. Ол үшін мұғаліммен бірге, оқушыда ойының шартын, ережесін менгеруі тиіс. Ойын үрлерін мақсатсыз қолдана беруге болмайды. Ойын түрлерін дұрыс қолданып өткізілген сабакта оқушының шетел тілін үйренуге деген ықыласы, сол тілде сөйлемп үйренуге деген ықыласы артып тілді жақсы менгеруге қызығады. [4, 70 б.]

Зерттеу жұмыстарына қарағанда, оқушының білім алуға деген ықыласы белгілі бір дағдылар мен қабілеттілікті қажет етеді. Сондықтан сабак процесінде белгілі бір дағды мен қабілет қалыптастыру арқылы танымдық қызығушылық пайда болады. Бастауыш кезең оқушыларында заттың сыртқы түріне қызығушылық басым келеді.

Ағылшын тілін оқыту технологияларын қолдану арқылы студенттер білімінің сапасын көтеру үдерісі - оқыту технологияларының сапасын, студенттердің сол технология бойынша ағылшын тілінен алған білімінің сапасын, ағылшын тілін үйретуші оқытушылардың шығармашылық жұмысының сапасын, ағылшын тілін үйрету әдістерінің сапасын таныттын, анықтайтын ерекше дидактикалық үдеріс. Ағылшын тілін оқыту технологиясының сапасы оның қол жеткізілетін түпкі нәтижесі арқылы өлшенеді. Студенттер тәжірибе жинақтау барысында кәсіби санаы жетіліп, елжандылық рухы, сана-сезімі жетіліп, даралық қабілеттері де даму үстінде болады. Ағылшын тілін оқыту технологиясының сапасы оның қол жеткізілетін түпкі нәтижесі арқылы өлшенеді. Педагогикалық технологиялар арқылы ағылшын тілі пәнін менгертуде мынадай түйінді мәселелер өз шешімін табады:

- ағылшын тілін үйренуші студенттің тілді теренірек танып-білуіне, өз ойын ағылшын тілінде еркін білдіруге қажетті дағдыларды игеруіне оң ықпал етеді;
- ағылшын тілінің практикалық бағытына басымдылық берілетіндіктен, студенттің білімді өмірде қолданудың маңызы жайында түсінігі дамиды;
- студенттің танымдық қабілеті мен ақпараттық мәдениеті қалыптасады;

Оқу үдерісін жеделдетуге байланысты, дамыта оқытуда ағылшын тілін тәжірибе жүзінде менгеруді қамтамасыз ету керек. Бұл тапсырма оқытушылардан тілді менгерудің алғашқы кезеңінен бастап-ақ қарапайым деңгейде болса да тілдесуге үйретуді талап етеді. Тілдесуді оқытудың ең тиімді тәсілі – тақырыптық рөлдік ойындар. Бұл сабактың кездейсоқ емес, ажырамас, бөлінбейтін бөлігі.

Оқу үдерісін жандандыруда рөлдік ойындарды қолданудың мүмкіншіліктері кең ауқымды. Рөлдік ойындар тіл үйренушінің оқытылып жатқан пәнге деген қызығушылығын арттырып кана қоймай, сабакты жандандыра түседі. Рөлдік ойындардың бұдан басқа да маңызды жағы бар. Жақсы үйымдастырылған ойын, сабак барысында тілді жаттықтыруға жағдай жасайды. Сонымен рөлдік ойындар адамдардың нағыз өмірдегі әртүрлі қарым қатынастарын құруға мүмкіндік туғызады.

Көптеген әдіскерлердің ойынша мәселенің шешуін табуға негізделетін рөлдік ойындар сабак барысында тіл үйренушінің коммуникативтік әрекеттерін барынша жандандыра түседі. Мәселенің шешуін табуға деген қажеттілік тілдік байланыстың шынайылығы болып табылады. Студенттердің алдына мәселе қойылады және бұл мәселені шешу барысында, қарым-қатынас құралы ретінде ағылшын тіліне жүгінеді. Сонымен қатар, ойын әрқашанда грамматикалық құрылымдарды қайталауға жағдай жасайды.

Рөлдік ойындар тілдік әрекеттің басты себепкөрі, өйткені тіл үйренушілер, бір нәрсені айту, сұрау, дәлелдеу, ойымен бөлісу қажеттілігін туыннататын жағдайларда болады.

Рөлдік ойындардың **қалай** айту керек екендігіне үйрететін диалогтан айырмашылығы, бір нәрсені **неге** (не себепті) және **не үшін** (не максатпен) айтуы керек деген сұрақтарға жауап береді. Ендеше ойындағы басты назар әңгіменің мазмұнында болады.

Рөлдік ойындар студенттердің бір-бірімен, оқытушымен байланысқа тусуін жандандырады, тілдік байланыста екі жақтың тең екендігін көрсетеді, оқытушы мен студенттің арасындағы кедергіні жояды.

Рөлдік ойындар ұялашақ, өз-өзіне сенбейтін студенттерге сөйлеуге және сенімсіздіктен арылуға көмектеседі. Әдеттегі талқылауларда көшбасшы-студенттер белсенді болып, ұяң студенттер сөйлемей қала береді. Рөлдік ойындарда әр студент рөл алады және тілдік байланыста белсенді әріптес болуы керек. Ойын барысында студенттер тілдесудің мынадай түрлерін менгереді: әңгімені бастау, әңгімені колдана отыру, әріптесін қажетті жерінде тоқтатып қойып, оның ойымен келісу немесе жоққа шығару, әріптесін тыңдай білу, нақтылайтын сұрақтар қою т.б. Рөлдік ойындар шетел тілін әлеуметтік жағынан қолдана білуге үйретеді.

Рөлдік ойындар студенттердің танымдық қызығушылықтарына жақсы әсер етеді, шетел тілін саналы түрде менгеруге септігін тигізеді. Ойынды орындау барысында жеке студенттердің қабілеті, оның іскерлігі көрінеді. Студенттің жеке тұлға ретінде дамуы үшін ойын ерекше орын алады. Оқытушы әр студенттің жұмысын бағалауға мүмкіндік алады. Ойын студенттерге біргіп жұмыс істеуге бағыт береді, сондай-ақ іздендіру, іздену дағдысын қалыптастырады. Ойынга қатысушылар белсенді жұмыс істейді, бір-біріне көмектеседі, бірін-бірі мұқият тыңдайды, оқытушы тек оку әрекетін басқарып отырады.

Егер оқытушы студенттерді ағылшын тілінде сөйлеуге үйреткісі келсе, оқылып жатқан мәтін бойынша түсінік айтып немесе диалог құрастырумен шектелмейді, қайта бұл жаттығуларды тілдік қарым-қатынас жасауға негіз ретінде қарастырады. Жаттығуларды дәстүрлі түрде тілдік, лексикалық, грамматикалық деп белуіміз «сөйлеуге жаттықтыратын» және «сөйлесе білуді тәжірибе жүзінде менгеретін» жаттығуларға айналады. Сонымен ағылшын тілінде тілдік қарым қатынас жасау жеке

сабактардың жоспарында орын алғанмен қатар, жалпы шетел тілі бойынша оқу үдерісін де орын алады. Шетел тілі сабагында сөйлеуге бағытталған жаттығуларды қалай ұйымдастыруға болады? Ендеше рөлдік ойындар сабактағы қарым-қатынас жасаудың ең ынғайлыштырылуға болады. Жаттығулар сияқты рөлдік ойындарды да екі топқа бөлуге болады: «сөйлеуге жаттықтыратын» және «сөйлесе білуді тәжірибе жүзінде менгертуді ұйымдастыратын». Сөйлеуге жаттықтыратын ойындар ете қарапайым болады, студенттердің тілдік құралдарды таңдауы оқылып жатқан тақырыппен шектеледі. Сөйлесе білуді тәжірибе жүзінде менгертуді ұйымдастыратын ойындар күрделірек болады, тілдік құралдарды таңдауда ешнэрсемен шектелмейді.

Рөлдік ойындардың дайындығы төмендегідей **кезеңдерден** тұрады:

- ойын барысында пайдаланылатын тілдік материал мен мақсатын анықтау,
- ойынның сценарийін құрастыру,
- рөлдерді бөлу,
- тіл үйренушілерді психологиялық жағынан дайындау.

Рөлдік ойындардың бірінші тобы ең қарапайым дайындық кезеңдерінің бірінші және төртінші кезеңдерінен тұрады, екінші тобы барлық төрт кезеңнен тұрады. Әсіресе бірінші ойынды өткізу барысында міндетті түрде психологиялық дайындық жасау керек, себебі студенттер өздерінің тек ойын ережесіне бағынатындығын және мақсатқа жету үшін құралдарды таңдауда өздерін еркін сезінулері керек екендігін түсінулері керек. Рөлдік ойындар кезінде оқытушының да рөлі түпкілікті өзгереді. Оқытушы үйретуші мен бақылаушыдан ойынға қатысушылардың бір мүшесіне немесе көрерменге айналады. Ол ойынды байқатпай қажетті бағыттаң отыруы керек. Ойын барысында оқытушы қатені жөндеу, аудару және ұмытып қалған сөздерді айтып жіберу сияқты «зиянды» әдептерді ұмытуы керек.

Сабак барысында тілдік қарым қатынас жасауды ұйымдастыруды аудиториядағы столдар мен орындықтарды дұрыс қою да маңызды: себебі бір-біріне арқасын беріп отырып, қарым қатынас жасау мүмкін емес. Сөйлесуге үйретуді 3-4 студенттен тұратын топпен, кейде жүппен орындаған ынғайлы. Ең біріншіден оларды аудиторияда басқаша отыргызу керек. Егер олар бірінен кейін бірі қатармен отырса және олардың стөлі оқытушылардың стөліне қаратылған болса тілдік байланыстың шынайылығы жөнінде ешнэрсе айтуға да болмайды. Олардың стөлдерін ұлken дөңгелек жасап қою керек, сондаған әрбір тіл үйренуші бір мезгілде оқытушымен де және басқа студенттермен де байланысқа түссе алады, дөңгелектің ортасындағы бос орында рөлдік ойындарды өткізуге болады.

Шетел әдіскерлерінің бірі (Littlewood W.) рөлдік ойындардың төмендегідей басты **ережелерін** ұсынады:

- тіл үйренушіден өзін аудиториядан тыс жерде, шынайы өмірдегідей сезіне білуі. Бұл кез келген нәрсе болуы мүмкін: яғни таныс адамын көшеде кездестіруден бастап іскер келіссөздер, конференциялар және т.б.;
- тіл үйренуші осындағы жағдайлардағы белгілі бір рөлдеріне икемделуі керек. Бір жағдайларда ол өзін ойнауы мүмкін, енді бірінде басқа бір кейіпкердің рөліне енуи мүмкін;
- рөлдік ойынға қатысушылар өздерін барлық нәрсе нағыз өмірде болып жатқандай ұстасуы керек; олардың өзін-өзі ұстасуы да олардың орындағын рөліне сәйкес келуі керек.

Рөлдік ойындарға қойылатын басты **талаптарды** атап өтейік:

- ойын шетел тілін түсінуге жағдай жасауы керек, студенттердің қызығушылығы мен берілген тапсырманы жақсы орындауга деген ынтысын оята білуі керек, ойынды нағыз өмірдегі тілдесу жағдайларына парапар етіп өткізу керек;
- мазмұны мен түрі жағынан рөлдік ойындар дұрыс таңдалып, ұйымдастырылуы қажет;
- рөлдік ойынға топтың барлық студенттері қатысуы керек;
- рөлдік ойын шығармашылық тұрғыда өтілуі керек, студенттердің ойынға қанағаттанушылық сезімдерін оятуы керек. Студент ойын барысында өзін негұрлым еркін ұстаса, тілдесу барысында соғұрлым белсенді жұмыс жүргізеді. Бірте-бірте студенттердің бойында әртүрлі рөлдерді ойнай алатындағы өз күшіне сену сезімдері оянады;
- рөлдік ойын сабак барысында алғынып жатқан тілдік материалдарды пайдалана алатында, студенттер белсенді түрде тілдік байланысқа түссе алатында етіп ұйымдастырылуы қажет;
- оқытушы рөлдік ойындардың нәтижелі болатындығына өзі сенген кезде барып, жақсы нәтижелерге қол жеткізе алады. Рөлдік ойындарды өткізу барысында оқытушының рөлі үнемі өзгеріп отырады. Жұмыстың алғашқы сатысында оқытушы студенттердің әрекеттерін тексеріп отырады, кейін бірте-бірте бақылаушыға айналады;
- оқытушы мен студенттің арасында жақсы қарым қатынас орнауы қажет.

Ойын барысында кейде оқытушы өзіне кейбір рөлдерді алуы мүмкін, бірақ ол басты рөл болмауы керек. Себебі ойын оқытушының басшылығымен өтетін дәстүрлі сабакқа айналмауы қажет. Ол рөл студенттердің бір бірімен тілдік байланысқа түсіне көмектесетіндей, байқатпай бағыт беріп отыратындей болуы шарт. Рөлдік ойын барысында әрбір студент тілдік байланысқа түсү үшін рөлдік карточкалар алады. Ол карточкаларда міндетті түрде ойын жағдайлары суреттеледі, яғни қажетті мәліметтер беріледі. Мысалы: адам туралы мәлімет (жақсы, әділ, жалқау және т.б.), оның дағдылары, жақсы көретін іс әрекеті және т.б. Бірақ мәлімет толығымен берілмеуі керек, егер олай болса, ойынға қатысуышы өзінің шығармашылығын көрсете алмайды. Карточкада студент ойнайтын рөлге ену үшін қысқа ғана мәліметтер берілуі керек. Ойын барысында әрбір кейіпкерге еркіндік берілуі қажет. Рөлді оқытушы бөліп береді, бірақ кейде студенттерге де рөлді таңдап алуға болады. Рөлді бөлу барысында оқытушы топтың ерекшелігін, оның мүшелерінің ерекшеліктерін, шетел тілінде сөйлеу дәрежелерін есепке алуы керек.

Әдебиеттер тізімі

1. Кукушин В.С. «Современные педагогические технологии». Ростов, 2003 г.
2. Сущенко С.А. «Социальная психология». Ростов, 2005 г
3. Т.В.Аренова. Практические рекомендации по организации и проведению ролевых игр на уроке иностранного языка.
4. Иностранные языки в школе. №3/1988, стр.90; № 4/1989, стр.14; №1,4/1999
5. Мектептегі шетел тілі. Республикалық әдістемелік журнал. №6.2011
6. Мектептегі шетел тілі. Республикалық әдістемелік журнал. №6.2012
7. Қазақстан мектебі. №1.2004. Ғылыми-педагогикалық журнал.
8. Кулмырзаева А. Х. Ағылшын тілі сабакында ойын элементтерін пайдаланудың тиімділігі // Молодой ученый. — 2015. — №7.2. — С. 50-52.
9. Макапова Г.К. «Роль ролевых игр в обучении иностранному языку» // Қазақстан мектептеріндегі шет тілі 6/2006.- 37-40 б.
10. Мартыненко Л. С. Ролевые и деловые игры на уроках английского языка. —М., 1997 .- 56-58 б.
11. Ливингстоун К. —« Ролевая игра в обучении иностранным языкам.» -М: Высшая школа, 1988.-53
12. Ли В.Р. Обучение языкам с помощью игр (Language teaching games and). — Oxford: Oxford University Press, 1979. — С. 31.
13. Ричард Амато. Игры в обучении языку (Games for Language Learning). — Cambridge: Cambridge University Press,
14. Айдан Эрсоз. Обучение иностранному языку с помощью игровых моментов (ELT through games) // The Internet TESL — June 2000. — Vol. VI. — № 6. — С. 34.
15. Риксон С. Как использовать игры в обучении языку (How to use games in language teaching). — London: Macmillan Publishers Ltd, 1981.

Резюме статьи «Эффективность использования ролевых игр при обучении иностранному языку»
В данной статье рассматривается эффективность ролевых игр, методическая цель ролевой игры в проигрывании и опытной проверке стратегий решения проблем в конфликтных ситуациях, а также в осознании и анализе собственного или чужого действия, при необходимости в изменениях точки зрения и поведения.

Summry of the article «Effectiveness of using role plays in teaching foreign language»

This article discusses the effectiveness of role-playing games, the methodological goal of the role-playing game in playing and testing the strategies for solving problems in conflict situations, as well as in understanding and analyzing one's own or another's actions, if necessary, in changing the point of view and behavior.

МРТИ:16.31.51

КӘСІБИ ШЕТЕЛ ТІЛІН МЕҢГЕРУДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ

Аргингазина Ш.Б. – ғылыми жетекші, ф.ғ.к., Алматы, Казахстан.

Құмарова Қ.А. – ҚазМемКПУ магистранты, e-mail: carole@mail.ru

Abstract: Content and language integrated learning (CLIL) is used to teach certain subjects in the curriculum other than languages lessons themselves. This paper discusses cognitive and metacognitive skills in content and foreign language acquisition. By the Bloom's taxonomy the high order thinking skills provide skills to get science concepts and acquire English for specific purposes. High-order thinking skills involves the learning of complex judgmental skills such as critical thinking and problem solving. As well as metacognitive skills are to be achieved so that students will be active learners.

Key words: integrated learning, content, cognitive skills, metacognitive skills, reflection, high order thinking skills, acquiring content concepts

Аннотация: Бұл мақалада шетел тілі мен жалпы пәнді интеграциялап оқыту, яғни пәнді шетел тілінде оқытуда қажет танымдық қабілеттерін қалыптастыру процесі қарастырылған. Ғылыми үғымды түсіну және оның шетел тілінде менгерустуденттердің танымдық әрекетін дамуына қажет етеді. Блум таксономиясы бойынша, жоғары сатыдағы ойлау әрекеттері студенттің ғылыми білімді және кәсіби шетел тілін менгеруге мүмкіндік береді. Метакогнитивті құралдарды игеру болса, ойлау әрекетін өнімді қолданудың әдістерін менгеру

Тірек сөздер: интеграциялы түрғыдан оқыту, танымдық қабілет, метакогнитивті қабілет, рефлексия, жоғары сатыдағы ойлау әрекеттері, үғым-түсініктерді игеру

Аннотация: В данной статье рассматривается когнитивные и метакогнитивные навыки, необходимые для овладения как предметом, так и иностранным языком для специальных целей. Таксономия Блума позволяет систематизировать процесс формирования мыслительных процессов. Мыслительные умения высокого уровня активизируют критическое мышление и поиск решения проблемы. Овладение метакогнитивных инструментами предполагает развитие рефлексивного мышления, так студент становится активным обучающимся.

Ключевые слова: интегрированное обучение, когнитивные навыки, метакогнитивные навыки, рефлексия, мыслительные умения высокого уровня, овладение научных понятий

Пән мен шетел тілін кіріктіріп оқытудың басты мақсаттарының бірі – студенттердің танымдық қабілетін дамыту. Бұгінде барлық салалар жоғары қарқынмен даму үстінде. Адам құндылығын дамыту арқылы әлем елдері ғылым мен білімге аса көніл бөліп, білімді де, білікті маман даярлау ісіне зор мән беріледі. Ал күн сайын өзгеріп отырған технология, нанотехнология, молекулярлық биология, космосты игеру сынды ғылым салаларына ілесіп отыру үшін білім саласындағы мамандарға үлкен ізденіс керек. Іздену, кәсіби біліктілігін көтеру үшін когнитивтік, яғни танымдық қабілеттің деңгейі өте маңызды.

Танымдық қабілетті дамыту жолында қойылатын алғышарттарды қарастыру пән мен шетел тілін кіріктіріп оқытуды ұтымды ұйымдастыруға мүмкіндік береді деп санаймыз. Бұл мақалада танымдық қабілетті дамыту үшін

1. танымдық қабілеттің деңгейлерін,
2. жоғары деңгейде ойлану қабілетін,
3. метакогнитивті қабілетті және рефлексивті ойлауды қалыптастырудың маңыздылығын қарастырамыз.

Таным туралы философияға үнілсек, адам-субъектінің ерекше танымдық қабілеті концепциясын көреміз. Кант И. ойынша, бұл субъектінің екі деңгейі бар: феноменальды және ноуменальды. Біріншісіне, таным мен білімнің эмпирикалық формалары, екіншісіне – трансцендентальды, әртүрлі тәжірибелеге дейінгілер жатады (априорлы формалар), сондай-ақ, оған әрқыл мүмкін болатын тәжірибелер де сәйкес келеді. Субъектінің танымдық қабілетінің үш деңгейі бар деп түсіндіріледі: сезімталдық, парасат және сана. Осыған сәйкес танымдық акті де үш сатылы болады деп ой түйіндейді. Танымдық актің деген таным субъектісі мен объектісінің өзара іс-әрекет үдерісі. Объект бос әсер алуды тудыра отырып, сезімталдылыққа қатысты іс-әрекет жасайды; сезімталдық өз кезегінде осы бос әсер нәтижесін өндайді. Білім – бұл материя мен форманың бірлігі, «дегенмен материя объектіден, ал форма субъектіден туындаиды».

Адамның ақпаратты қабылдау, оны түйісін, өндеу, есте сақтау процестерінің бір-бірімен тығыз байланыста, ал шетел тілі ойды сөзге айналдырудың құралыға емес, жинақтау мен жүйелеу қызметі атқаратының ескерсек, тану мен шетел тілін менгеру процестерін жүргізуінде жүйелі жолының қажеттілігі айқындалады. Бұл ретте оқыту мақсаттарын реттеудің Блум таксономиясына аса мән береміз. Таксономия деп иерархия құру мақсатында жүргізілген, критерий мен принциптер бойынша класификациялау, жүйелеу дегенді білдіреді. Педагогиканың кеңінен белгілі зерттеушісі

Бенджамин Блум ойлаудың алты деңгейін анықтады [1]. Блум Таксономиясы 40 жыл бұрын жасалғанымен, оқыту мақсаттарын жүйелеудің ең ұтымды жолы болып саналады. Ол оқытудың үш жағын (когнитивтік, аффективтік, психомоторлық) қамтиды. Блум таксономиясы келесі төрт принципті ұстанады:

1. Практикалық – мақсат қою теориясына негізделеді, сол себептен мұғалімнің ұйымдастыру, бағалау қызметін атқарады.

2. Психологиялық – таксономия психология ғылымына негізделеді.

3. Логикалық – таксономия логикалық түрде байланысқан, ішкі құрылымы бар.

4. Объективтілік – мақсат иерархиясы құндылықтар иерархиясы деп қарастырылмайды.

Блум таксономиясы адамның ақыл-ой қабілеттерінің құрылымы таным процесінің ең қарапайымнан бастап қүрделіге біртіндеп өту барысында белсенді әрекетке жетелейтін алты деңгейге сәйкес тапсырмаларды құруды қажет етеді (1-сурет). Тапсырмалар құруда оқытудың белсенді әдістердің мәні - студенттерді кәсіби іс-әрекетті менгеруге бағытталады. Сабак жоспарын Блум таксономиясының арқасында студенттердің не білетінін және нені жасай алатынын, сондай-ақ қызығушылықтарын түсініп, оқытудың жаңа тәсілдерін тиімді және орынды пайдаланып, студент бойында ішкі уәж тудырып, өз қабілеттеріне сенім арттырып, ол өз кезегінде жаңа материалды саналы түрде менгеруіне әсер етеді.

1-сурет

Білу кезеңінде сыныпта ынтымақтастық атмосферасы орнатылып, пән білімін қабылдау, есте сақтауға қажет іскерліктер мен дағдылармен жұмыс жүреді. Бұл кезеңнің басты мақсаты білімнің 3 түрлі категориясын қалыптастыру:

- Кәсіби білім (мысалы, факт, көрсеткіштер, уақыт, терминдер, атаулар)
- Тәртіп жасау білімі (процедурные) (мысалы, класс, критерий, категория)
- Абстракт білімі (мысалы, принцип, аксиома, теорема, теория, құрылым).

Түсіну кезеңін келесі іскерліктерді дамытуды мақсат қояды:

- Аудару – бұл жерде шетел сөзін ана тіліне аудару дегенді ғана білдірмейді, бұл теорияны практикаға айналдыруды көздейді.
- Интерпретация
- Экстраполяция – алған білімді соган ұқсас ситуацияга аудару.

Қолдану – теориялық білімді (ұғымдарды, алгоритмді, теорияны) іс жүзінде пайдалану.

Талдау – келесі категориялармен жұмыс істеу:

- элементтерді талдау,
- байланыстарды талдау,
- принциптерді талдау.

Жинақтау – жеке элементтерді жинақтау, бір тұтас жүйе жасау келесі категориялардан тұрады:

- идеяларды жинақтау,
- әрекеттің барысын ұйымдастыру, әрекетті жүйелеу,
- құрылым жасау.

Багалау – диагностикалық қабілет пен сыни ойлауды дамыту:

- өз білімі мен сеніміне сүйеніп баға береді,
- сыртқы ақпаратқа негізделіп баға береді (стандарт, ереже, қағида) [2].

Сонымен қатар, бұл алты деңгейді етістіктер арқылы сипаттама беруге болады (1-кесте):

Мақсаттар	Пайдаланылатынетістіктер
Білу	ескетусіру, анықтау, мақұлдау, қайталау, атау, әңгімелу, ұсыну, табу
Түсіну	қайтақараптыру, сәйкестендіру, талқылау, тарту, мойындау, қайтақарау, түсіндіру, әңгімелу, айқындау
Колдану	көрсету, тағайындау, орындау, суреттеу, қолдану, пайдалану, айналысу
Жүйелу (талдау)	ажырату, саралау, үміт арту, даулау, жатқызу, салыстыру, тәжірибеденөткізу, қарама-қарсықою, зерделеу
Жинақтау (топтау)	тұжырымдау, оқыту, әзірлеу, дамыту, қайтаанықтау, ұсыну, жасау
Бағалау	жорамалдау, бағалау, таңдау, бағақою, анықтау, санау, өлшеу, айыптау

1-Кесте

Блум таксономиясы оқыту мақсаттарын айқындаپ қана қоймайды, ойлау әрекетін иерархия түрінде ұйымдастыру мүмкіндігі. Студенттің әр деңгейдегі мүмкіндігін анықтап, оның қандай жетістікке жететінін жоспарлаудың инновациялық құралы. Ол оқыту нәтижесін болжауға және бағалауға мүмкіндік береді.

Блум таксономиясы, сондай-ақ, сұрақтар түрінде де беріледі, оның себебі әр деңгейдің өзінің сұрағы арқылы студент қай деңгейде тұрғанын анықтай алады. Сұрақтар тәменгі және жоғарғы сатыдағы болып бөлінеді [3]. Тәменгі сатыдағы сұрақтар Білу, Түсіну, Қолдану деңгейге жатады, олар - Кім? Не? Қайда? Қашан? Қалай? Жоғары сатыдағы сұрақтар - себеп-салдар сұрақтары, мысалы Why does ...? What was the reason for ...?, болжау What do you think will happen? What will happen if ...? What would have happened if ...? What would have happened if ...?

Жоғары сатыдағы іскерліктер мен қабілеттерді игерген студенттің кәсіби маман қызметінде көптеген мүмкіндіктерге ие болады. Ал кәсіби білім алу процесі оларды игеруіне алғышарттарды ұйымдастырады. Блум таксономиясын зерттей келе, сұрақтардың алар орнын ерекше атап өткіміз келеді. Ойлау қабілеттерін жіктеу үшін құрылған Блум таксономиясын қолданған кезде, біз студенттің білім деңгейін тексеру үшін және бір уақытта оларды ойлануға ынталандыру үшін сұрақ қоюымыз мүмкін.

Сұрақ қою маңызды дағылардың бірі болып табылады, себебі сұрақ дұрыс қойылған жағдайда оқытудың тиімді құралына айналады. Сондықтан сұрақ қою кезінде мұғалім оқушының жаттанды жауап бермей, ойланып, өз ойын қоса отырып, жауап беретіндегі етіп қойғаны дұрыс.

Келесі қарастыратын мәселеміз, ол – метакогнитивтік қабілеттің қалыптасуы жайлы. Блум таксономиясы тек мұғалімнің бағыт-бағдарыға емес, ол студентке де оқу әрекетінің белсенді субъектісі ретінде өзінің білім алу жолын ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Ал, мұғалімнің жоғары сатыдағы сұрақтарды жүйелі қолдануы студенттің өз-өзіне сауда қоюды үйренуіне алып келеді. Пауль Р.Пинтрич оқытудың метакогнитивтік білімдерді зерттей келе, мынадай түрлерді атап өтеді [4]:

- а) жалпы стратегияларды білу,
- ә) осы стратегияларды қолданудың шарттарын білу,
- б) өзінің қабілетін және осы стратегиялардың әдістерінің тиімділігін білу.

«Метатану» термині студенттің білімі мен ойлауын дамытуға ықпал ететін бірқатар үдерістерге қатысты қолданылады. Олар когнитивтік үдерістерді білу, түсіну және реттеу (білім, білік, дағды) деген анықтама беруге болады, немесе қатесін танып-білу және ойлауды реттеу мүмкіндігін қоса алғандағы, олар туралы ойлау үшін когнитивтік үдерістерді пайдалану деген анағұрлым қызықты анықтаманы қолдануға болады.

Флейвелл Дж.Х. өткізген алғашқы кең көлемді метатану зерттеуінде ересек балалар мен бес жастағы балалардың есте сақтау тәсілдерін салыстырды. Он бес секунд ішінде балаларреттілікті бұзбай, бірнеше заттарды еске сақтау қажет болды. Ересек балалар бір нәрсени еске сақтау үшін күш салу керек екендігін түсінсе, неғұрлым кішірек балалар тек нұсқау болған жағдайдаға ғана қайталау тәсілін

қолданды. Нұсқау берілмеген жағдайда оқушылар оқу уақытын өнімсіз пайдаланды. Флейвелл мұндай қабілеті жетіп тұрса да, «тәсілдерді пайдаланбауды» «өнімділік тапшылығы» деп сипаттайды. Өз жұмысының нәтижесінде Флейвелл Дж.Х. метатануды өлшеудің үш құрылымын сипаттай отырып, балалар метатануының мониторингі мен талдауының негізін анықтады:

- өзін оқушы деп білу;
- мақсаттар мен әрекеттерді білу, түсіну және бағалау;
- тапсырманы орындауға қажетті стратегияларды білу және оның мониторингі.

Алғашқы бөлім жеке білімге жатады; өзін оқушы ретінде тани отырып, бала өзінің мықты және әлсіз жақтарын сезінеді, білім алу бойынша жұмысқа қатысты ұнайтынын, не ұнамайтындығын түсінеді және жеке мақсаттарды белгілеу қабілеті туындейді. Флейвелдің Дж.Х. екінші өлшемі проблемалық-бағытталушылық болып табылады және оқушының мақсаты мен әрекетін білу, түсіну және бағалауды қамтиды. Метатанудың бұл аспекті оқушының жұмысты қалай сипаттайтындығын, құрделілік деңгейін қалай бағалайтындығын немесе салыстыратындығын көрсетеді. Сондай-ақ, Флейвелл Дж.Х. тапсырманы орындауға қажетті білім мен тәсілдер мониторингін үшінші метакогнитивті құрылым ретінде анықтайды. Оқушылардың орындауы қажет тапсырманы анықтауы және бір немесе бірнеше тәсілдердің көмегімен тапсырманы орындау үшін жоспар құруы стратегиялық бақылау көрсеткіші болып табылады. Түрлі тәсілдердің тиімділігіне бағалау жүргізіліп, оқушылар өз әрекеттерін түсіндіреді. Оқушылардың таңдауы мүмкін тәсілдерінің біреуі – басқалардың көбірек білу мүмкін деген жеке көзқарасына байланысты олардан көмек сұрау.

Оқушылар табыс, ұмтылыс және тиімді тәсілдерді қолдану арасындағы байланысты түсіне бастағандықтан, метатану ұғымын «қалай окудың жолын үйрену» деп қарастыруға болады.

Өз бетінше жұмыс істеу және даму ниетін метатанудың маңызды аспектісі деп танылады. Оқу үдерісінің табыстылығы, әлеуметтік және эмоционалдық себептер, сондай-ақ метакогнитивті білім арасындағы құрделі әрекеттестікпен белгіленеді.

Осы сұраққа байланысты психологиялық-педагогикалық әдебиеттердестуденттің метакогнитивтік қабілеті рефлексиялық дағыларға байланысты екендігі айқындалады [5]. Ақпаратты өндеу процестерімен (когнитивті немесе аналитикалық процесстер, қабылдау, еске сактау, ойлау сияқты) қатар, олардың ұйымдастырылуы мен реттелуін қамтамасыз ететін метакогнитивті процестер бар. Бұл мақсат қою, болжау, шешім қабылдау және т.б. түрдегі интегралды психикалық процесстер [6]. Өзіндік ойлаудың негізделуін ұғыну қабілетіретінде түсіндірлетін интеллектуалдық рефлексия - интеллектуалдық өзін-өзі реттеудің метакогнитивтік механизмі ретінде қарастырылады [7].

А.В.Хуторской «Современная дидактика» кітабында берілген студентті өзіндік ақыл-ой әрекетінің рефлексиясына оқыту тәжірибесімен бөліседі. Оқу процесіне рефлексиялық шараларды қосуды автор субъект өзінің оқу әрекетінің негізін ұғыну қажет және осы процеске, оның нәтижесіне өзінің саналы түрде қарауы қажет деп түсіндіреді. Автордың есептеуінше, дәстүрлі педагогика мұғалімнен де, студенттен де болып жатқан процесті ұғынуын талап етпейді, тек білімді бекіту немесе жалпылау қолданылады. Ал осы жерде «ұлғі ретінде берілген әрекетті жүз рет қайталаған бала жалпы алғанда ешнәрсе үйренбейді. Қайталағын оқушы – оқымайды. Менгеру тек бағытталған рефлексия процеске қосылған кезде ғана жүреді. Менгеру – рефлексиялық процестің тікелей өнімі» [8].

Студентке рефлексиялық қабілеттерін дамытуда көмекке келетін тағы бір әдістемелік тәсіл ойлануға негіз болатын бағыттау сұрақтары болып табылады:

- Менің негізгі жетістіктерім қандай? Мен нені түсіндім? Мен нені үйрендім?
- Қандай тапсырмалар менде үлкен қызығушылық тудырды? Неліктен?
- Мен тапсырмаларды қалай орындаудым? Қандай тәсілмен? Орындауда мен өзімді қалай сезіндім?
- Меніңгізгікінің тарымдықандай болды? Мен оларды қалай жендім? жәнет.б.

Студенттің әрекеттерінүғынуды үйімдастырудың екінші деңгейінде рефлексия, ол оқупроцесі барысында жүреді және корытынды рефлексия, оләрекеттің логикалық жәннетақырыптық жағынан аяқталған шектелген кезеңі [7]. Сұрақ қою – бұл кез келген жастағы адамның табиги күйі. Бірақ сұрақтар белгілі бір негіз болғанда, не туралы айтылып жатқаны түсінікті болғанда, тыңдаушыларда мазмұнды ұсынып тұрган адам қызығушылық тудырғанда, түсінік туындастын ситуация сұрақ қоятын адамға қауіп төндірмесе, сұрақтар пайда болады» [6].

Осыдан көрініп тұргандай, оқытуда рефлексиялық оқытуды ендіру өз әрекетінің субъектіне айналатын студенттің ішкі позициясының өзгеруін ғана емес, сонымен бірге осы студентті бірлескен әрекетте өзімен тең серіктес ретінде қабылдауға тұра келетін мұғалімнің де ішкі позициясының

өзгеруін талап етеді. Тек осындай мұғалімнің ішкі мүддесі болған жағдайда ғана студентте ештеңеден қорықпай сұрақ қою, сабактағы өз проблемалары мен кедергілерін талқылауга ұмтылысы пайда болады.

Қорыта келе, пән мен шетел тілін кіріктіріп оқыту, яғникеасиби шетел тілінде білім алу студенттің танымдық әрекеттерін жетілдіруге қажет білім ортасымен қамтамассыз етеді. Оку процесін қарқынды үйимдастыру Блум таксономиясын, оның ішінде жоғары сатыдағы сұрақтар жүйесін негізге ала отырып, студенттердің ақпаратты есте сақтап қана қоймай, ол ақпаратпен жұмыс істей алу іскерлігін менгеруімен және сол іскерлікті игеруге студенттің өзі дайын болуымен, өз бетінше ойлануымен (метакогнитивтік, оның ішінде рефлексивті ойлау) ерекшелінеді.

Әдебиеттер тізімі

1. BloomB.S. (ed.). Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook 1: Cognitive Domain. N.Y..DavidMcKey Co. 1956.
2. Мельничук М.В. Самоактуализация в процессе обучения иностранному языку в нелингвистическом вузе // Педагогический журнал. 2016. Том 6. № 5А. С. 151-160.
3. Brian G. What Is Higher-Order Thinking? 2011. URL: <https://beatthegmat.com>
4. Pintrich Paul R. The role of metacognitive knowledge in learning, teaching and assessment //Theory Into Practice. 2002. № 41(4). Р. 219-225.
5. Габдрахманова Ш.Т. Мұғалімнің өзіндік дамуы: педагогикалық рефлексия. – Орал, 2014.
6. Бизяева А.А. Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия. – Псков, 2004.
7. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. – 2-ое изд., перераб. и доп. – СПб., 2002.
8. Хуторской А.В. Современная дидактика: учебник для вузов. – СПб., 2002.].

Резюме

В данной статье рассматривается процесс формирования когнитивных навыков у студентов, необходимые для овладения предмета на иностранном языке.

Summary

This article considers the process of developing students' cognitive skills in order to get the knowledge in foreign languages.

МРНТИ: 14.25.09

ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫН ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ

Сейдалиева Г.О. – ғылыми жетекші, аға оқытушы, ҚазМемҚПУ.

Нағашбекова Н.Ә. – ҚазМемҚПУ магистранты.

Аннотация

Бұл мақалада ойынның коммуникативтік құзіреттілікті дамытудың ең маңызды әдісі ретінде себептерін қарастырады. Ойын шет тілін үйренудің мықты құралы болып табылады. Сонымен катар, ойын әдісінің оқушыға беретін пайдасы жайында, талаптары және біраз мысалдар жазылған. Оқушылардың ең басты мақсаты – тілді қолдану, ойын әдісі барысында оқушылар нәтижеге жету үшін, шет тілін барлық ынтасымен қолдануға тырысады. Бұл процессте мақсатқа нәтижелі әрі сапалы түрде жете алады.

Түйін сөздер: құзіреттілік, коммуникативтік құзіреттілік, ойын әдісі

Development of pupils' communicative competence at English Lessons using a game method

Abstract

This article considers the reasons why games serve as excellent communicative activities. The use of games can be a powerful language learning tool. On the surface, the aim of all language games is for students to "use the language"; however, during game play learners also use the target language to persuade and negotiate their way to desired results. This process involves the productive and receptive skills simultaneously. Although author adds some requirements and benefits also, examples of game method.

Key words: competence, communicative competence, game method.

Казақстан Республикасының президенті Н.Ә. Назарбаев «Қоғамның нарықтық қарым-қатынасқа көшу кезінде саяси-экономикалық және рухани дағдарыстарды жеңіп шыға алатын, ізгіленген ХХІ ғасырды құруши, іскер, өмірге икемделген, жан-жакты, мәдениетті жеке тұлғаны қалыптастыру-біздің басты мақсатымыз»-деп өзінің Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан атты жолдауында тұжырым жасады. Қазіргі өскелен қалап бойынша әрбір оқу пәні бойынша білім, білік және дағдыны ғана игеру окушы құзыреттілігі үшін жеткіліксіз, жеке тұлғаның қалыптасуында ең тиімді жол жаңа тұлғаны қамтитын, қабілет, білім, икем, дағды, тәжірибе, көзқарас болып табылады.

Құзыреттілік - оқу нәтижесінде менгерген білім мен дағдыны тәжірибеде қолдана алу, проблеманы шеше алу, яғни окушы дайындығының сапасын сипаттайтын жаңа сапалық белгісі.

Білім берудің негізгі нәтижесі ретінде мектеп түлегі окушыда, яғни жеке тұлғада төмендегі құзыреттіліктер болуы тиіс:

- Құндылықтарды бағалау құзыреттілігі
- Коммуникативті құзыреттілігі
- Мәдениеттану құзыреттілігі
- Оқу-танымдық құзыреттілігі
- Әлеуметтік еңбек құзыреттілігі
- Тұлғаның өзін-өзі дамыту құзыреттілігі
- Ақпараттық -технологиялық құзыреттілігі

1. Құндылықтарды бағалау құзыреттілігі - жаңа қоғам өмірінде өз ролін таба білу, біліктілігі, азаматтық белсенділігі, саяси жүйені түсіну, ең алдымен өз жерінің, Отанының патриоты болу.

2. Мәдениеттану құзыреттілігі - өз халқының және әлем елдерінің мәдениетін түсіну, білу, бағалау, жалпы адамзаттық мәдениеттің жетістіктері мен этномәдени құбылыстарды тану.

3. Оқу-танымдық құзыреттілігі – окушының әрекеті мен өзіндік оқу-танымдық процесін қамтамасыз ететін кешенді құзырлылық. Әлемдік ғылымның бағытын ізденушілік - зерттеушілік әрекет арқылы игеру.

4. Коммуникативті құзыреттілігі – адамдар мен өзара іс-әрекет және қарым-қатынас жасау тәсілдерін білу, түрлі әлеуметтік топтармен жұмыс істеу.

5. Ақпараттық-технологиялық құзыреттілігі - өз бетінше іздей білу, талдау, таңдал алып өзгерте білу, ақпараттық технологияны игеру.

6. Әлеуметтік еңбек құзыреттілігі - жанұяда, еңбекте, экономикада, саяси, қоғамдық азаматтық тәжірибе мен білімге ие болу. Әлеуметтік- қоғамдық жағдайларға нақты талдау жасап, шешім қабылдай білу.

7. Тұлғаның өзін-өзі дамыту құзыреттілігі – өзіндік қадір – қасиет сезімін ұйымдастыра білу, өз мүмкіндігін нақты даму жоспарларымен салыстыра білу.

Қазіргі қоғам талабына сай шетел тілдерін оқытуда қойылып жүрген ортақ міндет – тілді коммуникативтік бағытта оқыту. Ордағы мақсат – окушыларды қарапайым болса да өз ойларын еркін жеткізумен ғана шектелмейді, өзара тіл табысып, пікір алмасуға үйрету, себебі жалпыға білім беретін орта мектепке берілетін бүкіл білімнің негізгі мақсаты – окушының шетел тілінде сөйлеу қабілетін жетілдіру.

Е.И. Пассовтың шет тілін үйретудегі коммуникативтк оқыту әдістемесін атап айтуга болады. Коммуникативтік оқыту технологиясы дегеніміз пікір алдысуга негізделген әдістеме.

Окушыларды белгілі бір дәрежеде шетел тілінде сөйлеуге, өз ойын басқаға жеткіге алатын, біреулиң сөйлеген сөзін, жазғанын түсіне алатын дәрежеге жеткізу үшін, шет тілі алғашқы сабактан бастап сөйлем түрінде үйретілуі тиіс.

Әрбір окушының бір-бірімен әңгімелесуі, сөйлесуі үшін, өздері бір-біріне немесе мұғалімге, ата-анаасына, бөгде адамдарға сұрақ қоя білу әдісін менгеруі аса қажет. Осы орайда ойын жағдаяттарын пайдаланудың маңызы зор.

Сабакты ойын түрлерін пайланған отырып жүргізу – оқыту әдістемесінің белсенділігін арттырып, қосалқы-қосымша мүмкіндік тудыратын тәсіл деуге болады.

Жалпы коммуникатиті құзіреттілікті дамытуда рөлдік ойындардың орны ерекше. Себебі ойын оқушылардың бір бірімен, мұғаліммен әрекеттесуге деген талпынысын жандандырады және әңгімелесу барысында теңдік шарттын тудыру арқылы мұғалім мен оқушы арасындағы дәстүрлі кедергіні жояды.

Ойын өз өзіне сенімсіз, үялшак балаларга сөйлеу арқылы сенімсіздік кедергісін жоюға көмектеседі. Ойын арқылы оқушылар әңгімені бастау, оған ілесу, қолдау, әңгімелесушінің сөзін бөлу, оның ойымен келісу немесе келіспеу, сұрактар қою сияқты қарым-қатынас элементтерін менгереді. Рольдік ойын барысында оқушылар әлеуметтің тұлғаларды әлеуметтік қарым-қатынас қөлемінде менгеріп ойнайды. Білік негіздерін қалыптастырып дамытуға рольдік ойындардың бере көмегі оте көп.

1. Рольдік ойынның өзіне тән қасиеті – басынан бастап оның «сөйлеу» ретінде жүргізілуі.
2. Сөздің, сөйлемнің тілдік қызметінен ауытқымауы.
3. Оның әлеуметтік қарым-қатынастарға негізделген көрініс-бейнелердің үлгісі екендігі.
4. Ролдік ойын барысында тілдік серікtestіk жұмысының жасанды емес, шынайы түрде жүргізілу мүмкіндігі.

Ойын арқылы оқушының:

- қисынды ой-қабілеті дамиды;
- өздігінен жұмыс істеуге үйренеді;
- сөздік қоры байиды, тілі дамиды;
- зейніқалыптасады;
- байқампаздығыартады;
- өзарасыйластыққаүретеді;
- ойынныңережесінбұзбау, яғни, тәртіптіліккебаулиды;
- бір-бірінедегенокушысенімартады;
- сабаққақызығушылығыартады.

Жалпы ойын оқушылардың танымдық мұддесінің қалыптасуына жағымды әсер етіп, шетел тілін жақсы игеруіне әсерін тигізеді. Және олар оқушының бойындағы дербестік, талапшылдық сияқты қасиеттерді дамытып, ұжымшылдық сезімін тәрбиелейді. Оқушылар белсene жұмыс істеп, бір біріне көмектесіп, жолдастарын мұқият тыңдайды; ал мұғалім тек бақылаушы, оқу қызметін басқарушы болады.

Рөлдік ойынға қойылатын негізгі талаптарды атап көрсетуге болады.

- Ойын оқушыларды ынталандырып, тапсырманы дұрыс орындауға деген ниеті мен қызығушылығын тудыруы керек, және оны адекваттық шынайы қарым-қатынастық жағдаяттар негізінде құрастыру керек.
- Рөлдік ойынды мазмұны жағынан да, формасы жағынан да жақсылап ойластырып, нақты ұйымдастыру қажет. Оқушылардың берілген рөлді жақсы сомдаудың қажеттілігіне сенімді болуы керек. Сондаған олардың сөздері шынайы және сенімді болады.
- Рөлдік ойын бүкіл топпен қабылдануы керек.
- Ол міндетті түрде мейірбандық, шығармашылық атмосферасында өтіп, оқушылардың бойында қуаныш және қанағаттану сезімін тудыруы керек. Оқушы рөлдік ойын барысында өзін негұрлым еркін сезінсе, әңгіме барысында ол соғурлым белсенді және бастамашыл болады. Уақыт өте оның кез келген рөлді сомдай алатынына деген сенімділігі арта түседі.
- Ойын оқушылар бедсенді тілдік қатынаста өтіп жатқан тілдік материалды анағұрлым тиімді қолдана алатындағы етіп ұйымдастырылуы керек.
- Мұғалімнің өзі міндетті түрде рөлдік ойынға және оның тиімділігіне сенімді болуы қажет. Тек сондаған ол жақсы нәтижеге қол жеткізе алады. Ойынға дайындық кезеңінде және ойынның өту барысында мұғалімнің рөлі үнемі ауысып отырады. Бастапқы кезеңде ол оқушылардың әрекетін белсенді түрде бақылап отырса, кейін ол тек сырттан бақылайтын болады.
- Сабақта жаңға жайлы жағдай жасап, мейірбандық атмосферасын тудырудың маңызы өте зор.

Ойын барысында мұғалім өзіне бір рөлді алуына болады, бірақ ол басты рөл болмауы керек. Ондай жағдайда бұл кәдімгі мұғалімнің басқаруымен іске асатын жұмыс формасы болып қалады. Ойын барысында мықты оқушылар нашар оқитын оқушыларға көмектеседі. Ал мұғалім көмегі қажет болған балаларға жақындалап әңгімелесу үрдісін басқарады және керек болған жағдайда коррекция жасап отырады.

Рөлдік ойындарды бастапқы кезеңде де, ілгерімді кезеңде де қолдануға болады. Онда вербельды және вербальды емес әдістер арқылы жасалған жағдаяттар қолданылады. (Мысалы: суреттер, графика, монологотік немесе диалогтік мәтіндер т.б.) Жағдаят әрекет ету шартын бағыттап, сипаттайтын және шешілетін мәселені көрсетеді. Берілген проблемалар қарапайым немесе күрделі болуы мүмкін,

сондықтан әңгімелесушілердің коммуникативтік қарым қатынасы да тілдік формаларды қолдануына байланысты қарапайым немесе күрделі болып келеді.

Мысалы: Interviewing an interesting person. Бір окушы танымал атақты адамның (саясатқайраткері, әнші, актер, спортшы, т.б.) ролін ойнайды. Сыныптастары әртүрлі сұрақтар қоя отырып, оның кім екендігін табуы тиіс. Сұрақтарбылай болуы мүмкін:

What's your hobby? What kind of meal/ sport/clothes/ do you like? Are you a man or a woman? Are you married or a single? т.б. Ал орта буында алмасу бағдарламасы негізінде шетелдік отбасында өмір сұру жағдаятын қарастыруға болады. Бұл жерде жылы қарсы алғандарына ризашылық білдіру, қоршаган орта мен үйдің әсемдігіне таңдану, тілде еркін сөйлей алмағаны үшін кешірім өтіну, өз елі және қаласы жайлы әңгімелеп, қызығушылық тудыру т.с.с. тілдік инвенциялар ұсынылды.

Ағылшын тілі сабактарында рөлдік ойындарды жиі қолдану практикалық міндеттермен қоса білімділік және тәрбиелік міндеттерді де шешуге ықпал етеді. Окушылар өздерін еркін ұстап кез келген тапсырмаларды орындауда белсенділік танытады. Тіпті нашар оқитын, өз-өзіне сенімділігі төмен балалардың да белсенділігі, өзіне деген сенімділігі артады. Окушылар тіл тасушылармен қарым-қатынас жасауға қорықпай, тіпті бастамашылдық пен белсенділік танытады.

Қолданылған әдебиеттер:

- Левитан, К.М. О содержании понятия "коммуникативная компетентность". Перевод и межкультурная коммуникация. / К.М. Левитан. Екатеринбург.: Издательство АБМ, 2001. №.2.89-916
- Пассов, Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. - М., 1991.
- «Тәрбие құралы» журнал, Ахметова Г..
- «Ағылшын тілі» журнал, Жолдыбаева Г.Т

МРНТИ: 19.07.09

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ КӨПТІК ИНТЕЛЛЕКТ ТЕОРИЯСЫНЫҢ РӨЛІ

Отеген Н.О. – ғылыми жетекші, PhD докторы, Алматы, Қазақстан.

Тілеухан К.К. – ҚазМемҚПУ магистранты, e-mail: k.tleukhan@gmail.com

Аннотация

Казақстанның әлемдік алаңдағы қарқынды дамуы мемлекет аумағында халықаралық тілдердің, атап айтқанда ағылшын тілі дамуының алғышарты болып табылады. Біздін еліміз жарқын болашақтың кепілі болатын ағылшын тілін жетік менгерген білікті мамандарға мұқтаж, бұл ағылшын тілін оқытудың барынша тиімді жолдарын іздестірудің қажеттілігін тудырады. Заманауи технологиялар үстемдік еткен ғасырда қоғам окушылардың өз бетінше ойлау, өз білімдерін түрлі проблемаларды шешуде қолдана білу, сыни және шығармашылықпен ойлау қабілеттерін талап етеді. Ұсынылған таланттарға толығымен сәйкес келіп, өзінің тиімділігімен ерекшеленетін әдістердің бірі көптік интеллект теориясы. Бұл мақалада заманауи білім беру жүйесінде ағылшын тілін оқытуда көптік интеллект теориясын қолдану мүмкіндіктерін қарастырамыз.

Тірек сөздер: көптік интеллект теориясы, шетел тілін оқыту әдістемесі, Г.Гарднер.

РОЛЬ ТЕОРИИ МНОЖЕСТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ПРИ ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ

Аннотация

Стремительное развитие Казахстана на мировой арене послужило причиной развития международных языков, в частности английского языка. Наша страна нуждается в квалифицированных специалистах которые станут гарантами безоблачного будущего, поэтому, возникает необходимость в определении наиболее эффективный метод обучения английскому языку. В мире где современные технологии стали неотъемлемой частью жизни общество требует чтобы ученики имели такие навыки как самостоятельно мыслить, использовать свои знания для решения разных проблем, творчески и критически мыслить. Теория множественного интеллекта соответствует

предъявляемым требованиям, отличается своей эффективностью. В данной статье рассматривается возможности использования теории множественного интеллекта в обучении английского языка в современной образовательной системе.

Ключевые слова: теория множественного интеллекта, методика преподавания английского языка, Г.Гарднер.

THE ROLE OF THE THEORY OF THE MULTIPLE INTELLIGENCE IN TRAINING THE ENGLISH LANGUAGE IN THE MODERN EDUCATIONAL SYSTEM

Abstract

The rapid development of Kazakhstan on the world stage has caused the development of international languages, in particular English. Our country needs skilled specialists who will become guarantors of a cloudless future, therefore, it becomes necessary to determine the most effective method of teaching English. In a world where modern technology has become an integral part of life, society requires that students have the skills to think independently, use their knowledge to solve different problems, and think creatively and critically. The theory of multiple intelligence meets the requirements, is distinguished by its effectiveness. This article examines the possibilities of using the theory of multiple intelligence in teaching English in the modern educational system.

Keywords: The theory of multiple intelligence, method of teaching English language, H.Gardner.

Карқынды даму үстіндегі мемлекет өз болашағын жастарға сеніп тапсырды. Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев «Қазақстанның болашағы – бүгінгі жастар. Сіздер оларға қалай білім бересіздер, Қазақстан сол деңгейде болады» деген сөзі қазіргі таңдағы білім беру жүйесінде заманға сай оқыту технологиялары мен әдістерін қолдану қажеттілігін көрсетеді. Бұл іс тынымсыз еңбек пен тұрақты ізденісті талап етеді. Әрбір мұғалім оқушыларын тиімді оқытып қана қоймай, сынни ойлау, әр түрлі жағдайға жан-жақты қарау қабілеттерін шындастырып амал-тәсілдерді үнемі іздейді.

Сонымен қатар, Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев «Қазақстанның әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіру стратегиясы» Жолдауында «Білім беру реформасы – Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдарының бірі» деп атап көрсетті. Бұл тұжырым педагогикалық үдерістің сапасын үнемі арттырып отыруды талап ететіндігін көрсетеді.

Заманауи технологиялар үстемдік еткен ғасырда қоғам оқушылардың өз бетінше ойлау, өз білімдерін түрлі проблемаларды шешуде қолдана білу, сынни және шығармашылықпен ойлау қабілеттерін талап етеді. Бұл тұжырым бізді келесі үйғарымға алып келеді: қазіргі заманғы оқушылар қажет білімді өз бетінше меңгеріп, оларды тәжірибеде әр түрлі проблемаларды шешу үшін қолдану арқылы тез өзгеретін өмір жағдайларына икемделуі, өз бетінше сынни ойлауы, ақпаратпен дұрыс жұмыс істеуі, карым-қатынасқа түссе білуі, өзін - өзі дамыта білуі қажет [1. 70].

Жоғарыда көрсетілген таланттарға толығымен сәйкес келіп, өзінің тиімділігімен ерекшеленетін әдістердің бірі көптік интеллект теориясы. Бұл мақаланың мақсаты қазіргі заманғы білім беру үдерісінде, соның ішінде ағылшын тілін оқытудағы көптік интеллект теориясының орнын анықтау болып табылады.

Ең алғаш рет көптік интеллект теориясын 1983 жылы Говард Гарднер өзінің «Структура разума: теория множественного интеллекта» кітабында жарияланды. Ғалым бұл теорияны көптеген жылдар бойы тестілеу, сұхбат, бақылау сынды зерттеулер жүргізіп, дарынды адамдардардың миы мен закым алған адамдардың миының жұмысын салыстырып, зерделеудің нәтижесінде ұсынған. Говард Гарднер бұл теориясымен интеллект туралы бұрыннан қалыптасқан теорияны жоққа шыгарды [2. 23].

Г.Гарднер өзінің зерттеулерінің нәтижесінде интеллект мидың әр түрлі бөліктегінде орналасып, өзара іс-әрекеттеседі немесе бір-бірінен тәуелсіз жұмыс істеп, белгілі бір жағдайларға байланысты дамытылуы мүмкін деген тұжырымға келді.

Көптік интеллект теориясының негізгі принциптерінің бірі білім беру жеке танымдық айырмашылықтарды ескеруі тиіс. Білім беру жеке интеллектуалдық ерекшеліктерді барынша есепке алып, әр түрлі танымдық мүмкіндіктерді тудыруға ұмтылуы тиіс.

Говард Гарднер көптік интеллект теориясын алғаш ұсынғанда зияттың жеті түрін ажыратқынымен соңғы жылдары жарияланған мақалаларында тағы екі зият түрін қости [3. 89].

Лингвистикалық интеллект

Лингвистикалық интеллект түрі басым адам сөзге жүйрік және оқығанын жылдам ұгады. Сонымен қатар, кітапты үлкен сүйіспеншілікпен оқып, шығарма, эссе жазғанды ұнатады. Шет тілдерді жеңіл әрі тез үйренеді, естіген және оқыған шығармалар мен әңгімелерді өзгелерге жақсы жеткізеді. Бала кезінде ертеғілер мен аныз-әңгімелерге қызығушылық білдіреді. Болашакта журналист, жазушы, филилог, саясаттанушы, драматург болуы мүмкін.

Логико-математикалық интеллект

Бұл адамдарға есеп-қисап, логикалық тапсырмалар жақын. Балалық шағынан сандарды тез үйреніп, қосу, азайту, көбейту, бөлу ұғымдарын ерте түсінеді. Логика-математикалық интеллект иелері ауыр есептерді жеңіл шешіп, аналитикалық қабілеттерді талап ететін тапсырмаларды қызығушылықпен орындаиды. Мұндай интеллект түріне ие адамдар тек математиктер қана болып қоймай, сонымен қатар детектив, аналитик, программист, дәрігер болуы ықтимал. Логикалық ойлау қабілеті басым адамдар өзге адамдармен қарым-қатынасқа сирек түседі, себебі олардың саналары сандар, тәжірибелік есептер, тендеулер мен тапсырмаларды шешу туралы ойларға толы.

Моторлы-кинестетикалық интеллект

Осы интеллект түріне физика тұрғысынан қарастырған жағдайда кинестетикалық қабілеттерге ие адамдар айналасындағы әр түрлі заттармен еркін қолданады. Физиологиялық икемділігі мінсіз, кеңістік пен уақытты сезу машығы жоғары деңгейде жетілген. Сонымен қатар, олардың моторикасы өте дамыған, өзгелерге қарағанда денесін толыққанды қолданады. Сахнада өзін еркін сезінеді. Кейіннен актер, спортшы, биші, механик, қолдарының қозгалысынан адам өмірі тәуелді хирург сынды мамандық иелері болуы мүмкін.

Музыкалық интеллект

Тон, ритм, тембрді сезініп, жақсы түсінуге мүмкіндік береді. Музыкалық қабілеті бар адам кез келген әуенде жеңіл есіне сақтал және орындал қана қоймай, сондай-ақ, өзі де музыкалық шығармаларды шығара алады. Музыкалық аспаптарға қызыға қарап, музыкалық сауаттылыққа үйренуге тырысады. Балалар музикалық мектепке барып, өзге балалардан музикалық әуендердің ритміне сай аяқ-қолдарын, басын қозгалтумен ерекшеленеді. Композитор, әнші, диджей, музыкалық сыншы болу ықтималдылығы жоғары.

Визуалды кеңістіктік интеллект

Мұндай интеллект түрінің иелері пазлдар мен қарапайым ойыншықтарға қызығады. Кеңістіктік интеллектке ие адамдар қошаған орта, аймақты нақты еске сақтайды. Балалар кішкентай кезінен пазлдарды жинағанды және лабиринттерден өткенді жақсы көреді, себебі кеңістік ойлау қабілеті мен киялды жоғары деңгейде дамыған. Жақсы дамыған кеңістіктік интеллект архитектор, жүргізуіші, теңізші, ұшқыш пен суретші сынды мамандық иелеріне тән.

Тұлғааралық интеллект

Аталған интеллект иелері өзге адамдарды жақсы түсінеді. Әдетте вербалды және вербалды емес қарым-қатынас құралдарын қолдану арқылы айналасындағы адамдармен тез байланысқа түсетін коммуникативті тұлға. Мұндай адамдар туралы «Ол көпшіл адам» деп айтады. Қасындағы адамның көніл-күйін сезініп, мінезі мен темпераментін анықтау тұлғааралық интеллект иесіне өте оңай. Жас адамдар құрбы-құрдастарының арасында көсбасшы болып табылады, себебі айналасындағыларды жақсы түсініп, көмек пен қолдау көрсете алады. Бұл адамдарға педагогикалық, саҳналық, әлеуметтік немесе саяси мамандықтарды тандаған жөн.

Ішкі тұлғалық интеллект

Интеллектің бұл түрі адамдарға не береді? Бірінші кезекте бұл адамдар өз-өзін, өзінің эмоциялары мен сезімдерін жақсы түсінеді. Түсініп қана қоймай, өзінің өмірін бағдарлауға пайдалана алады. Мұндай адам өміріне қатысты пайымдарын айқын қояды, мүмкіндіктер мен тілектерінің арасындағы басымдылығын бағалай алады, бұл болашағын ұтымды жоспарлауға, бюджетін бөлуге, нұсқаулықтарды қолдануға мүмкіндік береді. Тұлғалық интеллект иесі өзінің депрессиясын, стресс немесе керісінше жақсы эмоциясын үнемі сезінеді. Мұндай адамдар тамаша психолог болуы мүмкін, алайда, олардың үялшақтығы кеңесші психолог мәнсабын тандауға кедегі болады.

Натуралистік интеллект

Интеллекттің аталған түрін иеленген адмадар флора мен фауна өкілдерін өздеріне жақын сезінеді. Бұрын мұндай қабілеттер жоғарыдан берілген сый деп есептелген, ең дарынды алғашқы адамдар ұлы аңшылар мен шөп, саңырауқұлақ, өзге де өсімдік жинаушылар болған. Бұғандегі мұндай адамдар өзін

ботаника, мал өсіру, агрономия саласында тапқан. Адам өмірінің көптеген саласын жаулап алған техникалық прогресске байланысты интеллекттің аталған түрі екінші орынға өтуде [4. 68].

Экзистенциальды интеллект

Интеллектердің арасындағы ең ауыр типтердің бірі, адамның ішкі дүниесі, жаратылу себебі сынды сұрақтар жайлы толғанады. Философиялық ойлар экзистенциялық ойлау қабілетіне ие адамдарға өлім мен өмір туралы жаңа теорияны ұсынуға, адам болмысын терең зерттеуге немесе ғаламның пайда болуының жаңа гипотезасын болжауга көмектесуі мүмкін. Экзистенциалды интеллект иесі философиямен, саяси және үгіт-насихат жұмыстарымен айналысы мүмкін [5. 12].

Балалардың бойында кез келген бір интеллекте тән барлық қасиеттерді барлығы болуы міндетті емес екенін ескеру қажет. Сонымен катар интеллектің бір түрі ғана басым болмай, бірнеше интееллект түрлері айқын байқалуы мүмкін. Әдетте мектеп адамның жеке тұлғалық қасиеттерін, қабілеттерін ашуға септеседі, яғни мектеп интеллект түрлерін барлығын тәң мойындап, олардың әрқайсысының ашылып, дамуына жағдай жасауы тиіс [6. 97].

Гарднердің теориясын білім беру үрдісінде қолданудың көптеген тәсілдері бар, мәселен, топтық немесе жеке жұмыс, жоспарланған тақырыпты ерекше тәсіл арқылы игеру, музикалық жоба және т.б. Ең бастысы – жаңа материалды, қоршаған ортаны оқушы қалаған немесе оның интеллект түріне жақын әдіс-тәсілмен зерттеп-зerdeлеуге мүмкіндік беру. Білім беру барысында көптік интеллект теориясын қолдану білім беру үдерісін қызықты әрі тиімді жүргізуің бірден-бір жолы деп санаймыз.

Әдебиеттер тізімі

1. Чошанов М. Теория множественности интеллекта // Директор школы. – 2000. – №3. – С. 69-75
  2. Гарднер Говард. Структура Разума. Теория множественного интеллекта/ - М.:, СПб.:, К.: Вильямс, 2007. – 512 с.
  3. Gardner, H. Multiple Intelligence: The Theory in practice. – New York: Basic Books, 1993.
  4. Gardner, H. Are there additional Intelligences? The case for the Naturalist Intelligence.- Cambridge, M.A.: President and Fellows of Howard College, 1995
  5. Christison, Mary Ann. Applying Multiple Intelligences Theory in Pre-service and In-service TEFL Education Programs // English Teaching Forum.– 1998. – №2. – Р. 3-13.
- Gardner, H., Kornhaber M. & Wake, Intelligence: Multiple perspectives (1996).

Резюме статьи «Роль теории множественного интеллекта при обучении английскому языку в современной образовательной системе»

В данной статье рассматривается современная методика обучения английскому языку, в частности теории множественного интеллекта. Особенности использования вышеназванной теории в современных учебных заведениях.

Summary of the article «The role of the theory of the multiple intelligence in training the English language in the modern educational system»

In this article, we consider the modern method of teaching English, in particular the theory of multiple intelligence. Features of the use of the above theory in modern educational institutions.

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION

МРНТИ 14.35.09

THE FORMATION OF LINGUOCULTURAL COMPETENCE ON THE MATERIAL OF CORPUS TEXTS

B. E. Bukabayeva - Candidate of Philology, Chair Of Professional Foreign Language Communicating,

AbaiKazNPU, Almaty, Kazakhstan

K. S. Martynyuk – secondyear master student of Abai KazNPU, The Institute of Philology and Multilingual Education, Almaty, Kazakhstan

The article contains a substantiation of the theoretical and practical significance of linguocultural competence. Linguocultural approach to the study of a foreign language, based on linguoculturology - a science dealing with the study of historical and modern linguistic facts through the prism of spiritual culture, appeared in connection with new ideas about language as a phenomenon of culture. For the most complete immersion in the culture of the studied language, it is necessary to get acquainted with the cultural background that stands behind the units of language, which are fully reflected in the corpus texts.

Key words: language, culture, linguoculture, competence, corpus.

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА МАТЕРИАЛЕ КОРПУСНЫХ ТЕКСТОВ

Аннотация

Статья содержит обоснование теоретического и практического значения лингвокультурной компетентности. Лингвокультурный подход к изучению иностранного языка, основанный на лингвокультурологии - науке, занимающейся изучением исторических и современных лингвистических фактов через призму духовной культуры, появился в связи с новыми идеями о языке как феномене культуры. Для наиболее полного погружения в культуру изучаемого языка необходимо познакомиться с культурным фоном, который стоит за единицами языка, которые полностью отражены в текстах корпуса.

Ключевые слова: язык, культура, лингвокультура, компетентность, корпус.

КОРПУСТЫҚ МӘТИНДЕР НЕГІЗІНДЕ ЛИНГВОМӘДЕНИКҮЗҮРЕТТІ ҚАЛЫПТАСТАШЫРУ

Аңдатпа

Мақалада лингвомәдени құзыреттің теориялық және практикалық маңызы қарастырылған. Шетел тілін үйретуге лингвомәдениет тәсілін тіл мәдениет феномені ретінде қарастыруға байланысты туылдаған. Лингвомәдениет тарихи және заманауи лингвистикалық фактілерді рухани мәдениет призмасы арқылы қарастыратын ғылым негізі болып табылады. Шетел тілін терең менгеру үшін сол жілдің мәдени фондың танысы қажет. Тілдің мәдени фонды корпустық мәтіндерде тілдік бірлік ретінде көпілік табады.

Түйінді сөздер: тіл, мәдениет, лингвомәдениет, құзыреттілік, корпус

The modern cognitive linguocultural methodology is the basis of the foreign language education. These methods are aimed to researching and defining the cognitive process of learning foreign languages through linguoculture and its components.

There are various definitions of linguocultural competence. The famous scholar of our country, Kunanbaeva S. S. [1], defines lingual cultural competence as one of the main subcompetence which is included in intercultural communicative competence. The essence of the subcompetence is the ability to use language forms, structures and means in accordance with the situations. Russian linguist Morozkina E. A. (2006) gives another meaning for linguocultural competence. According to her opinion, this competence implies the formation of students of necessary knowledge of educational cultural material, possession of a minimum of general literary vocabulary, knowledge of linguistic means (phonetic, lexical, grammatical) that allow to enter into the process of communication, building their accordance with the spiritual-moral, moral-ethical, aesthetic-creative potential unfolded in the language consciousness conceptual sphere of national culture. In other words, linguocultural competence is oriented to the “activity approach, which allows the ability to use the acquired knowledge in practice during the course of intercultural communication and in interethnic communication» [2].

According to Russian scholars linguocultural competence is a system of knowledge about culture, personal qualities acquired in the process of mastering the system of cultural values expressed in the language and regulating the communicative behavior of this language [4]. In the Council of Europe's document "Common European Competences in Knowledge of Foreign Language: Learning, Teaching, Evaluation," linguocultural competence falls within a set of general competences, namely "intercultural knowledge" (ability to relate one's own and foreign culture, ability to overcome stereotypes, susceptibility to different cultures, etc.) [3].

Linguoculturological competence is one of the basic components of communicative competence, the formation of which is the main goal of teaching foreign languages at the present stage. The content of the linguoculturological competence includes cognitive and communicative components. A set of these components ensures major activities of this model which is aimed at achieving a final goal resulting in information of the level of competence which will enable students to interact in the multicultural society. The model of lingoculturological competence contains interconnected components aimed at achieving the final result. It can be called "cognitive-communicative - linguoculturological unity", namely:

1. Cognitive-conceptual (CC)- concept-forming type of skills. This complex includes skills in obtaining linguistic and cultural knowledge necessary for subsequent cognitive and communicative activities, for managing the personality process of cognition. The process of the formation and development of the personality encompasses, on the one hand, the efforts of the subject of pedagogical activity to create certain conditions, on the other hand, the activity of the individual, and therefore the integrativity and cooperation of both sides must be effectively used to achieve the final result. This type of skills includes:

- To understand the system of concepts that form the "inophonic picture of the world";
- Integrate nationally-labeled vocabulary, abbreviations, and neologisms;
- Determine the hidden meaning of the cultural material;
- Establish the cause-effect relationships and determinants of cultural phenomena reflected in the language;
- Combine, combine different ways of cognizing the world;
- Establish the morphological, structural and functional properties and characteristics of socio-cultural phenomena reflected in terms of language.

2. Conceptual accumulating (CA) - analytical and evaluative type of skills:

- Accumulate and synthesize linguocultural information;
- Comment, assess the phenomena of foreign culture, reflected language;
- Conduct analytical and semantic and evaluation-critical processing of linguocultural information;
- Analyze the ideological and moral guidelines contained in the texts of a pragmatic nature;
- Identify and analyze the value principles reflected in the texts of a pragmatic nature;
- To allocate permissive and prohibitive settings that operate in the foreign culture of the language being studied;
- To allocate, analyze and evaluate norms, images, stereotypes accepted in linguistic and cultural practice by the peoples of the country of the studied language.

3. Linguocultural-integrative (LI)- recognition-classification type of skills. This type contains skills that provide the conditions for a purposeful search for solving the set problem problems through the processes of activation of thinking, which requires the actualization of the entire arsenal of knowledge obtained, the concentration of the cognitive and rational-logical aspects of the personality. This complex consists of skills:

- To recognize and classify lexical units with the national cultural component of semantics;
- Find meaningful communication linguo-cultural information;
- To conduct groupings of linguocultural units on various grounds (difficulty in recognizing form, meaning, use, etc.);
- Find in the text, interpret and systematize notations, symbols, names;
- Generalize cultural phenomena, facts, events reflected in the language;
- To reflect and systematize the linguocultural material according to the traditions and customs of the country of the studied language;
- Recognize and classify a system of concepts that reflect the foreign picture of the world;
- Identify, describe and explain cultural facts reflected in terms of language.

4. Communicatively-actualized (CA) - reproducing interpreting type of skills. Skills of this type prepare the transition from receptive-reproducing to productive-interpretational and then - to creative-constructive communicative activity.

5. Creative and modeling (CM). This type of skills includes:

- Model situations of intercultural communication based on information from a pragmatic text;
- Foresee the consequences of actions, up in pragmatic text types;
- Conduct a free conversation about the information contained in the pragmatic text;
- Free use of linguocultural units in various acts of intercultural communication;
- Use the subject background of pragmatic text types for communication [5].

Language plays a crucial role not only in the formation of the consciousness of a growing person, but most

importantly in its cultivation in culture.

Consequently, linguocultural competence presupposes not only the practical mastery of the language and the basics of linguistics (the formation of linguistic, communicative, linguistic competence), but also the recognition of the language as a phenomenon of culture, cultural and historical environment, the national specificity of the linguistic picture of the world, the national and cultural component of the meaning of linguistic units.

To develop linguocultural competence, students should form:

1. linguistic and cultural knowledge as a generalized experience, reflected in the mind in the language form (in the form of individual words, word combinations, phraseological units, proverbs, sayings, artistic and local history texts). The linguocultural knowledge includes: knowledge of the history of the country, knowledge of traditions, customs of the people, knowledge of the features of people's conversational speech, people's everyday life;
2. linguocultural skills as the ability of the learner to use his theoretical knowledge and relevant skills, for example: the ability to analyze linguocultural information contained in linguistic signs; the ability to creatively use linguistic and cultural knowledge;
3. personal qualities of students: the ability to perceive the facts and phenomena of culture.

The formation of linguocultural competence is depended mainly on the means and materials which will be used. It may be authentic materials (texts, songs, films, articles, etc.) which are offered for huge audience. If we want to teach our students both language and culture through the target language, we should pay more attention to the young and developing science such as corpus linguistics. This branch of linguistics works with the language through the new innovative, digital technologies. It consists of different types of texts which have been written on the online platform and presented words and their meanings through the context. The main aim of this resource is teaching students to find out the word with the necessary meaning for various situations. For example, the word "to emerge" may have several meanings in different contexts (news tabloid, advertisement, science, politics, literature, etc.). This corpus texts are presented as an online dictionary, where students can identify the necessary word, the frequency and the context.

The linguistic corpus is a collection of texts collected in accordance with certain principles, labeled according to a certain standard and provided with a specialized search system. Sometimes the body (the "first-order corpus") is simply called any collection of texts united by some common feature (language, genre, author, period of creation of texts).

The expediency of creating text corpuses is explained:

- presentation of linguistic data in a real context;
- sufficiently large data representation (with a large body volume);
- possibility of reusing once-created corpus for solving various linguistic problems.

The British National Corpus (BNC) is a 100-million-word text corpus of samples of written and spoken English from a wide range of sources. The corpus covers British English of the late 20th century from a wide variety of genres, with the intention that it be a representative sample of spoken and written British English of that time [6]. The British corpus is considered the effective and available resource to form the linguocultural competence. There students can find different types and styles of texts where the word is given in the innate authentic form without any transformations and deformations. Styles of texts are divided into several sections which are involved speech forms from everyday conversations to the political and scientific ones. It can improve students' knowledge of the target language and introduce them the foreign culture through speech patterns and utterances. They will be able to analyze and differentiate words with proper linguistic materials (grammar, vocabulary), use words in the correct context and compare their native culture with the foreign culture through the linguistic impressions.

Modern technologies give great abilities to study not only language itself, but also features and peculiarities of its culture. The online platform of foreign language corpora doesn't have any limit of words and keep many variants of its using. It may help students to improve their language either in the spoken and the written form, especially, who have basic level of English (from B2 level according).

Sufficiently extensive experience with the corpus texts shows that with their help a whole series of linguistic tasks can be solved in a new way. For example, to form a linguocultural competence, we can create a culturally-representative corpus. It should include a huge range of culturally significant texts which may show "a cultural picture of the world" of the target language.

References:

1. S. S. Kunanbaeva, The theory and practice of modern foreign language education. - Almaty, 2010.
2. E.A. Morozkina, Linguistic-cultural approach in teaching foreign languages / E.A. Morozkina // Russian

- in Polyethnic Environment: Sociocultural Problems of Linguistic Education: Proceedings of the International Practical Conference. - Ufa: RIO BashGU, 2006 - P. 323-325.
3. V. V. Vorobiev, Linguoculturology: Theory and Methods / V.V. Vorob'ev. - M.: UDN, 1997. - 250 p.
4. S. A. Kosharnaya, The grammatical genus as a linguocultural concept. II International Congress of Russian researchers - researchers / S. A. Kosharnaya. - M., 2004. - 53 c.
5. V. A. Maslova, Linguoculturology / V. A. Maslova. - M.: Academy, 2007. - 158 p.
6. British National Corpus[Электрон.ресурс]. - 2004. - URL: https://en.wikipedia.org/wiki/British_National_Corpus (дата обращения: 08.10.2017)

МРНТИ: 19.07.09

FORMATION OF COMMUNICATIVE GRAMMAR HABITS AND SKILLS ON THE BASIS OF SITUATIONAL APPROACH

Макезова Б.Е. – преподаватель английского языка, Школа-гимназия №123 имени К.А. Яссуи, Казахстан, Алматы, bmarkezova@mail.ru.

ABSTRACT

The article is devoted to one of the most actual problems, the problem of formation of grammatical habits and skills on the basis of situational approach at English Language Teaching. This problem is insufficiently explored and required further researches. The necessity of using Grammar Teaching and the stages of formation of grammatical habits and skills on the example of the English language has been studied in this article. The main attention is focused on concepts such as the receptive and productive grammatical skills. Such definitions as grammar, exercise system and method of formation of grammatical habits and skills have been studied in this article.

Actuality of this article is to explore the effective method of teaching speaking skills. Learners should be able to make themselves understood, using their current proficiency to the fullest. But speaking was avoided many years when teachers use old methods which didn't pay attention for students` communication. In our education system, the students do not get enough exposure to the target language in real life contexts and as a result it becomes very tough for them to develop their speaking ability. Learners learn the grammatical rules very well but they fail to speak fluently. To develop their speaking skill, the teaching methods should be more effective and it is important for teachers to design the lessons according to the learner`s age group and competency level and also in a way that will make the learners motivated to learn and speak.

Key words: grammar, method of formation of grammar habits and skills, perception, imitation, substitution, transformation, functions, lexical approach, structural approach, grammar in action, text-based approach.

Ключевые слова: грамматика, методы формирования грамматических навыков и умений, восприятие, подражание, замещение, трансформация, функции, лексический подход, структурный подход, грамматика в действии, текстовый подход.

Тирек сөздер: грамматика, грамматикалық дағдылар мен қабілеттерін қалыптастыру әдістері, қабылдау, имитациялау, ауыстыру, трансформация, функциялар, лексикалық көзқарас, құрылымдық тәсіл, грамматиканың қолданылуы, мәтіндік тәсіл.

Language is the chief means by which the human personality expresses itself and fulfills its basic need for social interaction with other persons.

Robert Lado wrote that language functions owing to the language skills. A person who knows a language perfectly uses a thousand and one grammar lexical, phonetic rules when he is speaking. Language skills help us to choose different words and models in our speech.

It is clear that the term “grammar” has meant various things at various times and sometimes several things at one time. This plurality of meaning is characteristic of the present time and is the source of confusions in the discussion of grammar as part of the education of children. There have been taking place violent disputes on the subject of teaching grammar at school.

Grammar organizes the vocabulary and as a result we have sense units. There is a system of stereotypes, which organizes words into sentences. But what can grammar develop?

First of all it gives the ability to make up sentences correctly, to reproduce the text adequately. (**The development of practical skills and habits**). The knowledge of the specific grammar structure helps pupils point out the differences between the mother tongue and the target language.

The knowledge of grammar develops abilities to abstract systematize plural facts. And the main aim is to clearly recognize how to teach grammar rightly on the basis of situational approach.

Teaching grammar – one of the most important aspects of teaching a foreign language, because full communication can't happen in the absence of grammar. There is no doubt that the knowledge of grammar rules is necessary for successful command of the language. But whether we have to teach an invariable question of the last years in rules in exercises or it is better to master intuitively the pupils' grammar in the course of communicative activity instead of studying it through the special exercises directed on assimilation of this rule.

The grammar, as we know, represents the formal system consisting of morphology, syntax and word formation which it is possible to call subsystems of a grammatical system of language. However knowledge of grammar, i.e. knowledge of rules and forms of the learned language, it isn't enough for communicative implementation. Without owning phonetics and lexicon, the person can't realize the knowledge of grammar in the speech. Without owning types of speech activity (reading, writing, listening and speaking), he will also not be able to use language as a means of communication.

Paul Roberts writes: "Grammar is something that produces the sentences of a language. By something we mean a speaker of English natively, you have built into you the rules of English grammar. You possess, as an essential part of your being, a very complicated apparatus. Which enables you to produce infinitely many sentences, all English ones, including many that you have never specifically learned. Furthermore by applying your rule you can easily tell whether a sentence that you hear is a grammatical English sentence or not." [1]

Pupils learn a grammar item used in situations. For example, the Possessive Case may be effectively introduced in classroom situations. The teacher takes or simply touches various things and says: This is Laura's pen; That is Arman's exercise-book, and so on.

The teacher should select the situations for the particular grammar item he is going to present. He should look through the textbook and other teaching materials and find those situations which can ensure comprehension and the usage of the item.

The content of teaching grammar in a secondary school includes:

- assimilation of grammatical forms, parts of speech, their meanings and functions (within the limits of the school syllabus);
- knowledge of the rules of usage of these 2 forms in dependence with a situation of communication and a context;
- development of habits of usage of grammatical material under study in oral and written speech, namely, development of the following habits:
  - a) selection of the structure of a speech-pattern adequate to the speaker's intention and to the situation;
  - b) selection of forms of the chosen words to be used in a speech-pattern according to the norms of the target language;
  - c) choice of form-words and their correct combination with the notional words [2]

The ways of forming grammatical habits:

- ✓ Lexical approach: within this approach pupils from the very beginning are taught to communicate; grammatical correctness of their speech being of minor importance. In such a way pupils gain some language experience with support of analogy, not abstraction and later on this experience is subconsciously analyzed and turns into grammatical rules.
- ✓ Structural approach, which presupposes teaching through structural models (sentence speech patterns), is a communicative and situational realization (embodiment) of a language model in a particular situation of communication.
- ✓ Grammar in action (communicative grammar) deals with the language in action and uses the language as a system of symbols, abilities and command rather than knowledge.
- ✓ Text-based approach. New grammar material is concentrated in one text, where it is repeated for many times in different situations (context) and with appropriate formal signs.

I stage – (Presentation): the aim is - presentation of the grammatical phenomenon and creation of an orientation basis for further formation of a habit.

E.I. Passov distinguishes between the following **6 kinds of grammatical exercises constituting a grammar habits formation lesson**: 1) perception; 2) imitation; 3) substitution; 4) transformation; 5) reproduction of separate structures; 6) combination of various structures. Each kind has its own specific character and purpose to be clearly understood by a teacher.

1) Perception as a primary acquaintance is adequately organised when a student listens to phrases, built after one and the same grammatical structure. It is essential that students should be aware of the function these grammatical structures perform. Perception takes place in the process of presentation, which can be defined as demonstration of a grammatical structure in its communicative function.

2) In the process of imitation a student finds a grammatical phenomenon in a speech pattern and uses it without changing. **Imitation** forms the basis for the link (connection) between aural and articulatory images of a grammatical structure. The realisation of its communicative function is being reinforced and its formal side is being memorised.

3) Substitution presupposes substituting lexical items into a grammatical structure. At this stage a student begins to grasp the generalised character of the pattern. His ability to reproduce the pattern is increased on the basis of analogy.

4) Transformation drills are aimed at transforming a source speech pattern, modifying one or more of its grammatical characteristics. These operations are of a more advanced level than the previous ones. The establishment of an association (link) between the formal and the functional sides of a pattern is being reinforced. The operation of autonomous actuation of a pattern starts forming.

5) Reproduction suggests students' reproducing in speech the phenomena assimilated in the previous exercises. In comparison with a student's earlier reproduction after a given pattern (imitation), after an analogous form (substitution) or a similar form (transformation), this reproduction is completely autonomous, though isolated. At this stage the link between the formal and the functional sides of a grammatical structure is being completed. The inner image of the pattern is formed. The students are now able to use the pattern autonomously in guided communication.

6) At the stage of combination the purposeful controlled combining of the newly acquired pattern with the previously assimilated ones takes place. Combination exercises should be organized in such a way that the pattern under study would be combined with its major satellite patterns. The major satellite patterns refer to the structures habitually accompanying the structure under study in real communication. In the process of combination the learners' attention shifts from the assimilated pattern to the content of the whole utterance. The attention is focused on the communication techniques to convey the idea of the utterance. [3]

The ways of forming grammar skills

To develop one's speech means to acquire essential patterns of speech and grammar patterns in particular. Children must use these items automatically during speech-practice. The automatic use of grammar items in our speech (oral and written) supposes mastering some particular skills - the skills of using grammar items to express one's own thoughts, in other words to make up your sentences. We must get so-called reproductive or active grammar skills.

A skill is treated as an automatic part of awareness. Automatization of the action is the main feature of a skill.

The nature of automatization is characterized by that psychological structure of the action which adopts to the conditions of performing the action owing frequent experience. The action becomes more frequent, correct and accurate and the number of the operations is shortened while forming the skill the character of awareness of the action is changing, i.e. fullness of understanding is paid to the conditions and quality of performing to the control over it and regulation.

To form some skills is necessary to know that the process of the forming skills has some steps:

- Only some definite elements of the action are automatic.
- The automatization occurs under more difficult conditions, when the child can't concentrate his attention on one element of the action.
- The whole structure of the action is improved and the automatization of its separate components is completed.

The characteristic feature of the reproductive grammar skills is their flexibility. It doesn't depend on the level of automatization, i.e. on perfection of skill here mean the original action: both the structure of sentence, and forms of the words are reproduced by the speaker using different lexical material. If the child reproduces sentences and different words, which have been learnt by him as "a ready-made thing" he can say that there is no grammar skill. Learning the ready-made forms, word combinations and sentences occurs in the same way as learning lexis.

The grammar skill is based on the general conclusion. The grammar action can and must occur only in the definite lexical limits, on the definite lexical material. If the pupil can make up his sentence frequently, accurately and correctly from the grammatical point of view, he has got the grammar skill. [4]

To form the reproductive grammar skills we must follow such steps:

- Selection the model of sentence.
- Selection the form of the word and formation of word forms.
- Selection the auxiliary words-preposition, articles, and etc. and their combination with principle words.

The main difficulty of the reproductive (active) grammar skills is to correspond the purposes of the statement, communicative approach (a question an answer and so on), words, meanings, expressed by the grammatical patterns. In that case we use basic sentences, in order to answer the definite situation. The main factor of the forming of the reproductive grammar skill is that pupils need to learn the lexis of the language. They need to learn the meanings of the words and how they are used. We must be sure that our pupils are aware of the vocabulary they need at their level and they can use the words in order to form their own sentence. Each sentence contains a grammar structure. The mastering the grammar skill lets pupils save time and strength, energy, which can give opportunity to create. [5]

References

1. Гальскова Н.Д., Гез Н. И." Теория Обучения иностранным языкам: Лингводидактика и Методика: Учебное пособие для студентов факультета иностранных языков высших педагогических учебных заведений - М., Издательский центр "Академия", 2004.
2. Ларкина А.С. Особенности формирования грамматических навыков речи учащихся в начальной школе в процессе обучения английскому языку // Теория и практика общественного развития . 2013. - №3. – С. 74-79
3. Маслыко Е.А., Бабинская П.К. Настольная книга преподавателя иностранного языка. – Минск, «Высшая школа». 1998.
4. Опойкова О.Н. Коммуникативные приемы обучения грамматике/ Иностранные языки в школе. - 2005. - №8. - С.39.
5. Рогова Г. В. «Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе» (Изд-во «Просвещение», 1998).
6. Шатилов С.Ф. Теоретические основы методики обучения грамматическому аспекту иноязычной речи// Общая методика обучения иностранным языкам. – М.: Русс.яз.,1991

Resume

In general, use of situations at lessons of a foreign language is attempt of almost directed systematization of the experience of teaching grammatical aspect of language and optimization of educational activities for acquisition of English which is saved up in a domestic technique.

Use of situations in relation to formation of grammatical skills provides the following:

First, the lesson of formation of grammatical skills is grammatical only on material, on spirit he has to be speech., the situational grammar can realize this principle.

Secondly, situations not only motivate the pupil to perform various operations, but also promote formation of such quality of skill as flexibility, that is ability of skill "to join" in a new situation, ability to function on new material.

Furthermore, situations allow to make active certain grammatical structures, without focusing attention to them, develop imagination, forcing pupils to issue the thought in a foreign language with use of certain grammatical phenomena.

The purpose of situational grammatical exercises is formations of grammatical skills. It is possible to refer transformational and substitutive exercises with different support, presentation to the most effective exercises. Further, use of similar exercises without attraction of support (a skill improvement stage) is possible.

Резюме

В целом, использование ситуативности на уроках иностранного языка является попыткой практически направленной систематизации накопленного в отечественной методике опыта обучения грамматическому аспекту языка и оптимизации учебной деятельности по овладению английским

языком.

Использование ситуативности применительно к формированию грамматических навыков обеспечивает следующее:

Во-первых, урок формирования грамматических навыков является грамматическим лишь по материалу, по духу он должен быть речевым. Именно, ситуативная грамматика может реализовать данный принцип.

Во-вторых, ситуации не только мотивируют ученика выполнять различные действия, но и способствуют становлению такого качества навыка как гибкость, то есть способность навыка «включаться» в новой ситуации, способность функционировать на новом материале.

В третьих, ситуации позволяют активизировать определенные грамматические структуры, не фокусируя внимания на них, развивают воображение, заставляя учащихся оформить свою мысль на иностранном языке с использованием определенных грамматических явлений.

Целью ситуативных грамматических упражнений является формирования грамматических навыков.

Түйіндеме

Қорыта келгенде ағылшын тілінің грамматикасын оқыту барысында ситуациялық жағдайларды қолдану отандық ғалымдардан да қолдау тауып оны ары қарай дамыту мәселесі де қарастырылуда.

Ағылшын тілінің грамматикасын оқыту барысында ситуациялық жағдайларды қолданудың артықшылықтары:

Біріншіден, грамматиканы оқыту дегеніміз тек аты ғана, ал негізінде біз сол грамматиканың астарында шет тілінде дұрыс сөйлеуді қалыптастырымыз. Ал соны қалыптастырудың тиімді әдісі грамматиканы осы ситуациялық жағдайда дамыту болып табылады.

Екіншіден, ситуациялық жағдайлар оқушылардың тек қана ынтасын оятпайды, сонымен қатар оларды кез келген жағдайға белсенділік танытып, жаңа ситуациялық жағдайға белсене ат салысуын қалыптастырады.

Үшіншіден, ситуациялық жағдайда оқытылатын грамматика оқушылардың жылдам ойлау қабілетін де ашады. Яғни кез келген жағдайда грамматикалық структуралық ойша құрастыра отырып, сөйлем құрағанда ойларын тез жинақтауга баулиды.

Ситуациялық жағдайда оқытылатын грамматиканың негізгі мақсаты оқушылардың грамматикалық қабілетін дамыту

ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS

МРНТИ 14.07.05

NATIONAL SPIRITUAL-MORAL VALUES AS THE BASIS OF MORAL EDUCATION

Tautenbayeva A.A. - Candidate of pedagogical sciences, Department of professional foreign language communication, aina_tau@mail.ru

Abstract

The article deals with the actual problem of the modern era “the spiritual and moral education of the youth”. The author focuses on the theoretical basis of spiritual and moral values, in particular on the analyses of the principles and means of spiritual and moral values presented in Kazakhstan and other researchers, scientists’ works. Also, the author speaks about the priority of spiritual and moral education of the youth on the basis of the national culture. The author gives the classification of values based on the analyzed researchers’ works. From the point of author’s view, teaching of moral values should be linked to spirituality of young generation.
Key words: value, axiology, cultural wealth, interaction of values, humanity, concept of culture, norms of

values, Social environment

Андратпа

Қазіргі таңда өзекті мәселеңдің қатарынан саналатын жастарды рухани және адамгершілік тұрғысынан тәрбиелу мен білім беру тақырыбы аталған мақалада қарастырылады. Мақала авторы рухани және адамгершілік құндылықтардың теориялық негізіне, атап айтқанда Қазақстандық және шет елдік зерттеушілер мен ғалымдардың аталған мәселеге қатысты зерттеу еңбектеріне шолу жасап, құндылық ұғымының мәні мен мағынасына талдау жасаған. Ұлттық мәдениет негізіне сүйене отырып, жастар бойында рухани-адамгершілік құндылықтардың қалыптастырудың басты назарды болуы жайлы сөз қозғалған.

Аннотация

В статье рассматривается одна из актуальных проблем современности «духовное и нравственное воспитания молодежи». Теоретические основы национальных духовно-нравственных ценностей, толкование этих терминов, представленных в работах Казахстанских и зарубежных ученых были анализированы и изучены автором. Также, автор говорит о приоритете духовного и нравственного воспитания молодежи на основе национальной культуры. Автор дает классификацию ценностей на основе анализируемых работ исследователей. С точки зрения автора, преподавание нравственных ценностей должно быть связано с духовностью молодого поколения.

Today the problem of "the value" is considered as unique scientific subject. The science about making and investigation of the basis of people values is called an axiology. An axiology (Greek "axia" - the value, "logos" – science) is a science about philosophy which studies changes of system and norms of values of the personality, collective, the material and cultural, humanistic, psychological wealth of society, their relationship with the real world in the course of historical development.

Forming the methodological fundamentals of modern pedagogics, it defines the system of pedagogical outlook based on understanding and assimilation of values of human life, education and training, pedagogical activity and education. [1,7] A number of philosophers as Hegel, Kant, Nietzsche, Kassirer and others, putting the contribution on formation of the axiology as a science, have noted the necessity of aspiration to values as "relevancy", "freedom", "wellbeing", "kindness" which make a life basis at achievement of the goal through universal human values from internal structures of culture.

According to Soviet philosopher V.P. Tugarinov the values are formed of life knowledge, also they are formed in the course of the exact facts of studying, the considerable parties of society and the nature are formed by activity of the person in public historical process [2].

Scientists provide several types of values in scientific literatures. The outstanding psychologist B.G Ananyev pays attention to the following «the personality differs from each other not only by his behavior, cognitive interests and motivation, but also through the humanity, by esthetic and Gnostic values» [3,71]

Today, several works about the problem of values were published. They pay attention comprehensively to the meaning of values (social, humanity, cultural, universal, spiritual values and etc.) and to their nature also to educational part in these works. For example, the scientists as S.F. Anisiliev [4], L.A. Harisova [5] state in the works that "Value is the phenomenon which arises from human needs. Value is interconnected by need and demand or requirements". L.A Harisova having considered humanity value on the basis of spiritual culture offers the following:

- informative culture (outlook, culture of reflection, integrity of knowledge, etc.)
- the culture of humanity (personal responsibility, to be noble, salutariness, patience etc.)
- national culture (national consciousness, national feeling, national, patriotic values, etc.)
- spiritually world culture (civic consciousness, human right and their duty, responsibility, activity, sociability)
- the culture of a healthy lifestyle (ecological culture, cultural hygienic purity, improvement, care from negative behavior, the movement, hardening, sport, etc.)
- culture of outlook (religion, religious studies, scientific fundamentals of religion etc.) [5,121]. These opinions are carried out as a result of formation of social and the spiritual requirements of person. Therefore humanity estimates the values on the development of society.

The Kazakhstan scientist Sh. Maygaranova considering the problem of development of school students through cultural wealth, determines that "the values are the directed ideals to humanity in education and

training". They include honesty, salutariness, the personality, advantage, freedom, love, creativity, etc. Values are defined by perception or imperception of ideals, they are reflected through the reason and consciousness. Values mean aspirations as honor, a compliment, perception. Values designate a combination of feeling and reason and by its the activity of the person.

Values are objective as they are present at consciousness of the person. Values are perceived by feeling, and it is possible to understand them through consciousness, therefore the personality fixes the value and works [6,14].

The scientist G. Nurgaliyeva defining mutual interaction of values says that "the value of humanity is the phenomenon of humanity with social meaning. It enables of implementation of the idea of people development and society" [7,101].

Value of humanity is the phenomenon which has passed successfully through obstacles of all test of history in human life. Because, the quality of human life, the conscience and shame, humanity and salutariness, good nature and purity of soul, sincerity and restraint have still kept the importance.

The definition on the concept "national value" is given in dissertation work of N. Mukhamedinova. She states: "national value life is inherent in a certain nation, the developed image of human value, greatness in human existence and relationship [8]. According to her personalities, social groups, intellectuals of the beginning of the XX century extend the values. That is, the person develops gradually the first step, perception of the activity, demand, human quality.

The educational content of formation from the axiological point of view of humanistic outlook of students of Higher Education Institution through methods of the Kazakh ethnopedagogics is stated in scientific research of G. Zhylkybekova [9]. The education purpose was the development of formation of humanistic outlook of the personality, opportunity of perception of universal and national, spiritual, cultural values is offered here, they divide into two parts: ethnic and spiritual cultural values. The characteristic on cultural wealth is offered explaining them in the sphere of culture of knowledge, moral culture, national culture, world culture, the cultures of a healthy lifestyle, the culture of outlook.

A.K Kapliyeva could define comprehensively the ways of education of humanity on the basis of tradition of a healthy lifestyle, possibilities of their implementation [10].

D.A Nurgaliyeva says that "Humanity value – system of confidence which can be a support of the personality of the acquired cultural riches, corresponding to its different activities, feelings, consciousness, behavior and to the public relation when the student uses the valuable program knowledge formed by people of the world as value in the activity, communication, the acquired life experience enriching the natural life. [11,33]

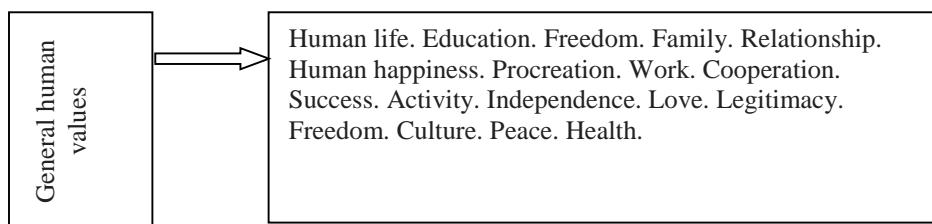
G.A Ergaliyeva having defined pedagogical bases of system of spiritually humanistic values, possibilities of education of self-knowledge of students on a basis spiritual humanistic values, their classification, she divides into universal values, values with high level of quality and spiritual humanistic values. According to her the spiritual humanistic values are the culture, policy, literature, the Homeland, Mother, the earth, religion, conscience, duty, will power, love, salutariness, favor, etc. [12]. Also, the author explains the concept "spiritual humanistic value" as the internal structural system defined the character of natural origin of the person and his self-knowledge, perception of developed analysis formed as a result of influence of the external environment, stability and the level of development of the personality, his role in society, personal qualities [12,22].

We are convinced that regardless of the opinion of any scientist who has scientifically investigated moral education, the general characterizes the universal character of humanity as the basis of moral education and the physical and mental well-being associated with spirituality.

For example, A. Kalyuzhny reflects the importance of moral education of teachers in professional research, R.K. Tuleubekova studies the spiritual and moral development of the individual and outlines the following moral and spiritual values in the following aspects: Human, Earth, Nation, Motherland, Peace, Culture, Labor, Education, Family and etc.

A.T. Utebayeva considers the issues of spiritual-moral education of the middle-class students, their psychological peculiarities, spiritual-moral education of pupils in the context of the educational process of the rural school [13].

So, based on the ideas of sociologists, philosophers, and teachers in classifying values, we have given the concept of "national spirituality" (Figure 1).

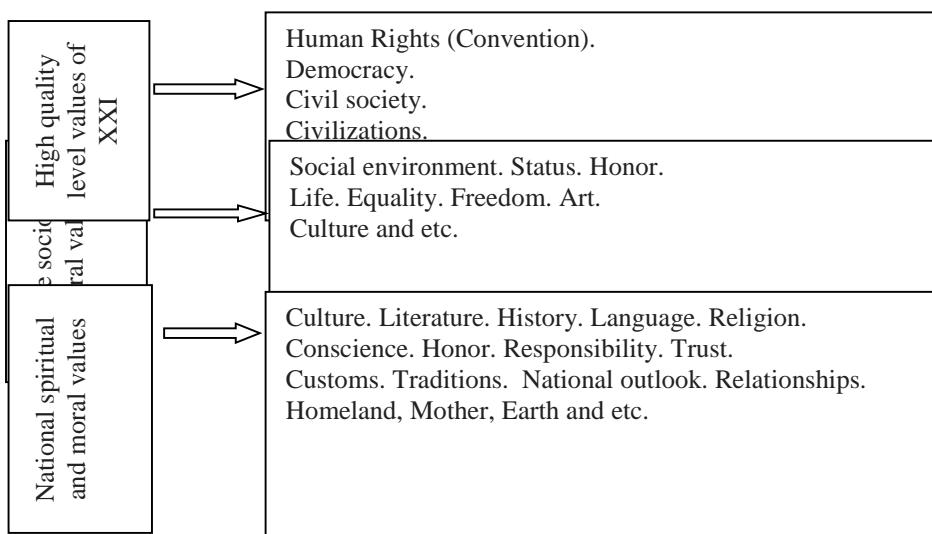

Figure 1 - The classification of values

As we can see from the class of values mentioned above, we see that the notion of "culture", "human life" and "civil society" is repeated. In order to form a spiritual-moral person, it is possible to master the social-historical experience of the human being and to develop social and ethical norms and common humanitarian goodwill as a whole. These criteria are clearly seen in national traditions, moral sermons, religious cultures, and well-behaviourally-accepted examples of social well-being, personality traits, and morals.

In the broad sense of the culture, the way that one generation is the way to the next generation, the oral tradition and tradition that carries out this continuity, inheritance builds the core of culture. In ancient times, especially in the absence of writing, culture has taken on superstitions, beliefs, and traditional concepts. Throughout the centuries, folklore literature, traditions and customs of the people, which were sorted on the basis of everyday practice and the absence of civil society, were the only opportunity for cultural heritage. It is a contribution to the universal culture, not only for that nation, but also for the study of the rich educational experience of the cultural values of the people who have passed away from generation to generation.

The problem of values in culture is of particular importance as the concept of culture is a set of values created by humanity. Culture is an important personal-social mechanism of regulation of human relations, and value is a key element of this regulatory system along with the norm, model and ideals. Value is a very rare phenomenon, it is evident in reasonableness, the quality of people who have reached the highest levels of spiritual development. Ethnic associations create original national values, while universal values common to all.

Samples of folk pedagogy at all stages of moral and spiritual life of any nation are rich and varied, as it is an integral part of the pedagogical culture created by thousands of years of ethnic diversity of ethnicities. That is why the essence of modern education is to strengthen the moral qualities of the generations by reviving the progressive, good traditions of the people.

List of used resources

1. Коджаспиров Г.М., Коджаспирова А.Ю. Педагогический словарь. - М.: Академия, 2000. - 176 с.
2. Тугаринов В.П. Избранные философские труды. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1988.- 344 с.
3. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды: в 2-х т. Т1. – М.: Педагогика, 1980. –232 с.
4. Анисимов С.Ф. Духовные ценности: производство и потребление. - М.: Мысль, 1983. – 253 с.
5. Харисова Л.А. Ислам: духовно - нравственное обучение школьников. - М., 2002. - 175 с.
6. Майгаранова Ш. Мектеп окушыларын рухани дамыту мәселелері. – Алматы: Фылым, 2002. – 124 б.
7. Нұрғалиева Г.К. Система ценностного ориентирования учащихся. - Алматы, 1993. – 112 с.
8. Мұхамединова Н.А. Жиырмасынышы ғасырдың басындағы қазақ зиялыштарының мұраларындағы ұлттық құндылықтар негізінде окушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеу.:– Алматы, 2006. - 27 б.
9. Жылқыбекова Г.Т. Қазақ этнопедагогикасы құралдары арқылы жоғары оқу орындары студенттерінің гуманистік көзқарасын қалыптастырудың педагогикалық шарттары.:– Тараз, 2006. - 135 б.

10. Қаплиева А. Қ. Окүшылардың салауатты өмір сұру дағдыларын рухани-адамгершілік құндылықтар негізінде қалыптастыру.: Педагог.ғыл. кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған дисс.: 13.00.01. – Атырау, 2003. – 149 б.
11. Нұргалиева Д.Ә. Тәрбие процесінде 5-9 сынып оқушыларының адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру: Педагог.ғыл. кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған дисс.: 13.00.01. – Алматы, 2005-140 б.
12. Ергалиева Г.А. Рухани-адамгершілік құндылықтар негізінде студенттердің өзін-өзі тәрбиелеудің педагогикалық шарттары: Педагог.ғыл. кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған дисс.: 13.00.01. – Атырау, 2006. – 150 б.
13. Утебаева А.Т. Ауыл мектебі оқушыларын рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің педагогикалық шарттары.: Педагог. ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған дисс.: 13.00.01. – Алматы, 2007 – 149 б.

МРНТИ: 16.21.51

СЕМАНТИЧЕСКИЕ МНОЖИТЕЛИ В КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ СТРУКТУРЕ «NOBILITY»

Кузембаева Г.А. – аспирант, Самарский государственный социально-педагогический университет, Россия.

Аннотация: Статья посвящается описанию структуры концепта «nobility» путем анализа семантических множителей, актуализирующих группы его признаков. Семантическая структура слов, репрезентирующих исследуемый концепт, обнаруживает себя в сочетаемости с близлежащими словами, а смысловые повторы помогают раскрыть семантику слов-репрезентантов концепта.

Ключевые слова: семантический множитель, концепт, концептуальная структура.

«NOBILITY»КОНЦЕПТУАЛДЫ ЖҮЙЕСІНДЕГІ СЕМАНТИКАЛЫҚ ҚӨБЕЙТКІШТЕР

Аннотация: Мақалада «nobility» концептуалды жүйесі семантикалық қөбейткіштерді талдау арқылы қарастырылады. Концепт белгілерінің түрлі топтарын айқындайтын семантикалық қөбейткіштер «nobility» концептісі мазмұнының ерекшеліктерін табуда септігін тигіздеді.

Тірек сөздер: семантикалық қөбейткіш, концепт, концептуалды жүйе.

SEMANTIC MULTIPLIERS IN CONCEPTUAL STRUCTURE «NOBILITY»

Abstract: The article describes the structure of the concept of nobility by means of analysis of the semantic multipliers that actualize various groups of concept features. Semantic structure of words representing the concept of nobility is connected with near words, while meaningful repetitions help to define semantics of the concept representations. As a result with the help of the semantic multipliers the features of the concept of nobility were objectified.

Keywords: semantic multiplier, concept, conceptual structure.

Одним из способов выявления когнитивных признаков концепта является обращение к метаязыку семантического множителя.

Повторение лексического значения слова или отдельной его части при различной форме языковых единиц, семантическая редупликация, является свойственной всем естественным языкам языковой реалией. Вариантность средств выражения одного и того же содержания необходима для передачи широкого и разнообразного спектра информации посредством семантической множественности, интенсивности, и способна выразить определенное качество, присущее объекту в большей или меньшей степени.

Любой законченный текст имеет сложную сеть семантических связей, участвующих в создании его целостности и связности. Сигналом семантической связности текста служит наличие в нем слов и словосочетаний, которые обозначают один и тот же объект или отношение между объектами. Словарные дефиниции являются объективацией семантических категорий, существующих в языке, а контексты с семантическими повторами представляют собой отражение этих категорий в речи (Шехтман, 1988).

Согласно Н. А. Шехтману, концептуальная структура слова определяется через более простые

семантические составляющие, а ограниченное число множителей используется для описания большого количества непростых концептуальных структур [1, с. 20-22].

Выявляемые в результате семасиологического анализа множители при семасиологическом сопоставлении благодаря своей дискретности позволяют свести сложное семантическое целое, выявляя соотношения лексических единиц, как внутриязыковых, так и экстралингвистических. Имея неязыковую природу, концептуальное содержание семантических множителей зависит от способа восприятия и освоения действительности, а их комбинаторика и способы языковой реализации неидентичны в разных языках.

Методика сегментации концептуальной структуры слова дает возможность рассмотреть конкретные манифестации значений слов в типовых контекстах. Значение остается аморфной величиной, и всякое описание системы значений не имеет ни теоретического, ни практического смысла до тех пор, пока не выявлено ограниченное количество составляющих, связанных некоторыми отношениями в значениях слов (А.М. Пешковский, 1959; М.И. Стеблин-Каменский, 1956). Семантическая сфера всех синонимов и антонимов выступает общей сферой, где более многочисленным или менее является определенный множитель, который в результате актуализации в речи употребляемого слова превращается в контекстуальное значение слова.

При подборе примеров мы исходили из того, что семантическая структура слова, репрезентирующего исследуемый концепт, обнаруживает себя в сочетаемости с близлежащими словами. Смысловые повторы помогают раскрыть семантику слов-репрезентантов концепта. Таким образом, были выявлены признаки исследуемого концепта, объективируемые при помощи семантических повторов. Рассмотрим семантические множители существительного «nobility» и прилагательного «noble», актуализирующие различные признаки исследуемого концепта.

На основе текстов литературы XVI-XVII вв. были выделены множители в значении высокого происхождения и принадлежности к высшему классу в обществе – nobility ::greatness (*LestI, bymarkingofyourrage, forgetYourworth, yourgreatnessandnobility*. Shakespeare. King John); nobility :: power (*That men of your nobility and power Did gage them both in an unjust behalf*. Shakespeare. King Henry IV, Part 1);

объективирующие высокие нравственные качества – nobility :: justice, nobility :: continence (*And suffer not dishonour to approach The imperial seat, to virtue consecrate, To justice, continence and nobility*. Shakespeare. Titus Andronicus).

Впримерах текстов XVIII-XIX вв. определены семантические множители, отличающиеся по происхождению и принадлежностью к высшему классу – nobility :: gentry (*The delight of the Nobility and Gentry and the patronized of Royalty had, by some process of self-abridgment known only to herself, got into her travelling bed ... Dickens. The Old Curiosity Shop; A great many private chairs are also kept among the nobility and gentry*. Dickens. Pictures from Italy; *As to the aristocracy of our order, made of the finer clay-porcelain peers and peeresses; - the slabs, and panels, and table-tops, and tazze; the endless nobility and gentry of dessert, breakfast, and tea services...* Dickens. Short stories; ... and where it has been most favourably noticed by the respected conductors of the public Press, and by the Nobility and Gentry. Thackeray. Vanity Fair);

nobility :: gentle birth (*Gentle birth and true nobility, that appears to have come to England with the Norman Invasion ... Dickens. Life and Adventures of Martin Chuzzlewit*); nobility :: royalty (*Gentility, nobility, Royalty, would appeal to that donkey in vain to do what he does for a costermonger*. Dickens. The Uncommercial Traveller);

nobility :: wealth (*The stain of illegitimacy, unbleached nobility or wealth, would have been a stain indeed*. Austen. Emma);

nobleness :: magnanimity (*I should have appealed to your nobleness and magnanimity at first, as I do now ... Bronte. Jane Eyre*);

noble :: proud; noble :: folks of great degree; noble :: honourable (*Then would that noble or right honourable Barnacle hold in his hand a paper containing a few figures, to which, with the permission of the House, he would entreat its attention*. Dickens. Little Dorrit; ... where they bore testimony to all sorts of services on the part of their noble and honourable relatives ... Dickens. Little Dorrit);

noble :: superior; noble :: distinguished (*You, so far superior, so distinguished, so noble...* Dickens. Little Dorrit);

noble :: rich (*She shall be rich – noble!* Dickens. David Copperfield);

noble :: ancient (*Do you really know, Durbeyfield, that you are a direct descendant of the ancient and noble family of the d'Ubervilles?* Hardy. Tess of the d'Ubervilles);

noble :: reverend; noble :: gallant; noble :: learned(... *in the session of Parliament, who shall say that my noble friend, my right reverend friend, my honourable and learned friend, my honourable and gallant friend* ... Dickens. The Uncommercial Traveller);

вотношениеморальныхкачеств – nobility :: strength; nobility :: courage (*You can see, Monseigneur, that throughout the unicorn is accompanied by the lion, who represents nobility, strength and courage as a complement to the unicorn's purity and wildness.* Chesterton. The Napoleon of Notting Hill);

noble :: resignation; noble :: resolution; noble :: goodness (*Yet I have heard tell, Tattycoram, that her young life has been one of active resignation, goodness, and noble service.* Dickens. Little Dorrit; 'Dear Agnes,' I said, 'it is presumptuous for me, who am so poor in all in which you are so rich – goodness, resolution, all noble qualities – to doubt or direct you; but you know how much I love you, and how much I owe you. Dickens. David Copperfield);

noble :: generous (*He was very noble and generous to me in those days, I assure you, ma'am, said I, and stood in need of such a friend.* Dickens. David Copperfield; Yes, she loved him dearly, dearly; but she could never disappoint her beloved, good, noble, generous, and I-don't-know-what-all father ... Dickens. Doctor Marigold);

noble :: fine ('*Then, he's such a generous, fine, noble fellow,*' said I, quite carried away by my favourite theme, 'that it's hardly possible to give him as much praise as he deserves. Dickens. David Copperfield);

noble :: excellent; noble :: free (*What we mean to say is, that there never was (looking at the butler) – such – (looking at the cook) noble – excellent – (looking everywhere and seeing nobody) free, generous-spirited masters as them as has treated us so handsome this day.* Dickens. The Life and Adventures of Nicholas Nickleby);

noble :: kind (*Your behavior has ever been kind and noble.* Dickens. Oliver Twist);

noble :: warm heart; noble :: high-hearted (*High-hearted, noble Tom!* Dickens. Life and Adventures of Martin Chuzzlewit);

noble :: dear; noble :: gifted; noble :: good ('*I feel quite a traitor in the camp of those dear, gifted, good, noble fellows, my brother artists, by not doing the hocus-pocus better.* Dickens. Little Dorrit);

noble :: gentle; noble :: patient (*Dear, gentle, patient, noble Nell was dead.* Dickens. The Old Curiosity Shop);

noble :: purity; noble :: beauty; noble :: full of sentiment ('*Like Prince Leopold, ma – so noble, so full of sentiment!*' suggested Marianne, in a tone of enthusiastic admiration. Dickens. Sketches by Boz);

noble :: gallant (*But, Nature often enshrines gallant and noble hearts in weak bosoms...* Dickens. The Old Curiosity Shop);

noble :: brave; noble :: lion-hearted; noble :: honest (*Your nephew is a noble lad, sir, an honest, noble lad.* Dickens. The Life and Adventures of Nicholas Nickleby);

noble :: devoted (*The heart – yours, my sister! – was so yielded up; in all its other tenderness, to me; was so devoted, and so noble; that is plucked its love away, and kept its secret from all eyes but mine – Ah!* Dickens. The Battle of Life);

noble :: right; noble :: Christian (*It is right, noble, Christian: yet it breaks my heart!* Bronte. Jane Eyre);

noble :: high (*I only wish you had left here, that you might have turned to high and noble pursuits again; to pursuits well worthy of you.* Dickens. The Adventures of Oliver Twist);

внешнегопроявлениязнатностииблагородства – noble :: grace; noble :: beauty (*Ambition – hum – purpose, consciousness of – ha – position, determination to support that position – ha, hum – grace, beauty, and native nobility.* Dickens. Little Dorrit);

noble :: handsome (*With this, we departed; leaving her standing by her elbow-chair, a picture of a noble presence and a handsome face.* Dickens. David Copperfield; *But she met his gaze proudly and firmly, and although her face was very pale, it looked more noble and handsome, lighted up as it was, than it had ever appeared before.* Dickens. The Life and Adventures of Nicholas Nickleby);

noble :: grand; noble :: solemn (*They look so noble in those Roman dresses, with their yellow legs and arms, long black curly heads, bushy eyebrows, and scowl expressive of assassination, and vengeance, and everything else that is grand and solemn.* Dickens. Sketches by Boz);

noble :: magnificent (*Always excepting the retired Piazza, where the Cathedral, Baptistry, and Campanile – ancient buildings, of a sombre brown, embellished with innumerable grotesque monsters and dreamy-looking creatures carved in marble and red stone – are clustered in a noble and magnificent repose.* Dickens. Pictures from Italy);

noble :: gallant (*Nobody gave him the opportunity, but I dare say he could have done it; for he was a gallant, noble figure of a man, even in the Cappuccino dress, which is the ugliest and most ungainly that can well be.*

Dickens. PicturesfromItaly).

Для обозначения семантического множителя можно указать некоторую семантическую категорию, которая могла бы быть соотнесена с несколькими более частными категориями, например, пары слов, входящие в одну оппозицию. Одно и то же слово, входя в оппозицию с разными противочленами, эксплицирует разные семантические категории, что сокращает количество участвующих в описании множителей и упрощает сопоставление описываемых концептуальных структур: нравственные качества (XVIII-XIX вв.) – noble ::mean (*The falser he, the truer Joe; the meaner he, the nobler Joe*. Dickens. Great Expectations);

noble :: despicable; noble :: false (*Upon that the aunt fondled her, as if she had said something noble instead of despicable and false, and kept up the infamous pretence by replying ...* Dickens. Little Dorrit).

Фактический материал XX-XXI вв. объективировал семантические множители, означающие высокое происхождение и принадлежность к аристократии и высшему обществу – nobility :: greatest men (*They have many friends, even amongst the highest circles of the nobility. ... Some of the very greatest men in the land*. Abercrombie. The Blade itself);

nobility :: gentility (*In class warfare, for instance, oppressed people easily find themselves claiming to be just as noble or gentlemanly as their supposed betters, without properly criticizing existing ideas of nobility or gentility*. Whitford, Griffiths Feminist perspectives in philosophy);

noble :: learned (“*When my noble and learned brother gives his Judgement, they're to be let go free,*” said Krook, winking at us again. Dexter. The jewel that was ours; *My Lords, for the reason given by my noble and learned friend, Lord Mustill, I would allow this appeal*. The Weekly Law Reports, 1992. Volume 3);

noble :: highly educated (*He was the scion of a noble and highly educated family, and correspondent of Gregory the Great*. Wood. The Merovingian kingdoms);

noble :: rich (*He was interested in meeting poor, common girls he could take advantage of, and rich, noble ones he might think about marrying*. Abercrombie. The Blade itself; *Down near the front Jezal could make out the features of the rich and noble*. Abercrombie. The Blade itself);

noble :: wealthy (*Born to the noble and wealthy Tarinius family of Palanthas, a family almost as ancient as the city itself, Crysania had received every comfort and benefit money and rank could bestow*. Weis, Hickman. Time of the Twin);

noble :: royal (*Their father called himself ‘just a sailor’ in the same deprecating way as King George V, King George VI, Lord Mountbatten and many other naval officers of royal or noble lineage had done*. Brayfield. The prince);

noble :: proud; noble :: dignified (*She could see the Breastline overlords who had sat with the Wolfkings at Tara; proud and noble and dignified... Wood. The lost prince*);

noble :: excellent (“*To the most noble and excellent Sir Henry Percy, Knight, Greeting and Love!* Pargeter. A bloody field by Shrewsbury);

noble :: well-born (... which had hitherto been the home of gods and goddesses or noble and well-born heroes and heroines. Lawson. A ballet-maker’s handbook);

noble :: pious (*Shame, it is said, frequently leads to repentance, but the pious and noble ladies of the Faubourg Saint German seem, in this instance at least, not to have sought avidly for grace*. Smith. Napoleon III);

noble :: impoverished (*This college, renowned in its time, was built by the Countess Paola Ludovica Torelli della Guastella – thankfully, her name was shortened for the dedication – for the daughters of noble but impoverished families*. Sale, Wilts. Milan: the complete travel organiser. The Crowood Press, 1991);

nobility :: arrogant (*Vallimir was old nobility, from a powerful family and arrogant beyond belief*. Abercrombie. The Blade itself);

актуализирующие нравственную составляющую личности – nobility :: sacrifice (*In the course of this unrelenting conflict there has arisen ever possible grade of human degradation and cruelty on the one hand, and every possible grade of human nobility and sacrifice on the other*. Gale. The alternative religion. East Grinstead: Cranebeam Commercial Ltd, 1998);

nobility :: purity (*No matter how long the lance master lectured about truth to oneself, inner nobility and purity, the words seemed hollow in the light of his first remarks*. Storm. Sign for the sacred);

nobility :: just behavior; nobility :: magnanimity (*He is famed for his just behavior, nobility and magnanimity*. Matthews, Steward. Warriors of Christendom);

noble :: righteous; noble :: courageous (*God it sounded ridiculous. Noble, righteous, courageous and ridiculous*. Abercrombie. Red Country);

noble :: wise; noble :: powerful (*A length of wood does not by itself make a man wise, or noble, or powerful, any more than a length of steel does.* Abercrombie. Before they are hanged);
noble :: clever; noble :: strong (*Jezal had built his whole life around trying to appear the cleverest, the strongest, the most noble.* Abercrombie. Before they are hanged);
noble :: heroic (*His noble and heroic qualities were diametrically opposed to the negative qualities of the Jew.* Thurlow. Fascism in Britain: 1918-1985);
noble :: true; noble :: honourable (*One should live to the utmost of one's ability to be big – to be noble, and true and honourable and beautiful.* Devonald. Basil Rocke: artist and teacher);
noble :: fair (*Fair and noble hostess, we are your quest tonight.* Vickers. Returning to Shakespeare);
noble :: greedy (Now that their good uncle of Pembroke and natural guardian was gone there would be more than one pair of noble and greedy eyes turned on their fat marcher holdings. Pargeter. The green branch).
атакже, внешнеблагородство – noble :: strong (*The Master was a strong, noble-looking man.* Abercrombie. The Blade itself);
noble :: alert; noble :: self-assured (*Expression is noble, alert and self-assured.* Price, Marlborough. Rottweilers: an owner's companion).
Исследуемый концепт входит в следующую оппозицию: происхождение, положение (XX-XXI вв.) nobility :: commoner (*There's no nobility without the commoners, no nobility at all!* Abercrombie. The Blade itself).
Таким образом, анализ выявленных с помощью семантических множителей признаков исследуемого концепта позволяет объединить их в группы «происхождение, класс», «моральные качества» и «внешнее проявление».

Диаграмма 1. Группы признаков концепта «nobility»

В XVI-XVII вв. признаки, обусловливающие высокое происхождение и класс (power, greatness, royal, approved, sovereign и другие), представлены в равном количестве – 3,2% каждый. Наиболее актуальными признаками для языкового сознания британцев в значении «происхождение, класс» являются в XVIII-XIX вв. – gentleman (12,1%), gentry (10,8%), honourable (3,19%), royalty (2,55%), в XX-XXI вв. – learned (5,26%), proud (5,26%), excellent (3,51%), rich (3,51%).

В значении «моральные качества» более многочисленны признаки honour (7,4%), justice (7,4%), valiant (7,4%) в XVI-XVII вв., generosity (5,1%), great (2,55%), good (2,55%), dear (1,9%), honest (1,9%) в XVIII-XIX вв. и wise (3,51%) в XX-XXI вв.

Внешнее проявление объективируется в большей степени признаками beauty (1,27%), handsome (1,27%) в XVIII-XIX вв., а в XX-XXI вв. представлено признаками alert, self-assured, strong, long, tall в равном количестве – 1,76%.

На примере концептуальной структуры «nobility», образующейся с помощью семантических множителей, актуализирующих этноспецифику языкового сознания британцев в исследуемых временных срезах, мы видим подтверждение того, что неяркие семы исследуемой лексической единицы с помощью семантической редупликации модифицируются в семантические множители и усиливаются, и ограниченное количество семантических множителей описывает неограниченное количество семантических структур.

Литература:

1. Шехтман, Н. А. Системность лексики и семантика слова: учебное пособие к спецкурсу. – Куйбышев, 1988. – 84 с.

**ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS**

МРНТИ:16.21.61

**ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІНДЕГІ «ӘДЕМІЛІК» ТҮЖЫРЫМДАМАСЫНЫң ЛИНГВОМӘДЕНИ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Исмайлова О.А. – Абай атындағы ҚазҰПУ Кәсіби шетел тілі коммуникациясы кафедрасының магистр, ақытушысы ioa_m@mail.ru

Себдайырова А.М. – Абай атындағы ҚазҰПУ Шығыс тілдері және аударма кафедрасының магистр, аға оқытушысы Ladygera91@mail.ru

Түйіндеме

Бұл мақалада ағылшын және қазақ ұлттарының мәдени тілдік концептінде «сұлулық» мағынасының дүниетанымдық маңыздылығы, елдер мәдениетінде, тарихы мен салт-дәстүрінде қолданыс аясында ерекшеліктері, ұқсастығы мен айырмашылығы салыстырмалы түрде баяндалады.

Аталған ұлттар тілінде «сұлулық» әр түрлі елдің мәдениетіне сәйкес қалыптасқан сол халықтардың ұлттық-мәдени ерекшеліктері, тұрмыс-тіршілік, салт-дәстүр, нағым-сенімдерге байланысты пайда болып, әр халықтың рухани байлығына айналған. Сұлулық - адам баласының ерекше қасиеті әрі эстетикалық құндылығы. туыс және туыс емес тілдердегі «сұлулық» концептілерін салыстыра қарастырганда әр ұлттың әлем суретін қабылдаудағы этноменталдық ерекшеліктері айқындалады.

Түйін сөздер: «сұлулық» концепті, ұлттық мәдени көрініс, салыстырмалы тіл әдіснамасы, лингвистика, көп тілді үйрену, эстетикалық құндылығы, теориялық негіздері, әлем тілдері.

Лингвокультурные особенности понятия «Әдемілік» в казахской культуре

Резюме

В этой статье говорится об относительном сходстве и отличии идеологического значения языкового контекста «красота» в культуре, истории и особенностей традиций в английской, русской и казахской национальностях.

Ключевые слова: понятие «красота», методология, изучающие языка, лингвистика, многоязычная знания, образы красоты, в английском обществе, теоретические подходы и мировых языков.

Linguocultural peculiarities of the concept “Әдемілік” in Kazakh culture

Summary

This article deals with the meaning of beauty in diverse languages and culture. It realizes that beauty is never going away and that it has enormous power. It knows that beauty should not be reduced to a political or cultural problem but understood as a basic human pleasure. The article will establish the difference between the significance attached to culture and language.

Key words: the concept “Beauty”, methodology, language learners, linguistics, multilingual knowledge, images of beauty, in English society, theoretical approaches, world languages.

Linguocultural peculiarities of the concept “Әдемілік” in Kazakh culture

During the last decade of the XX century many research studies have been based on investigating ethnoscapes and culture of the nation by language. Theoretical basics of a term “concept” were studied in research works of scientists D.S.Likhachyov, N.D.Arutyunova, V.A.Maslova, E.S.Kubryakova, A.Vezhbitskaya etc. in Russian linguistics. And in Kazakh linguistics such scientists as N.Uali, Zh.Mankeeva, G.Smagulova, K.Zhamanbayeva, A.Islam, M.Kushtayeva etc. examined the nature of concept, semantic structure of language characters, conceptual spheres and structural types of concepts.

Concept is the main component in the cognition of nation's peculiar outlook. It is a complicated structure denoting the centuries-old notion about cultural values and a brief and meaningful objective reality preserved in the ethno cultural consciousness, handed down from genera

Let us consider some examples. A. Myrzashova points out that sheep is positive symbol in LPW of the Kazakhs - it is a stereotype image of obedient, meek, modest man (analogous to Russian expression: “can't say bo to a goose”). The sheep image is used for positive characteristic of people, animals, life (man's existence) and, in particular, in description of

1) man's appearance: koi moiyn- a neck is beautiful like sheep's one; koi koz - beautiful big brown eyes; koi mic - attractive small teeth;

2) obedience of a horse: koi tori - friendly idling horse; 3) peaceful existence: koi ustineboztorgai- peaceful time, happy life.

When describing the appearance of the hero, for example, when describing the outline of the girl's face, as writers usually take 3 colors incorporated in the national knowledge of the world: *white, black, and red*. Here are some excerpts: "Showing white teeth, the expression of an open face, causing the whole body flinch, with the courtesy of attracting attention.... round eyes as currant, which conceals a quiet mystery,... its attractive faces shining from above..(A. Sejdimbekov, Akkyz). "...A pointed nose, International Journal of Language and Linguistics 2013; 1(1): 34-37 37 and eyes like black currants. Hair and pouring. For real, as described in the tales of Beauty"(Sundetov Magzom. Shaitan bazar).

As the previous examples show us, Kazakh people described the face of a beautiful girl like *an inspiring, brilliant, bright* which concern the bright skin of girl. And the most beautiful eyes were deep black and brown eyes.

Details of individual standards of beauty on the neck, face, eyes, shape of body dedicated to somatism of resistant phrases in Kazakhs . There are:

Body	Phrases in Kazakh language
мойын:	аққумойын, қазмойын, алма мойын;
бет(ажар):	аршығанжауқазындай, аппақ жұмыртқадай, атқантандай, ай қабақ, алтын кірпік, ақша (бет) мәндай, алма бет;
төс:	аршынтең;
көз:	бадана көз, танакөз, айнакөз, қарақаткөз, жәудіркөз, оймақауыз, күлімкөз, айдайаузы, күндейкөзі бар;
бел:	бұраң бел, қынай бел, құмырысқа бел, қыпша бел;
мүсін:	сымғатартқанқұмістей, Сұмбісұлу/әдемі, Сырдыңқұбаталындай.
мүсін:	сымғатартқанқұмістей, Сұмбісұлу/әдемі, Сырдыңқұбаталындай.

M. B. Abdrakhmanova in her scientific work proved that the “currant” used to show such quality like beautiful, attractive, kind. Researcher during the analyzing the concepts “beauty” gave following definitions of it:

in Kazakh language	in English
• Адам айтқысыз // айтып болмас	<i>beautiful,</i>
• ауызғауріпсалғандай	<i>nice,</i>
• көргенніңкөзітойғандай	<i>attractive,</i>
• ауызбенайтып жеткізе алмау	<i>kind,</i>
• қассулу	<i>happy,</i>

• адамнанасқансұлу	<i>attaching,</i>
• хордыңқызындей	<i>deep,</i>
• көзсүріну(сұлулығынан)	<i>clear,</i>
• он төртіншайдайбоп	<i>fragile</i>
• жаңатуған ай секілді	
• қарасажантоймай	

And in Kazakh language for portraying girl's quality used 3 or more colors: black eye, black currant eye, eye like sheep, eye like coal, black hair like silk, white face, face like snow, white throat, red lips. In the conscious of folk white, black, red colors mean the beauty, youth. For example, if the girl's eyes were big and black, such eyes were compared with currant.

Nevertheless, these colors also can give another different meaning. There are a lot of examples in the works of great writers and authors, where all the colors used in a different way for reaching defined style.

Also we daily often use a word "black eye" for the beautiful woman, and writers in descriptions uses instead of white color – black.

The frequency of usage of these poetic devices in different figurative and metaphoric senses creates certain difficulties for their translation. However, notwithstanding the fact that in Kazakh language there is no functionally equivalent word, the semantic and stylistic peculiarity of poetic devices are maintained by means of their usage in the capacity of stylistic equivalents of figurative paraphrased expressions, similes, synonyms that are characterised by a broad spectrum of semantic usage and many connotations.

Thus the word 'очи' [ochi] is translated in Kazakh using such figures of speech as:

- 'әдемікөз' (прекрасные, выразительные глаза) - *charming expressive eyes,*
- 'наркескөз' (красивые, лучезарные глаза) - *beautiful radiant eyes,*
- 'қаракөз' (черные глаза) - *gloomy eyes,*
- 'көлдейкөзі' (глаза как море бездонны) – *eyes like a bottomless sea,*

As an example we look at how the word очи [ochi] is translated into Kazakh, in A.S. Pushkin's narrative "The Prisoner of the Caucasus":

RussianKazakhEnglish

...Как тяжко мертвыми устами

Живым лобзаньм отвечать.

И очи, полные слезами,

Улыбкойхладноювстречать(A.S. Pushkin "The Prisoner of the Caucasus")

... Еркеніңлебізіненжсангатиер

Кыйналыпжансызгерінжасаупберер;

... Қамықтықаракөзіжасқатолып,

Мұзболғансалқынденемқалайкулер? (Transl. by T. Jarokov)

...Like heavy dead lips

With a living kiss to answer

And tear-filled eyes,

With a smile cold to meet (direct translation into English) In the figurative system of the Kazakh language and the Kazakh linguo-culture the adjective 'қара' is not just an epithet of colour but also expresses the national and cultural way of thinking when describing the **beauty of a girl's eyes** by the help of such similes as:

- 'қаралөз' (глаза как уголь) - *eyes like coal,*
- 'қарақаткөз' (глаза как смородина) - *eyes like currants),*
- 'бомтакөз' (глаза, какуверблюжонка) - *eyes like those of a young camel, etc.*

In Kazakh changeless similes possess a large figurative potential and have many connotative patterns therefore, they are widely used for the purposes of conveying emotionally expressive meanings in translations of literary works.

We take as example, lines from the fairy tale 'Ruslan and Lyudmila' by A.S. Pushkin as translated in Kazakh:

RussianKazakhEnglish

... Огромны очи сном объяты;

Храпит, качая шлем пернатый,

И перья в темной высоте

Как тени, ходят, развеяваясь (A.S.Pushkin 'RuslanandLyudmila')

... Жабылғанұйқымененкөлдейкөзі

Қорылданқараңғыда жастырөзі.

Жып-жылы алғандемніңесслебі

Шайқаладықалпағыныңқілірі (Transl. by A.Tajibaev)

Huge eyes filled with sleep Snoring, rocking the feathered hat,

And feathers in the dark height

As shadows fluttering, walk (direct translation into English)

The stylistic colouring of the poetic device ‘очи’ (in this case neutrally translated in stylistic terms by the word ‘көз’ – eyes, which only conveys the meaning of its object) is maintained at the expense of using the simile:

Concepts of morality:

Handsome is that handsome does – English proverbs

• Немомхорош, ктотицомприож, атом, ктонаделегож.-The Russian variant is translated as that is not good who is handsome but who does properly

• Тәнісұлу–сұлуемес, жсанысұлу– сұлу and the Kazakh variant is who has handsome body is not handsome, who has handsome soul is handsome.

• Appearance is not the main thing. It is not the most important condition for being beautiful. It is much more important for a woman to be a good mistress, to be kind, careful and quick-witted. Красома приглядится, а иши не прихлебаются. Не иши красоты, иши доброты! Кызыллызымен жасагады.

A clear conscience shines not only in the eyes. Handsome is as handsome does. The paroemias marking out the beauty of the woman in the consciousness of the English language hold a specific place: the appearance of the woman is opposed to her moral qualities. Every woman would rather be handsome than good. The beauty of the woman grows dim if her defects prevail. Every woman is beautiful till she speaks.

In the Kazakh language the proverbs about the external beauty of the Kazakh girl are inseparably linked with the image of the house. The girl is the ornament, the value of the house. For example:

• астың әмә тұзында, үйдің әмі қызында- The flavour of the soup is in the salt, the beauty of the house is in the woman;

The female beauty is more local, than one of the men: she is tied to the house, the village:

• Гүл өссе-жердің көркі, қызы өссе елдің көркі.- A woman is the beauty of the village.

The male beauty is the property of all the people, the Homeland:

• Қызыл түлкі –жер көркі, батыр жігіт -ел көркі .

A red fox is the beauty of the nature, a handsome man is the ornament of the Motherland, and Beautiful women decorate the house.

The main value of a girl in Kazakh consciousness is her internal beauty, purity, intellect and diligence: Тәні сұлу– сұлу емес, жаны сұлу– сұлу. The internal beauty is more valuable than the external one.

In the consciousness of the Kazakh language the perception of beauty through the manifestation of love prevails. Beauty is a consequence of love, manifestation of feelings:

• Сұлу– сұлу емес, сүйген сұлу.-Beauty is in the eyes of the beholder.

In national English consciousness beauty is the manifestation of feelings and investigation of love: Beauty lies in lover's eyes. Beauty is in the eye of the beholder. He who loves at one-eyed girl thinks that one-eyed girls are beautiful. In the consciousness of the Russian language paroemias verbalizing the concept of «beauty» through perception of natural artifacts appear more often than in English.

In the consciousness of the English language beauty has no eternal value: Age before beauty. What blossoms beautifully, withers fast. All that fair must fade. Beautiful roads never go far.

Thus, the represation of beauty is the expression of the culture of the ethnos and the main unit of language consciousness. It has language expression in paroemias. Estimation of the declared concept of paremiological units of the English, Russian and Kazakh languages is closely connected with valuable reference points of the behavior of the society.

The general ideas of beauty in English, Russian and Kazakhparemiology come down to the recognition of moral shortcomings of external beauty. The main specific idea of beauty in English paroemias is the emphasis on the choice as conditions for recognition something to the corresponding criteria of beauty, awareness of interrelation between beauty and health.

In Kazakh sayings and proverbs the idea of beauty is variable and polysemantic. It represents esthetic and traditional values, gender distinctions. Binary oppositions like the guy – the girl, the man – the woman, internal beauty – external beauty, natural beauty – artificial beauty are connected with the category of beauty.

Thus, the conducted research allows coming to the following conclusions. In English and Kazakh proverbs and sayings the idea of beauty gets various characteristics. The common in these linguocultures is that beauty is admitted to be one of the highest human values which have communication with other supreme values. The idea of delusiveness of beauty is emphasized in proverbs and sayings. In English proverbs and sayings the ethnocultural specifics of the embodiment of this concept consists in the recognition of ephemerality of beauty; it has interrelation with the recognition of youth as a beauty factor.

In the Kazakh national consciousness the idea of the unity of the beauty and the good, the beauty as harmony and as a principle of the universe prevails. In Kazakhlinguoculture representation of beauty is more connected with the spiritual potential of the personality.

References

1. Тер-Минасова С.Г. «Язык и Межкультурная коммуникация» (2000г).
2. Арутюнова Н.Д. «Язык и Мир человека (1999г)
3. Вежбицкая А. «Язык. Культура. Познание.» (1996г)
4. Маслова В.А. «Лингвокультурология» учебное пособие для студ.высш. заведений (2001г)
5. ТелияВ.Н. «Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира» / Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира (1988г)
6. Гумбольд.В. Фон «Язык и философия культуры» сборник трудов
7. Карасик В.И. «Культурные доминанты в языке» /культурные концепты. Волгоград. (1996г)

МРНТИ:16.21.61

«ЖАСТАР» ТҰЖЫРЫМДАСЫНЫҢ АҒЫЛШЫН МӘДЕНИЕТІНДЕГІ МАҚАЛ- МӘТЕЛДЕРДІҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ ЕРЕКШЕЛІКТЕРИ

Исмайлова О.А. – Абай атындағы ҚазҰПУ Кәсіби шетел тілі коммуникациясы кафедрасының магистр, аға оқытушысы ioa_m@mail.ru

Жауыншиева Ж.Б. – Абай атындағы ҚазҰПУ Кәсіби шетел тілі коммуникациясы кафедрасының магистр, аға оқытушысы

Түйіндеме

Бұл мақалада ағылшын ұлтының мәдени тілдік концептінде «Жастар» мағынасының дүниетанымдық маңыздылығы, елдер мәдениетінде, тарихы мен салт-дәстүрінде қолданыс аясында ерекшеліктері, ұқсастығы мен айырмашылығы салыстырмалы түрде баяндалады.

«Жастар» әр түрлі елдің мәдениетіне сәйкес қалыптасқан сол халықтардың ұлттық-мәдени ерекшеліктері, тұрмыс-тіршілік, салт-дәстүр, наным-сенімдерге байланысты пайда болып, әр халықтың рухани байлығына айналған. Жастық - адам баласының ерекше қасиеті әрі эстетикалық құндылығы. Туыс және туыс емес тілдердегі «Жастық» концептілерін салыстыра қарастырганда әр ұлттың әлем суретін қабылдаудағы этноменталдық ерекшеліктері айқындалады.

Түйін сөздер: «Жастық» концепті, ұлттық мәдени көрініс, салыстырмалы тіл әдіснамасы, лингвистика, көп тілді үйрену, эстетикалық құндылығы, теориялық негіздері, әлем тілдері.

Лингвокультурные особенности понятия «молодежь» в пословицах в английской культуре

Резюме

В этой статье рассматривается значение «молодежи» на разных языках и культуре. молодежь наиболее полезно концептуализируется как процесс, связанный с возрастом. Это означает, что ориентация на молодежь представляет собой неотъемлемую характеристику самих молодых людей, а на строительство молодежи через социальные процессы, такие как образование, семьи или рынок труда. Молодые люди взаимодействуют с этими учреждениями по-разному, в зависимости от исторических обстоятельств. Среди современных исследователей молодежи растет осознание того, что сосредоточение внимания на молодежи как процессе ставит под вопрос само использование универсального термина «молодежь».

Ключевые слова: понятие «Молодежь», методология, изучающие языка, лингвистика, многоязычная знания, образы молодости в английском обществе, теоретические подходы и мировых языков.

Linguocultural peculiarities of the concept “Youth” in proverbs in English culture

Summary

This article deals with the meaning of " Youth" in diverse languages and culture. youth is most usefully conceptualized as an *age-related process*. This means that the focus on youth is notion the inherent characteristics of young people themselves, but on the construction of youth through social processes, such as schooling, families or the labour market. Young people engage with these institutions in specific ways, in relation to historical circumstances. There is a growing awareness amongst contemporary youth researchers that focusing on youth as a process throws into question the very use of the universal term youth.

Key words: the concept “Youth”, methodology, language learners, linguistics, multilingual knowledge, images of Youth, in English society, theoretical approaches, world languages.

Linguocultural peculiarities of the concept “Youth” in proverbs in English culture

Young people in the developed world have been the subjects of an enormous amount of research over the last 40 years. In general, this research assumes that young people constitute a separate and significant category of people: as non-adults. A central and recurring theme in the studies is the problematic nature of being young person and the even more problematic nature of becoming adult. Much of the literature about youth has inherited assumptions from developmental psychology about universal stages of development, identity formation, normative behavior and the relationship between social and physical maturation. Yet very little work has been done to clarify the theoretical basis of this categorization based on age.[1]

From time to time this point has been made by youth researchers. In 1968, Allen argued that the concept of youth needed to be reassessed. She pointed out that, it is not the relations between ages that create change or stability in society, but change in society which explains relations between different ages. (1968, p. 321). Twenty years later, Jones took up the challenge, pointing out that the sociology of youth was yet to develop a conceptual framework for understanding both the transitions young people pass through as they become adult and the different experiences of young people from different social groups. She argued that it is misleading to emphasize the qualities or otherwise of.

Her conclusion was that youth is most usefully conceptualized as an *age-related process*. This means that the focus on youth is notion the inherent characteristics of young people themselves, but on the construction of youth through social processes (such as schooling, families or the labour market). Young people engage with these institutions in specific ways, in relation to historical circumstances. There is a growing awareness amongst contemporary youth researchers that focusing on youth as a process throws into question the very use of the universal term youth. For example, recently Liebau and Chisholm (1993) have suggested that Their point is that as nationally framed cultures and economies follow their own courses, young people in the different countries and regions that make up Europe negotiate very different circumstances from each other. They are shaped by both the material, *objective* aspects of the cultures and societies in which they grow up; and by the ways in which they *subjectively* interpret their circumstances (Liebau& Chisholm 1993, p. 5).

Also focusing on young people in European countries, Wallace and Kovacheva (1995)point out that the experience of youth is being de-structured, because the significant transitions in life are less and less age related. They argue that transitions are no longer associated with any age or with each other. Education, for example, has become gradually dissociated from work, and leaving home is not necessarily a transition stage linked with marriage.

It is important to study young people because they are embarking on a process involving transitions in many dimensions of life, towards becoming adult and establishing a livelihood. Yet, increasingly, the meaning of adulthood and how it is achieved, marked, acknowledged and maintained is ambiguous. The period of youth is significant because it is the threshold to adulthood, and it is problematic largely because *adult status itself is problematic*.

One of the most significant issues which confront the area of youth research is the apparent symmetry between biological and social processes. Age is a concept which is assumed to refer to a biological reality.

Youth is a relational concept because it exists and has meaning largely in relation to the concept of adulthood. The concept of youth, as idealized and institutionalized (for example in education systems and welfare organizations in industrialized countries) supposes eventual arrival at the status of adulthood. At the same time, youth is also not adult, a deficit of the adult state. This dimension of the concept of youth is evident in the positioning of young people as requiring guidance and expert attention (from professionals) to ensure that the process of becoming adult is conducted correctly.

What shows the language material in figurative “*youth*” broadly presented following stylistic acceptance?

a) **metaphor (approaches two notions on the grounds of resemblance on one or several signs):**

- *unlinked cub, lamb, bud lemon, tomato, peach, doll, mouse, pup, cat, kitty, bundle of joy, cove, the sere and yellow, leaf, chair-days, baggage, fox bud, sylph, o wall flower, between grass and hay, spring chicken, two penny, inappropriate blessing;*

b) **metonymy(is from carrying of nomination with one notions on others on base their real relationship, on base of adjacency sign that is it already displayed in preceding meaning and new marked):**

- *wet-nose, young bloods, sweet seventeen, sleuth head, a bread and butter miss, long in the tooth, wet behind the ears, dry behind the ears, old head on young shoulders;*

c) **artistic comparison (correlates the subjects, notion, not identifying them, considering insulated):**

- *as old as Adam, as old as Methuselah, as old as hills, as solemn (wise) as an old owl, as green as gooseberry, as green as grass, fresh as arose, fresh as April, as young Aurora, as if new-born, as they had been in youth, as a young tiger.*

Importance ‘inexperienced person’ much often appears in “*youth*” as metaphoric importance, marking young people:

- *unlicked cub, greeher, chicken, sucklings, pup, calf, a callow youth.*

An unlicked cub - green, yellow junker; - wet behind the ears (the turn is connected with medieval popular belief about that bear cub are born formless and that ursa, licking them, will add him due type).

In given example exists metaphoric carrying with names young animal. Thereby, at nomination of the inexperienced person often emerge “*youth*”, characterizing age “*youth*” word-combinations, offers and context.

The Adjective characterize the person on his physical, psychic and social characteristic. For instance, on physical characteristic of the person characterize on age, the general characteristic to appearance, on quotient sign bodies - a colour hair, eye and many others.

d) **Subjective-emotional estimation is kept in the following expressions:**

- *Inexperienced lad, verdant youth, unfledged man, callow youth, venerable person, absolute estimation is presented mainly in ‘youth’.*

Language is only a small part of the whole a phenomenon that we aspire to learn. Learning a language is not limited to learning vocabulary and grammar. This includes the knowledge of the social context of utterances, cultural traditions.

Linguoculturology is a science that arose at the junction of Linguistics and cult urology and exploring manifestations Culture of the people, which are reflected and entrenched in the Language [47]. Recently, a trend has been developing the consideration of language by means of cognitive science.

Cognitive science is the science of systems of knowledge representation and information processing. Language is an integral part of mental activity And reflects knowledge, speaking as the main Means of expressing thoughts, so learning a language is Indirect way of learning cognition. Description of the vocabulary can be represented as a result of cognitive Human activities, which is reflected in the overall Concepts. The concept is the result of mixing the dictionary meaning of a word with a person's personal experience.

The working definition of the concept is given in the course of the study, through comparative analysis, similarities and differences in the use of the words "youth" and "жастык", and word combinations with them in proverbs and phrase logical phrases.

Starting the study, we assumed that, despite the difference between Russian and English-speaking cultures, the concept "Youth" is universal, and in its structure we do not find great differences.

Domestic psychologists define youth as a period of human life from 21 to 29 years old and refer it to the first adult period. We can say that the border of the end of youth they denote as the beginning of the crisis of the middle of life, disappointment. But still most authors tend to believe that the onset of a crisis is not always strictly related to.

Age, and for the most part depends on the characteristics of the individual. In the English culture, youth is understood as Period of life from birth to 17 years. Further periods are already toward maturity.

In the social view, youth is the main and most appreciated age. Behavior stereotypes of Young people are very often become a public face of the nation. This social group is guided by politicians, businessmen, artists. "In youth, a person is most capable of creative activity, of transforming the world, of himself. In all its Business and beginnings, young people invest a lot of energy and pressure. To realize their idea, they are ready to work during the day and at night, while failures in undertakings are experienced hard and often knocked out of the rut".

Summarizing the characteristics of youth, B. Lievehout Notes: "Getting rights in this phase of life is more important than being right" [2].

So, youth in Russian culture is a period of life between youth and maturity, covering the age in the period. From 21 to 30 years. For her, the following qualities are characteristic: *health, vigor, purposefulness, self-confidence*. It is in youth that the formation of a person's personality and its attachment to life values takes place.

Y. Stepanov defines the concept as the main cell of culture in the mental world of a person, through which there is a connection between man and culture. The concept is the result of the manifestation of emotions, sympathies and antipathies, and sometimes.

According to the explanatory dictionary Ushakova defines youth as «Youth - a young age, age from adolescence to adulthood». Dictionary Ozhegova defines youth as "Age between adolescence and maturity; period of life at this age. Virtually both dictionaries give almost the same definition of this period of human life.

The Oxford Dictionary defines it as: "Youth - the period between childhood and adult age"; the qualities of vigor, freshness, or immaturity as associated with being young; an early stage in the development of something; Young people considered as a group "[3].

The Collins dictionary offers the following definition: 'the quality or condition of being young, immature, or inexperienced; the period between childhood and maturity, esp. adolescence and early adulthood; the freshness, vigor, or vitality of people; any period of early development; young people collectively'. So, both Russian and English dictionaries define Youth is almost the same? But, unlike the Russian definition, English includes not only the age period, but also certain qualities inherent in young people.

Despite the fact that for each person the concept is individual, it can nevertheless be divided into frames according to Values, fixed in the dictionary. Based on the definition of the Oxford Dictionary, it is possible to divide the concept of "Youth" into 4 frames [5]:

- Period of life,
- Quality of life.
- Young people as a group,
- Early stage of development.

Although the dictionary did not give meaning to early stage of development, we found it necessary to distinguish it as a frame, because the word "Young" is very often used when description of not only people, but also the initial stage of development of something. As, for example, in the following expressions:

- young potatoes,
- Young wine,
- young viscose,
- young galaxy,
- young soil.

Let's consider each frame separately. The frame "Period of life" can be represented by the following slots: Childhood and adolescence, in these two periods, the formation of a person's personality, his physical, mental and spiritual development.[6]

Let's analyze the word "youth" by giving a definition for the word "youth":

- *Young* - not reaching adulthood; Not yet old.
- *A young man* is a person, usually young, dangerous or suspicious to others.
- *Young* - newly married couples; Newlyweds.
- *The youth* is a young man, a teenager.
- *Junior* - a participant in sports competitions in one of the age groups of youth.
- *Junker* - Junker is a graduate of a military educational institution.
- *Yungan* - a young man, a teenager, a member of the circle on the study of nature, natural sciences.
- *A young man* is a man, at an age, transitional from adolescence to maturity.
- *Youngster* - a child, young person, or young animal
- *Young 'un* = youngster

- *Youngberry*- a trailing bramble of the southwestern US blackberry and dewberry with large Sweet dark purple fruits
- *Youngish-enough young*
- *Youngling*- a young person or animal
- *Younger = youngster*

The richness of the values of the concept of "Youth" is reflected in the folklore of both cultures: proverbs, sayings, idioms, phrase logical units.

- *Teach a youth about the way he should go; even when he is old he will not depart from it.*
- *Good for the sheep and for the young man the sheep* - Before the strong, we are rabbits, in front of weak elephants.
- *Milk on the lips is not dry*– be too young for something.
- *The sucker is immature, but self-assured.*
- *As the old cock crows, so does the young*
-As the old rooster crows, so the young man echoes it.
- *Small fry (finished, "small roast")* - disparaging name of children, small fry.
- *rob the cradle (finish, "rob cradle ")* - to marry a girl, who is much younger than herself.
- *No spring chicken (eaten, "not springy chicken ")* - is no longer young.
- *No longer in one's youth first youth.*
- *wet behind the ears - milk on lips is not withered.*

We see that at the same time, young people learn from the elders, experienced people, and this is reflected in proverbs of English language [7].

1	proverbs of English language about "Youth"
2	<i>Praise youth and it will prosper.</i>
3	<i>What is learned in youth is carved in stone.</i>
4	<i>Knowledge in youth is wisdom in age.</i>
5	<i>He that corrects not youth controls not age.</i>
6	<i>If youth but had the knowledge and old age the strength.</i>
7	<i>In youth, one has tears without grief; in age, grief without tears.</i>
8	<i>Reckless youth makes rueful age.</i>
9	<i>What the colt learns in youth his continues in old age.</i>
10	<i>Youth lives on hope, old age on remembrance.</i>
11	<i>Young idler, an old beggar.</i>
12	<i>The Yangtze never runs backwards; man recaptures not his youth.</i>

In general, it can be concluded that “Youth” is understood as one of the most beautiful periods of life in which the formation of personality, the development of moral and physical qualities of a person.

As Franz Kafka identified “Youth” is happy because it has the capacity to see beauty. Anyone who keeps the ability to see beauty never grows old.”

References

8. Тер-Минасова С.Г. «Язык и Межкультурная коммуникация» (2000г).
9. Арутюнова Н.Д. «Язык и Мир человека (1999г)
10. Вежбицкая А. «Язык. Культура. Познание.» (1996г)
11. Маслова В.А. «Лингвокультурология» учебное пособие для студ.высш. заведений (2001г)
12. Телия В.Н. «Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира» / Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира (1988г)
13. Гумбольдт В. Фон «Язык и философия культуры» сборник трудов
14. Карасик В.И. «Культурные доминанты в языке» /культурные концепты. Волгоград. (1996г)

ТҮЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛКТЕРДІҢ РӨЛІ
РОЛЬ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИЙ К ЯЗЫКАМ
THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES

МРНТИ: 16.01.45

РОЛЬ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТА

Аяпова Т.Т-д.ф.н., профессор, ayapova07@mail.ru

Серикбаева А.О., 2 курс, специальность: 6M011900-иностранный язык: два иностранных языка,
serikbaeva-aiger@mail.ru

Резюме

Статья посвящена некоторым теоретическим аспектам и основным компонентам информационной подготовки учителей. Целью этой работы - показать необходимость глубокого изучения лингвотеоретических дисциплин, их интеграцию, а также связь с практической стороной и методикой преподавания иностранного языка, подчеркнуть задачи теоретико-лингвистического образования студентов, его важность для того, чтобы будущие учителя вырабатывали научный подход к материалам, которые они представляют своим ученикам.

Ключевые слова: образование, задачи, научный подход, подготовка специалиста.

Педагог, как любой другой руководитель, должен хорошо знать и представлять деятельность учащихся, процессом развития которых он руководит. Таким образом, педагогическая профессия требует двойной подготовки - человековедческой и специальной. Постоянно растущие требования общества и времени к уровню владения английским языком, ставят вопрос о разумном и обоснованном выборе того или иного метода, их чередовании в зависимости от условий конкретной учебной ситуации, целей и этапа обучения английскому языку.

Однако, эффективность любой методики во многом зависит не столько от нее самой, сколько от опыта и умения преподавателя, от его собственной личности. Насколько заинтересован ивлечен своим предметом преподаватель, насколько он в нем силен и продвинут, несомненно, не может не оказаться на уровне развития его учеников. Ведь именно преподавателю приходится обеспечивать условия для активного использования устойчивых речевых клише в целях возникновения стойкого желания говорить на изучаемом языке, не боясь ошибок и не ощущая языковой преграды. Именно поэтому основополагающим критерием оценки качества преподавания иностранного языка в целом служит, прежде всего, личность самого преподавателя, его живейшая заинтересованность в своем предмете, только доброжелательные установки на занятиях и немедленная готовность помочь своим ученикам. Преподавателю приходится объединять в себе артистизм и ораторское искусство, развивать навыки синтеза и анализа, обладать великолепным чувством юмора и даром убеждать и увлекать за собой, владеть основами психолингвистики и лингводидактики. Эмоционально окрашенные, четко построенные, насыщенные разнообразнейшим языковым материалом практические занятия не могут не изменить в корне индифферентного отношения студентов к изучаемому предмету.

Таким образом, одновременный процесс овладения иностранным языком и фактами иноязычной культуры представляет собой особый вид интеллектуального труда. Этот труд систематический и упорный. Процесс изучения иностранного языка тесно взаимодействует со всеми сферами жизнедеятельности общества (экономической, политической, социальной, духовной}.

Иностранный язык выступает не только в качестве средства познания, хранения национальной культуры, общения, развития и воспитания личности, но и в качестве важного средства межнационального, межгосударственного и международного общения. «Иностранный язык, - как указывает Е. И. Пассов, - делает человека дважды человеком».

Высокие требования предъявляются к учителю иностранного языка как организатору межкультурного общения. Учитель иностранного языка должен уметь пользоваться им как средством общения, должен уметь создавать ситуации речевого общения в учебном процессе.

Министерством образования и науки сделаны конкретные шаги по внедрению полиязычного образования в вузах страны. Полиязычное образование неразрывно связано с выполнением основных параметров Болонского процесса, корреляцией и унификацией учебных планов с Европейскими стандартами образования.

Основными характеристиками педагогической деятельности учителя и показателями его профессионального роста можно назвать: педагогическую умелость и педагогическое мастерство. Под педагогической умелостью следует понимать такой уровень профессионализма учителя, который включает в себя обстоятельное знание им своего учебного предмета, хорошее владение психолого-педагогической теорией и системой учебно-воспитательных умений и навыков, а также довольно развитые профессионально-личностные свойства и качества, что в своей совокупности позволяет достаточно квалифицированно осуществлять обучение и воспитание учащихся.

Многочисленные причины, повлиявшие на формирование современного состояния английского языка, не могли не привести к появлению множества классификаций английского языка для специальных целей.

Например, Д. Карвер выделяет три типа английского языка для специальных целей: English as a Restricted Language (Английский для ограниченного употребления), English for Academic and Occupational Purposes (EAOP, Английский для образовательных и профессиональных целей), and English with Specific Topics (Специальный английский).

Изучение и преподавание английского языка для специальных целей (профильного обучения) существует как междисциплинарный подход уже более 40 лет, исследователи и практики до сих по спорят об объеме понятия ESP (English for special/specific purposes). Ряд ученых считают обучение ESP обучением английскому языку для любых определенных заранее целей, другие - только для академических или узкопрофессиональных. Наиболее общий подход, характерный для англоязычного научного сообщества предложил Т.Дадли-Эванс, модифицировав идею П.Стривенса. П.Стривенс различает два типа характеристик ESP: постоянные (абсолютные) и переменные. К абсолютным он относит целеустановку ESP удовлетворять специфические потребности обучающегося, концентрацию по содержанию на определенной области знаний или профессиональной деятельности, фокусирование на характерных для них лексических, синтаксических, дискурсивных единицах, противопоставление обучению так называемому общему языку (General English). К переменным характеристикам он относит возможность обучения только одному виду речевой деятельности (например, чтению), отсутствие заранее предписанных методик обучения.

Ориентация на профессиональную область, а также на обучающихся определенного возраста или образования не являются необходимыми для обучения ESP. Основной принцип обучения – ориентация на потребности и нужды обучающегося.

Түйіндеме

Т.Т.Аяпова- ҚазҰПУ т.ғ.д., профессор, ayapova07@mail.ru

Серикбаева Айгерим- ҚазҰПУ , Екі шет тілі мамандығының 1 курс магистранты

Маманың дайындығында шетел тілінің маңыздығы

Мақала теориялық аспектілерге және мұғалімдердің ақпараттық білім беруінің негізгі компоненттеріне арналған. Бұл жұмыстың мақсаты лингво-теориялық пәндерді тереңдетіп зерделеу, олардың интеграциясы, сондай-ақ олардың практикалық жағы мен шет тілін оқыту әдістемесі, студенттердің лингвистикалық білім беру міндеттеріне баса назар аудару қажеттілігін көрсету, болашақ мұғалімдер үшін олардың болашақтағы материалдарға ғылыми көзқарас қалыптастырудың маңыздылығын көрсету болып табылады. өз студенттеріне ұсынды.

Түйінді сөздер: білім, міндеттер, ғылыми көзқарас, мамандарды даярлау.

Summary

Аярова Т.Т - professor, Abai KazNPU, ayapova07@mail.ru

Serikbayeva Aigerim – 1st course master specialty of Foreign Language, Abai KazNPU

The role of foreign language in training master

The article is devoted to some theoretical aspects and basic components of teacher information education. The purpose of this work is to show the need for in-depth study of linguo-theoretical disciplines, their integration, as well as their connection with the practical side and methodology of teaching a foreign language, emphasize the tasks of linguistic education of students, its importance for future teachers to develop a scientific approach to the materials they present to their students.

Key words: education, tasks, scientific approach, specialist training.

Литература

1 Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: Учеб. пособие для студ. Лингв. Ун-тов и фак. Ин.яз.высш.пед.учеб.заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 2004. - 336с.

2 Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность –Л «Наука».,1974.

3 Проблемы современного образования

http://kaznpu.kz/docs/vestnik/seriya_ped_nauki/ped_and_psy_2_nomer_2016.compressed.pdf

4 Андреева С.М. Формирование коммуникативной культуры «вторичной языковой личности» иностранных студентов-филологов в процессе обучения (подготовительный факультет)

5 Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению-М.: Русский язык, 1989.

6 Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности

7 Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность

8 Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования- Алматы, 2010.

МРНТИ: 16.01.07

ҚАЗАҚ ОРФОГРАФИЯСЫН ОҚЫТУДА МОДЕЛЬДЕУ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ

Талдыбаева М.Д. – Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-турік университетінің қазақ тілі мен әдебиеті мамандығы бойынша PhD докторанты. 03_marzhan_03@mail.ru

Оразбаева Ф.Ш. – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің профессоры, педагогика ғылымдарының докторы. f_orazbaeva@mail.ru

Аннотация

Мақалада гуманитарлық бағыттың бір бөлігі болып саналатын тілді үйрету немесе тілді тереңінен игерту кезінде модельдеу жүйесі арқылы менгертудің жаңа тәсілі қарастырылады.

Қазақ орфографиясын модельдеу жүйесі арқылы оқыту әдістемесі жаңа бастама. Сондықтан қазақ

орфографиясын шартты модельдеу тәсілі арқылы оқыту тиімді. Модельдеу жүйесін оқытудың жаңа технологиясы ретінде қарастырыла отырып, модельдеудің негізгі заңдылықтары, параметрлері, модель құру принциптері анықталды. Модельдеудің ғылыми-танымдық негіздемесіне сүйене отырып, модельдеудің бірінші түріне табан тіреу арқылы, яғни шартты модельдеу арқылы қазақ емлесін оқытуға болатыны көрсетілді.

Қазақ тіл білімінде орфографияны менгерудің әдістемесі жіті дами қоймаған, әлі де зерттеуді қажет ететін лингвопедагогикалық тенденция. Соңдықтан мақалада қазақ орфографиясын игерту үшін алдымен орфограмма ұғымына түсініктеме беріп, орфографиялық ережелер мазмұнының міндепті компоненті болып табылатын орфограмманың дифференциалды белгілерін модельдеу ұсынылды.

Кілт сөздер: модель, модельдеу, модельдеу әдісі, қазақ орфографиясы, орфограмма.

Аннотация

В статье рассматривается новый способ обучения или углубленного усвоения языка, который является одним из частей гуманитарного направления путем системы моделирования.

Методика обучения казахской орфографии путем моделирования является новизной. Поэтому способ моделирования при обучении казахской орфографии считается одним из эффективнейших способов. Рассматривая систему моделирования в качестве новой технологии обучения, определились основные закономерности моделирования, параметры, принципы построения модели. Опираясь на научно-познавательное обоснование моделирования, и останавливаясь на первом типе моделирования, было доказано обучение казахского правописания условно путем моделирования.

В казахском языкоznании методика обучения орфографии является недостаточно исследованной лингвопедагогической тенденцией и нуждается в еще дальнейшем исследовании.

Поэтому в статье сначала разъясняется понятие орфограммы для освоения казахской орфографии, потом предоставляются моделирования дифференциальных признаков орфограммы, являющейся обязательным компонентом содержания орфографических правил.

Ключевые слова: модель, моделирование, метод моделирования, казахская орфография, орфограмма.

Annotation

The article deals with a new method of training through the modeling system in teaching process of a language which is considered as a part of the humanitarian direction.

The methodology of teaching the Kazakh alphabet through a modeling system is a new initiative. Therefore, the basic modeling principles, parameters, model development principles are defined only through regarding the modeling system as a new teaching technology. Relying on the scientifically-motivational modeling basis, the possibility of teaching the Kazakh orthography via the first type of modeling, i.e. conditional modeling has been shown.

The methodology of teaching the orthography in the Kazakh linguistics is a linguo-pedagogical trend which has not been fully developed and still requires further investigation. Therefore, in the article, an explanation for the term of orthography has been given and modeling the differential features of orthography, which is a mandatory component of the content of the orthography rules, has been suggested for the purpose of mastering the Kazakh orthography.

Keywords: model, design, design method, Kazakh orthography, orthogram.

Казіргі кезде модельдеуді қажет етпейтін сала түрлерін көзіктіру мүмкін емес. Мысалы, әр салаға қатысты модельдеудің мынадай түрлері бар: ақпараттық, компьютерлік, математикалық, математика-картографиялық, молекулалық, сандық, логикалық, педагогикалық, психологиялық, статистикалық, құрылымдық, физикалық, экономикалық, лингвистикалық және т.б.

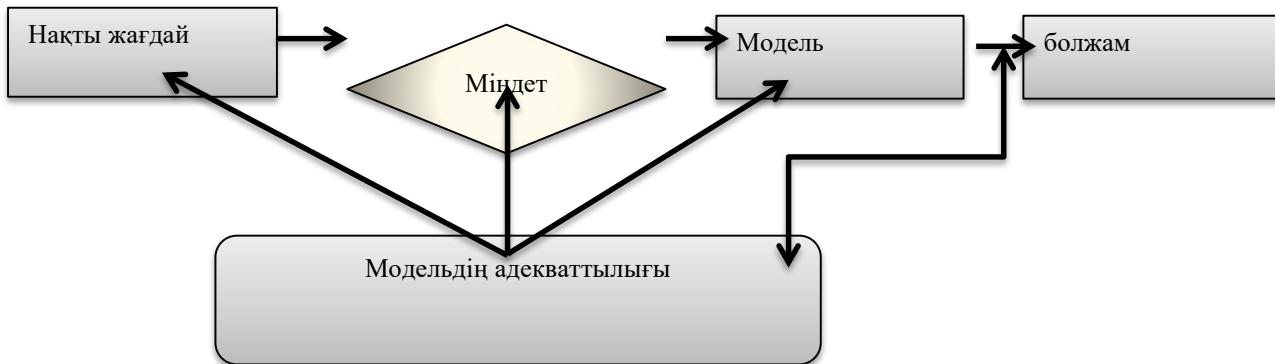
Болашакта жүзеге асырылуға тиісті кез келген жүйеге жеке дара модельдеу жасалады. Техникалық не болмаса қоғамдық жобалар өзіндік модельді қажет ететіні анық.

«Модель» түсінігінің алуан түрлігі соншалықты, тіпті ғылым мен техникада модельдеудің бір жақтылы класикалық түрі кездеспейді. Модельдің негізі сипаты бойынша модельденуге алынған белігілі бір объектінің өзіндік ерекшелігіне байланысты модельдеудің сан қырлы түрлерін жіктең қарастыруға болады.

Лингвистикалық модель түсінігі алғашқыда құрылымдық лингвистикада пайда болды. Ал XX ғасырдың 60-70 жылдары лингвистикаға матикалық тәсілдердің енүі аталмыш терминдік

түсініктің кеңінен қолданылуына септігін тигізді.

Қазіргі лингвистикада «модель» терминінің қолданылу аясы күннен күнге кеңейіп келеді. Лингвистикадағы модельдеу де танымдық тәсіл. Себебі лингвистикалық модельдеу арқылы аналитикалық мүмкіндіктер жүргізуге асады. Яғни гуманитарлық бағыттың бір бөлігі болып саналатын тілдерді үйрету немесе тереңінен үйрену кезінде модельдеу жүйесін қолдану аса маңызды. Модельдеу – белгілі бір жағдайларда түпнұсқаның қандай да бір қасиеттерін зерттеу үшін модельді таңдау немесе құру процесі. Модельдеу – танымның шығармашылық процесі, қажетті деген аса ірі сатыларды көрсетті 1-суретті бірден байқауға болады [1, 3].

Осы үдерістің негізгі сатыларын сипаттап көрсек, міндеттің қойылуы нысанды байқау, зерделеу нәтижесінде алынған білімдерге, сонымен қатар шешу қажет болатын практикалық мәселеге негізделеді. Бұл жағдайда нысанға ықпал ететін көптеген факторлардың ішінен маңызды дегендерін іріктең, олардың өзгеру қарқыны мен түпкі нәтижеге әсер ету ерекшелігін анықтай білу қажет. Бұл – шығармашылық үдеріс, мұнда ортақ амал-тәсілдер мен ұсынымдар болмайды. Мұндымен қатар, зерттеу мақсатында көзделген нәтижелердің қажетті дәлдігін бағалау да осы сатыға жатады.

Модель таңдауды бұрыннан белгілі модельдер қатарынан жай ғана іріктең алу деп емес, синтез, құбылыс зерттелетін ғылымдардың қарапайым «кірпіштерінен» жалпы модельді құру деп түсінуге болады. Бұл жерде ғылымның тиісті білімдерінің анықтамаларын, логикалық тізбектерін және әдістерін білу шын мәнінде елеулі көмек болып табылады. Дегенмен нақты міндетті шешудің дұрыстығы үшін осы анықтамаларды, логикалық тізбектерді және әдістерді олар қажетті деген салада және жағдайларда пайдаланудың қатаандығы айқындаушы болып саналады. Мұндай қатаандықтың бұзылуы модельдің кейбір біліктерінің үйлеспеушілігін туыннатады, соның салдарынан қате нәтижелер мен тұжырымдар шығады.

Модельдер барабарлығын тексеру – модельдің көмегімен алынған нәтижелердің зерттелетін нысанның шынайы сәйкестігін тексеру деген сөз.

Осы сатыда белгіленген міндетке сәйкес зерттеу жүргізіліп, модельдің өзі нақтыланады, сол сияқты міндеттің белгіленуі де, нақты бір жағдайды қабылдауға деген жалпы көзқарас та өзгеруі мүмкін.

Практикалық қолданбалы міндеттерді шешудің мәні нысанның әртүрлі жағдайына болжам жасау болып табылады.

Модельдеу – бұл тек ынғайлы ғана емес, сонымен қатар кейбір жағдайларда қажетті ғылыми тәсіл болып саналады. Соңықтан модель құруда мынадай негізгі теориялық талаптар бар:

1. Модельдің толықтығы – барлық фактілердің көрініс табуы;
2. Оңтайлылық – ғылыми мақсатқа жету үшін ережелердің қарапайым әрі оңтайлы түрде берілуі;
3. Түсініктілік – теориялық білімнің модель арқылы қарапайым түрде берілуі;
4. Адекваттылық – теориялық білімге толық сәйкестігі.
5. Экономдылық – белгілі бір білімді игеруде қуат және уақыт сыйымдылық мөлшерлемесінің аз жұмысалуы;
6. Нақтылық – теориялық білімнің нақты модельнің жасалуы;
7. Эстетикалық қасиеті – модельдің көркемділігі[1].

Модель құрудың қолданбалы критерийі – ынғайлыштық.

Жоғарыда атап көрсеткеніміздей модельдің ең негізгі түрлері мыналар:

1. Ақпараттық
2. Таңбалық
3. Компьютерлік

Ақпараттық модель өзі ішінде екіге бөлінеді. Біріншісі – образды модельдер, Екіншісі – таңбалық

модельдер.

Орфографияда ақпараттық модельдің таңбалық модельдер жүйесін қолдануға болады. Бұл дегеніміз орфография саласына қатысты білімдерді схема, графикалық үлгі бойынша беру.

Жалпы модельдеуді екіге бөліп қарастыруға болады. Олар: шартты модельдеу, математикалық модельдеу.

Лингвисттың модельдеудің түрінде орфографияғының үлгілердің принциптерді анықтау болады. Себебі орфографияда орфографияның үлгілердің принциптерді анықтау позицияда келуине байланысты модель құрудары шартты түрде жүзеге асады.

Модельдеу формула, кесте, сөзбен жазу, блок-схема түрінде келеді. Олар жұмысалымдық қызметтіне байланысты мынадай екі негізгі түрге болінеді: сөздік және схемалық. Егер орындалатын іс-қимылдың реті сөзбен не сөйлеммен берілсе, мұндайды сөздік модельдеу ретінде санылады. Ал, егер орындалатын іс-қимылдың реті шартты белгілермен өрнектелсек, онда мұндайды схемалық модельдеу немесе блок-схема деп аталады. Блок-схема – модельдің графикалық түрде берілуі, яғни блок-схемада негізінен шартты белгілер қолданылады. Аталған модельдеудің бұл түрлері орыс және басқа да шетел тілтанымында 1990 жылдардан бастап қолданыска ие. Ал қазақ орфографиясын модельдеу жүйесі арқылы оқыту әдістемесі жаңа бастама. Осы жайтын ескере отырып, модельдеудің бірінші түріне табан тіреу арқылы қазақ емлесінің түсіндірмесін беруге болады.

Орфографиялық модельдеуді дайындаудың лингвистикалық негізі – орфограмма мен орфографиялық принциптің теориялық негіздерін тани білуге байланысты. Орфограмманың құрылымын білмей, дұрыс, сауатты жазуға үйретудің тиімді әдістерін әзірлеуге болмайды. Сондықтан орфограмманы орфографиялық бірліктердің негізгісі ретінде тани отырып, қазақ тілінде мынадай орфограммалардың типтері бар деп көрсетуге болады:

әріп-орфограмма (басши (башы емес), жұмыши (жұмыши емес), хатши (хатчы емес); босаралық-орфограмма (еш, әр, кей, қай, қайсы, әлде, бір тәрізді сөздер зат есіммен бірге келгенде босаралықпен жазылады: қай адам, қай жылдары, әр күні, бір жылы т.б.); босаралықсыз-орфограмма – сөздің екі сынары да өз мағынасынан ауытқып, жаңа, басқа мағынага көшіп тұрған сөздердің жазылуы және еш, әр кей, қай әлде, бір деген сөздер есімдіктермен, үстеулермен тіркесіп келгенде босаралықсыз жазылуы; сызықша-орфограмма (қазақ тіліндегі қос сөздердің жазылуы осы орфограмма бойынша жазылады: бірде-бір, жап-жаксы, бір-бірден т.б.)[2].

Қазіргі орфография ілімінде орфографияның кіші бірлігі орфограмманы тану маңызды. Жалпы орфография сөздердің дұрыс жазылуын қадағалайтын ережелер жиынтығы болғандықтан, жазылған жазуды тексерудің де әдістемесі болуы тиіс. Орфограммаларды тану мен тексерудің де жүйесі болуы керек. Сондықтан тексерілуге тиісті орфограммалардың қатарына сөз құрамындағы әріптер, әріптердің тіркесуі, морфема, морфемаларға қосымшалардың жалғауы, сөз арасындағы босаралық, тасымалдау, азат жолды дұрыс қоя білу, бас әріппен жазылу нысандары алғынады.

Психологтердің (Д.Б.Богоявленский, С.Ф.Жуйков), лингвисттердің (В.Ф.Иванов, М.Т.Баранов, М.М.Разумовская) пайымдауынша, орфографияны терең мәнгерген тілдік тұлғағана мәтін ішіндегі жазылуы қыын орфограмманы тауып, оның ережесін түсіне біледі дейді. Егер тілтұтынушы орфограмманы тани алмаса, бірақ дұрыс жазылу үлгісін көрү арқылы дағдыланып қатесіз жазып үйренген болса, бұл дағды ұзакқа бармайды. Мәселен, бастауыш сыныпта қалай айтылса, солай жазылу дағдысынан мынадай қателер көптеп кездеседі: менім (менің), сыйыр (сиыр), қаты (қатты), білміді (білмейді), жерма (жыирма). Дұрыс жазылуын көре тұрса да жазбаша жұмыс кезінде өз еркінше айтып жазу дағдысы басымдыққа ие болу салдарынан осындағы қателерге жол беріледі. Демек, орфограмма жазу барысында саналы түрде есіне түсірген кезінде ғана іске қосылады еken. Олай болса, тілтұтынушы санасында орфографиялық қырағылық, орфограмманы тану барынша баяу күйде калыптасады еken. Кейін бұл үдеріс дағдыға ұласса қатесіз жазу автоматты түрде санада терең сақталып қалады.

Қазақ тіл білімінде орфографияны мәнгерудің әдістемесі жіті дами қоймаған, әлі де зерттеуді қажет ететін лингвопедагогикалық тенденция. Дегенмен, бүгінгі күні бастауыш сыныптан бастап, яғни жазуды үйрету кезеңінен бастап орфография занылыштары ескерілуі тиіс еkenі сезіліп отыр.

Жазуда қыындық келтіретін сөздерді талдамас бұрын жоғарыда айттылған өткен «орфограмма» терминінің мазмұндық сипатын анықтап алу қажет.

Орфограмма грек. orthós – дұрыс және grammá – әріп дегенді білдіреді. Орфограмма орфографиялық

ережелер арқылы анықталады. «Орфограмма» түсінігі элементарлық графикалық таңбаларды (әріп, бас/кіші, әріптердің вариантын, бірге жазу, бөлек жазу, дефис арқылы жазу) және жазудың ең кіші бірлігі болып табылады. Орфограмманың *графограмма* деп аталағын түрі де бар. Бірақ ол дыбысты негізге ала отырып жазумен байланысты және орфографиялық ережеге сүйенбейді. Яғни мұнда графика мен орфографиялық норма арасында ешқандай байланыс болмайды. Сондықтан графограмманы қолданушы (пайдаланушы) қалай естілсе солай жазуды негізге алады және оған ешқандай нұсқаулық жасалмайды [3].

Жазу таңбаларының уәждеме ұстанымының ұғымы графограмма мен орфограмманың лингвистикалық айыру табигатын білдіреді. Бұл ұғымсыз орфограмма атауларының ғылыми дәлелді тұжырым жасау мүмкін емес, ейткені қазақ тілінде фонематикалық уәж арқылы сөз танылады. Қазақ тіліндегі орфограмма көбінесе фонематикалық уәждеме негізінде анықталады. Орфограммада екі компонент болуы тиіс:

- 1) хатқа түсінен графикалық белгі;
- 2) фонемдік уәжі бар белгі. Мысалы: *қазақ – қазағы, халық – халығы, нарық – нарығы, сәуір – сәуірі, даңғыл – даңғылы* т.б.

Көрсетілген мысалдар жазудың орфограмманың нақты графикалық белгісінің лингвистикалық сипаттауын көрсетеді. Сонымен жазу екі ұғымда берілуі мүмкін: орфограмма ұғымында және орфография ережелері негізінде. Олардың мазмұны бірдей болғанымен қызметі мен құрылымы өзгеше. Жазудың практикалық міндеттерін шешуде бірінші орфограммаға байланысты ережесі қарастырылады.

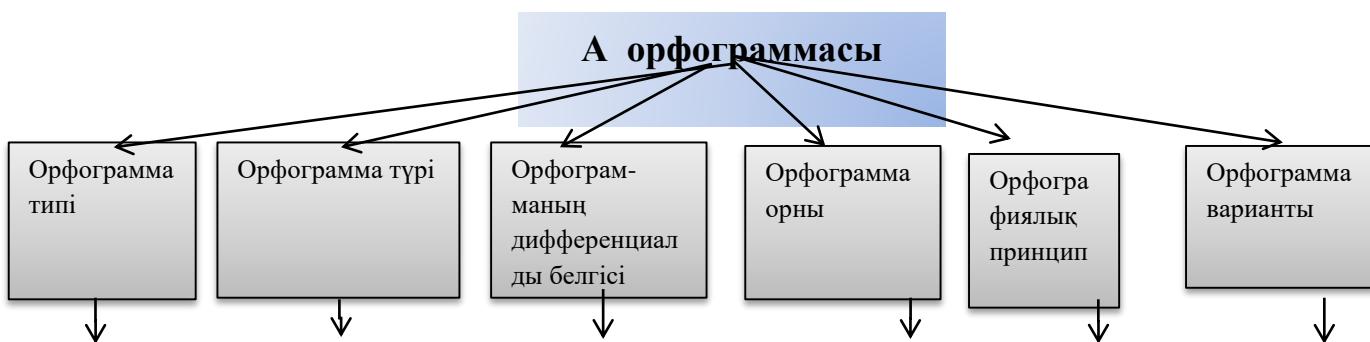
Фонематикалық уәждеме принциптері нақты орфограммаларда, демек нақты ережелерде айқындалады. Жазудың графикалық белгісінің фонематикалық уәждемесі орфографияның кез келген ережесі мазмұнының маңызды компоненті болып табылады. Орфография ережелерінің бірлігі орфограмма бірлігі сияқты фонематикалық уәждемеге кіреді. Жазудың графикалық белгілері фонемалардың негізгі және қосалқы реңктері негізінде уәжделеді.

Орфографиялық ережелер дұрыс жазуға бағыттайды және жазу практикасында кездесетін қыындықтарды жою немесе болдырмай үшін жасалатыны белгілі. Әрбір ережеде орфограмманың айыру білу, тану және белгілі бір графикалық белгі дұрыс не бұрыс екені көрсетіліп дәлелденеді. Ал ереже әрқашан есте қалмайды. Сондықтан жазу практикасын жеңілдету үшін орфограмманың позициясын білумен қатар орфограмманың дифференциалды белгілерін де табу маңызды.

Орфограмма мен орфографиялық ереже ұғымдары симметриалы. Орфограмманы дифференциялды белгілері орфографиялық ережелер мазмұнының міндетті компоненті болып табылады. Сондықтан жазу барысында бұл мәселеге аса көніл бөлген жөн. Сөзді дұрыс жазу үшін орфограмманың дифференциалды белгілері – орфография ережесі – орфограмма арақатынасын білу керек. Яғни нақты позициядагы нақты графикалық таңба орфографиялық ереже арқылы, орфограмманы тану негізінде қалыптасады.

Орфограмманың дифференциалды белгілері фонологиямен қатар сөзжасам және морфологиямен өзара байланысын анықтап қана қоймай, шын мәнінде орфографиялық жүйені, орфограмма мен орфографиялық ережелер қатынастарын реттейді. Орфограмманың дифференциалды белгілері морфема жігінде танылады. Сондай-ақ сөздің дұрыс не бұрыс жазылуын анықтау немесе оны тану үшін фонетика-фонологиялық білімдер де қажет.

Орфограммасы қыындық келтіретін сөздерді қарастыру барысында орфографияны шартты түрде екіге бөлуге болады: 1) әріпке байланысты жазылымдар; 2) әріпке байланысты емес жазылымдар. Орфограмманың дифференциалды белгілерін модельдеу қазақ грамматологиясын менгертуге аса тиімді тәсіл. Сондықтан сөзіміз жалаң шықпауы үшін, <a>фонемасының жазылуын былайша модельдеуге болады.

Әріпке байланыс	Дауысты дыбыс	1. Біріккен сөз жігінде екі дауысты дыбыстың катар келуі; 2. ж, ш, й аралығында а дыбысының жазылуы; 3. Екінші бұындағы а әрпінің ә болып естілуі	1. Біріккен сөз жігінде; 2. Морфема жігінде	Фонематикалық	1. а/ə 2. бірге не болек; 3. а/ә
-----------------	---------------	---	--	---------------	--

Корытындылай келгенде, Казіргі таңда электрондың кеңейген сайын сауаттың

жасы орфограммаларды дұрыс мәнгеруге негізделеді. жазылым арқылы қарым-қатынас жасаудың өрісі орматынан, емле ережелерін сақтап жазу үрдісінде белгілі бір модельдер арқылы игерту маңызды әрі қажетті мәселе. Демек, бүгінгі күнде орфография теориясын, орфографияны оқыту теориясын теренірек зерттеу болашақ ұрпақтың сауаттылығын, ұлттық өркениеті мен мәдениеттің жазба тілде сауатты қалдыра білу үдерісін дұрыс жолға қоюға бағытталатын рухани қадамы деп білеміз.

Әдебиеттер:

- 1 Ибрагимов И.А. Моделирование систем. Учебное пособие. –Баку, 1989. – 83 с.
- 2 Амиржанова Н. Новизна и эффективность обучения казахской орфографии путем системы алгоритмов// «Педагогтың кәсіби өсуі – білім берудің жаңа сапасын қамтамасыз етудің басты шарты». – Алматы, 2013. 6 секция. – С 258-310.
- 3 Үэлиев Н. Қазақ графикасы мен орфографиясының фонологиялық негіздері: фил. ғыл. канд. ... автореф. Алматы, 1993.–162 б.

МРНТИ 14.35.09

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОРПУСНЫХ ТЕКСТОВ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Б. Е. Букабаева - кандидат филологических наук, доцент, кафедра профессиональной иностранной коммуникации, КазНПУ им. Абая

К. С. Мартынюк – магистрант 2 курса КазНПУ им. Абая, Институт филологии и полиязычного образования.

В статье рассматривается роль использования корпусных текстов в методике обучения иностранному языку. Данные тексты относятся к разделу корпусной лингвистики, которая занимает не последнее место в современной методике иноязычного образования. В данном направлении интерес представляют работы таких ученых, как П.В.Сысоев, В.Л. Захаров, С.Ю. Богданов, Т. McEnergy, А. Wilson, М. McCarthy, S. Conrad, L. Gavioli, G. Aston, H. Yoon). Примеры английского лингвистического корпуса, содержащиеся в статье, наглядно показывают преимущества применения корпусного подхода в обучении иностранному языку. Методика работы с корпусными ресурсами начинается с этапа поиска искомых слов на онлайн-платформах, которые содержат различные варианты переводов слов. Статья раскрывает возможности использования корпусных технологий в учебном процессе для более глубокого и разностороннего изучения иностранных языков.

Ключевые слова: корпус, корпусная технология, корпусный ресурс, конкорданс, корпусная лингвистика, онлайн-платформа.

Глобализация на современном этапе развития образования открыла новые возможности в сфере изучения иностранных языков. Как известно, после подписания Казахстаном Болонской декларации изменилась структура и система высшего образования республики. Появилось новое понятие «иноязычного образования», основной целью которого стало формирование иноязычной коммуникативной компетенции. Предполагается, что по мере постепенного перехода с одного уровня владения языком на более высокий (от A1 до C2 по общеевропейской шкале владения иностранным языком) каждый обучающийся способен воспринимать как вербальную, так и невербальную речь, общаться на изучаемом языке, выстраивая свое речевое высказывание в соответствии с языковыми и

культурными традициями страны изучаемого языка на более высоком уровне. В этом случае целесообразно будет предположить, что правильность речевого высказывания обучающегося будет зависеть от использования корпуса образцовых аутентичных текстов, служащих прототипами его речевого поведения в условиях реальной коммуникации. Поэтому чем больше и лучше в процессе обучения ученик усвоит образцов речевого поведения, тем ближе к языковой норме будет его речевое высказывание.

Созданием и изучением корпусов занимается быстро развивающаяся область лингвистики — корпусная лингвистика, возникшая вследствие растущих потребностей во внедрении компьютерных технологий для работы с большими массивами языковых данных. Основываясь на работах российских ученых, таких как В. Л. Захаров, С. Ю. Богданова [2], П. В. Сысоев [3], и изучив научную литературу, можно рассматривать «корпус» как сборник текстов, находящихся на электронном носителе и отобранных по определенным критериям (жанр, цель, назначение, отрасль языка). Зарубежные ученые Т. МакЭнери (T. McEnergy) и Э. Вилсон (A. Wilson) [4] дают следующее определение: корпус — это собрание языковых фрагментов, отобранных в соответствии с четкими языковыми критериями для использования в качестве модели языка.

Процессу освоения иностранного языка способствует развитие современных технологий и Интернет-текстов. Именно они открыли доступ к корпусам аутентичных текстов и позволили интенсифицировать использование лингвистического корпуса в обучении иностранному языку [1]. Согласно М. McCarthy, корпусные технологии позволяют преподавателям иностранного языка получить ответы на следующие первостепенные для их профессиональной деятельности вопросы: какие слова и фразы наиболее часто употребляются в изучаемом языке; какие различия существуют между употреблением языка в письменной и устной речи; какие грамматические структуры в языке используются чаще или реже всего; какое количество слов должен знать студент, чтобы участвовать в повседневной беседе на иностранном языке; как продвигаются студенты в процессе овладения языком, расширяется ли их словарный запас; есть ли большая разница в уровне овладения студентами иностранным языком в группе и как это проявляется. Несомненно, обращение к корпусным технологиям может оказать существенную помощь в профессиональной деятельности преподавателей иностранных языков, стать важным инструментом в понимании и организации процесса обучения, в поиске необходимого содержательного наполнения курса и учебных средств, однако мы опять не находим ответов на вопросы, насколько применение корпусных технологий влияет на обеспечение и повышение качества преподавания иностранного языка [6].

В свою очередь к корпусным ресурсам можно отнести Национальные корпусы языков мира, в которых содержится огромное количество словоупотреблений. Например, Британский Национальный Корпус (BNC от англ. British National Corpus) — это корпус текстов из 100 миллионов слов, содержащий образцы письменного и разговорного британского английского языка из широкого круга источников. Корпус охватывает британский английский конца XX в., представленный широким разнообразием жанров, и задуман как образец типичного разговорного и письменного британского английского языка того времени (см. Таб.1). Данная программа получила название конкорданс. Она позволяет анализировать большие массивы текста на предмет обнаружения закономерностей использования в языке слов или выражений.

1. cynicism by the American lyricist Stephen Sondheim: I've got those " God why <u>don't</u> you love me, oh you do I'll see you later " blues
2. I've got those " God why don't you love me, oh you <u>do</u> I'll see you later " blues, That " long as you ignore me
3. not. Erm now what they say about erm extroverts is that, if you <u>don't</u> know what an extrovert thinks, you haven't listened. She will have
4. can not help letting go as fast as she pulls as my son used to <u>do</u> to his kite. To what height she'll soar I can't tell.
5. to next race mee--, race meeting? (SP:PS0FA) When is it? (SP:PS0F8) I <u>don't</u> know, not very long. (SP:PS0FA) I think so (pause) I think we

Таб.1 – пример поиска слова «do» при помощи онлайн-ресурса Британского Национального Корпуса

Подобный онлайн-ресурс позволяет выделять ключевое слово различными способами. Например, подчеркиванием или выделением жирным шрифтом, печатью с отступами справа и слева. Все примеры печатаются единым массивом. Подобные программы-конкордансы получили название

«ключевое слово в контексте» (KWIC - key word in context). Пример конкорданса представлен на рис.1. Корпусные примеры позволяют обучаемому вести самостоятельное наблюдение над сложившимися в данном языковом сообществе соотношениями между формой и содержанием, над тем, что и как говорят в конкретных ситуациях общения и как проявляется связь между речевой ситуацией и языковой формой [1].

Использование корпусной технологии в обучении иностранному языку позволяет обучающимся ознакомиться с аутентичным материалом и глубже освоить тонкости их использования в различных контекстах. Несомненно, обращение к корпусным технологиям может оказать существенную помощь в профессиональной деятельности преподавателей иностранных языков, стать важным инструментом в понимании и организации процесса обучения, в поиске необходимого содержательного наполнения курса и учебных средств. По мнению таких ученых, как G. Aston, S. Bernhardt, P. Wojahn, P. Edwards [7], S. Conrad [8], L. Gavioli [9], H. Yoon, использование корпусных технологий приобретает особую актуальность при обучении продуктивным видам речевой деятельности, а именно — говорению и письму. На базе европейских и зарубежных университетов было проведено несколько исследований, направленных на изучение влияния использования лингвистического корпуса на результаты обучения письменной речи студентов, изучающих английский язык как иностранный или второй. В результате этих исследований был сделан вывод, что использование корпуса в преподавании иностранных языков способствует лучшему пониманию структуры языка, самого процесса изучения языка, а именно:

- 1) увеличивает осведомленность студентов об использовании слов в контексте, представляя множественные показательные примеры аутентичного использования языка;
- 2) расширяет понимание функций языковых единиц, тем самым сглаживает разрыв между представляемым к изучению лексическим и грамматическим материалом, между знанием значений слов и их употреблением в контексте;
- 3) помогает интенсифицировать процесс изучения языка за счет представления информации о наиболее частотных словах и словосочетаниях;
- 4) повышает мотивацию и осознанный подход студентов к выполнению письменных заданий;
- 5) расширяет словарный запас студентов, в том числе и в области профессиональной лексики, например, при использовании специальных корпусов (Special Corpora);
- 6) позволяет сделать акцент на автономном познавательном изучении языка в образовательном процессе.

Таким образом, использование корпусных технологий и программ-конкордансов может в значительной мере оптимизировать процесс обучения иностранному языку. Появилась возможность создать множество заданий проблемного характера на базе лингвистических корпусов, целью которых станет стимулирование исследовательской работы обучающихся [10].

Список использованной литературы:

1. Садыкова А.К., Аушахман А.Т., Камзина А.А. Применение корпусных технологий в обучении иностранному языку // Актуальные вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков: теория и практика: Материалы Международной конференции, Алматы, 2015. - с. 37-40
2. Захаров В. П., Богданова С. Ю. Корпусная лингвистика: учебник для студентов гуманитарных вузов / В. П. Захаров, С. Ю. Богданова. - СПб.: СПбГУ. РИО, 2013. – С. 5-7
3. Сысоев П.В. Интегративное обучение грамматике: исследование на материале английского языка // Иностранные языки в школе - 2003. - № 6. - С. 25–31
4. Рыков В.В. Прагматически ориентированный корпус текстов // Тверской лингвистический меридиан. Теоретический сборник - 1999. Вып. 3. - С. 89-96
5. McEnery T., Wilson A. Corpus Linguistics / T. McEnery, A. Wilson. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2001. – P. 48-62
6. McCarthy M. Using a Corpus in Language Teaching [Электрон.ресурс]. – 2004. - URL: <http://calper.la.psu.edu/content/using-corpus-language-teaching> (дата обращения: 12.02.2017)
7. Bernhardt S., Wojahn P., Edwards P. Teaching College Composition with Computers: A Time Observation Study // Written Communication - 1990. № 3 - P. 342–374.
8. Conrad S. The Importance of Corpus-based Research for Language Teachers // System - 1999. № 27. - P. 1–18.
9. Gavioli L., Aston G. Enriching Reality: Language Corpora in Language Pedagogy // ELT Journal –

2001. № 55 (3) - Р. 238–246.

10. Yoon H. An Investigation of Students' Experiences with Corpus Technology in Second Language Academic Writing // Dissertation presented in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in the graduate school of the Ohio State University. Ohio State University, 2005.

ШЕТЕЛ ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕ КОРПУСТЫҚ МӘТИНДЕРДІҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ

Түйіндеме

Бұл мақалада шет тілін оқыту әдістемесі бойынша корпустық мәтіндерді пайдалану мәселелер қарастырылды. Ұсынылған корпустық мәтіндер лингвистикалық белгілі бір бөлімі болып есептеледі. Бұл бөлім заманауи шеттілдік білім беруде маңызды орынға ие. Корпустық мәтіндер лингвистика мәселесі шетелдік және отандық ғалымдар П. В. Сысоев, В. Л. Захаров, С. Ю. Богданов, Т. McEnergy, A. Wilson, M. McCarthy, S. Conrad, L. Gavioli, G. Aston, H. Yoon еңбектерінде жан-жақты қарастырылған. Шетел тілін оқытуда корпустық мәтіндерді қолданудың технологиясы мақалада мысалдармен берілген. Корпустық мәтіндермен жұмыс жасау онлайн платформадан сөздерді іздеу әдісінен бастау алады, яғни ізденістегі сөздердің аударыну вариантарымен жұмыс жасау болып табылады. Сонымен қатар, шетел тілін терең және жан-жақты үйрену үшін корпустық технологияны қолдану жолдары мақалада қарастырылған.

Түйін сөздер: корпус, корпустық технологиясы, қорпустық ресурс, конкорданс, корпустық лингвистикасы, онлайн платформа.

INTEGRATING CORPUS BASED RESOURCES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Annotation

The article raises the question of the use of corpus resources in foreign language teaching methodology. This article considers the role of corpus linguistics in the modern methodology of foreign language education. It provides definitions of the concepts "corpus", "corpus technology" and "corpus resource" of various scientists such as Sysoev P.V., Zakharov V.L., Bogdanova S.Y., McEnergy T., Wilson A., McCarthy M., Conrad S., Gavioli L., Aston G., Yoon H. and others. There are examples of the English linguistic corpus and the possibility of an effective use of the corpus approach in teaching a foreign language. The technique of working with corpus resources is presented and the stages of searching words on online platforms containing various variants of word translations are determined. The article reveals the possibilities of using corpus technologies in the educational process for a deeper and more versatile study of foreign languages.

Key words: corpus, corpus technology, corpus resource, concordance, corpus linguistics, online platform.

МРНТИ:16.01.07

ТЕХНОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ В СОТРУДНИЧЕСТВЕ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ

Аргингазина Ш.Б. – научный руководитель, к.ф.н.

Бекетова Д.Б. – магистрант КазГосЖенПУ

Аннотация: В данной статье рассматриваются несколько вариантов технологии обучения в сотрудничестве на уроках английского языка. Именно учет основных положений обучения в сотрудничестве дает возможность студентам взаимодействовать с другом в процессе решения различные проблемы, возникающие в общении, в естественных условиях. Это определяет необходимость целенаправленного использования обучения в сотрудничестве для активизации речевой деятельности обучающихся и формирования их коммуникативных компетенций.

Ключевые слова: взаимодействие, общение, решение коммуникативной задачи, сотрудничество, совместная деятельность, образовательная среда, групповая и индивидуальная работа, оценивание.

Abstract: The paper describes various methods of cooperative language learning on foreign langue learning and teaching. It makes clear that the objective of foreign language teaching is not only to teach students some grammatical rules and vocabularies, but also how to use the knowledge in practice to express or narrate thoughts and ideas. Cooperative language learning responds to the trend in foreign language teaching method with focusing on the communicative and effective factors in language learning.

IndexTerms: collaborativework, atmosphere, communication, individual work, pair work, interaction, assessment, cooperation.

На протяжении нескольких десятилетий ведется активный поиск эффективных путей обучения иностранному языку (ИЯ) от сознательных до интенсивных, с использованием передовых технологий и через погружения. Вместе с тем, организационная форма – урок также остается основной единицей учебного процесса. Сегодня управление и организация коллективной работы в любой области деятельности рассматривается одним из ключевых факторов достижения поставленной цели. Цель же учебной деятельности, а именно, овладение ИЯ заключается в овладении способности вести общение посредством ИЯ, применяя все – коммуникативный, интеракционный и перцептивный способы общения. Так, если процесс обучения языку это модель процесса реального общения [1, с.13], то организационные формы обучения отражают все компоненты и действия коммуникативной деятельности:

- общение происходит тогда, когда собеседникам необходимо решить тот или иной вопрос, основываясь на их личном опыте и интересе,
- язык больше воспринимается как способ решения поставленной задачи,
- совместная речевая деятельность дает не только академические знания или практику речи, но и развивает социальные навыки и нравственные качества,
- каждый вступает в общении и совместную деятельность по мере имеющихся способностей и возможностей, также как и в реальной жизни,
- студент вступает в контакт как с одним, так и с группой, также как с разными участниками, разного возраста и уровня.

Одним из решений создания среды, где студент может участвовать в диалоге в естественных условиях мы видим в использовании технологии обучения в сотрудничестве (CooperativeLanguageLearning). Это методика представлена в работах американских ученых из трех разных университетов: Р. Славина из университета Джона Хопкинса, Р. Джонсона и Д. Джонсона из университета штата Миннесота и группы Э. Аронсона из университета штата Калифорния [2]. Технология сотрудничества основана на содружестве участников педагогического процесса и предполагает распределение всех связанных с этим функций – организация класса, объяснение и инструктирование, контроль, оценивание, помочь отстающим между преподавателем и студентами. Преподаватель и студенты совместно определяют цели, содержание, дают оценки, находясь в состоянии сотрудничества, сотворчества.

Проблема коллективного учебного сотрудничества активно и всесторонне разрабатывается в последние десятилетия в нашей стране и за рубежом. Для обозначения работы, основанной на непосредственном взаимодействии студентов, исследователи употребляют различные наименования. Так, Е.И. Пассов использует название «групповая работа», В.В. Гузеев – «групповое обучение», С.С. Куклина – «коллективная учебная деятельность», И.А. Зимняя – «учебное сотрудничество», Е.С. Полат – «обучение в сотрудничестве». Однако, групповая работа это не всегда совместная работа. А.Г. Ривин и В.К. Дьяченко предлагают различать «коллективный способ обучения» и «групповой способ обучения». В ученическом коллективе все учат каждого, и каждый учит всех [3].

Мы, вслед за Е.С. Полат, будем придерживаться названия «обучение в сотрудничестве», как совместная работа малой группы, которой от трёх до восьми студентов одновременно осуществляют совместную деятельность, направленную на решение поставленной задачи.

В мировой практике существуют следующие методы реализации технологии в сотрудничестве: Studentteamlearning (STL, обучение в команде) уделяет особое внимание групповым целям (teamgoals) и успеху всей группы (teamsuccess), что может быть достигнуто только в результате самостоятельной работы каждого члена группы (команды) в постоянном взаимодействии с другими студентами этой же группы при работе над темой/проблемой/вопросом, подлежащим изучению[4]. Вариантами этого подхода можно считать:

- а) индивидуально-групповую (student - teams - achievementdivisions - STAD) и б) командно-

игровую(teams - games - tournament - TGT) работу.

В первом случае (индивидуально-групповая работа) студенты разбиваются на группы в четыре человека (обязательно разные по уровню обученности, девочки и мальчики). Преподаватель объясняет новый материал, а затем предлагает несколько заданий по данной теме, для того, чтобы студенты разобрали и закрепили материал. Каждый может выполнить свою часть задания (это может быть пятый вопрос каждого задания), либо поделить целое задание между собой. Затем каждый объясняет выполнение задания и он контролируется всей группой. После выполнения заданий всеми группами, преподаватель дает тест на проверку понимания нового материала. Задания теста студент выполняет индивидуально, вне группы. При этом необходимо дифференцировать сложность заданий для сильных и слабых учеников. Оценки за выполнение индивидуальных заданий (теста) суммируются на группу и объявляется общая оценка группе. Таким образом, соревнуются не сильные со слабым, а каждый, стараясь выполнить свои задания, как бы соревнуется сам с собой, т.е. со своим ранее достигнутым результатом. И сильный, и слабый ученик, таким образом, могут принести группе одинаковые оценки или баллы.

Разновидностью такой работы может служить, индивидуальная работа в команде (TeamAssistedIndividualization - TAI). Студенты получают индивидуальное задание по результатам проведенного ранее тестирования и далее обучаются в собственном темпе, индивидуально, но в рамках команды. Члены команды помогают друг другу при выполнении своих индивидуальных заданий, отмечая в специальном журнале успехи и продвижение каждого члена команды. Итоговые тесты проводятся также индивидуально, вне группы и оцениваются самими студентами (специально выделенными в группе оценщиками), а преподаватель отмечает количество тем, заданий по программе, выполненных каждой командой, успешность их выполнения в классе и дома (домашние задания). В итоге, за короткое время удается провести практику речи и отследить успешность каждого.

Второй разновидностью коллективной деятельности является командно-игровая деятельность. Преподаватель так же, как и в предыдущем случае объясняет новый материал, организует групповую работу для формирования ориентировки, но вместо индивидуального тестирования предлагает каждую неделю соревновательные турниры между командами. Для этого организуются "турнирные столы" по несколько студентов за каждым столом, равные по уровню обученности (слабые со слабыми, сильные с сильными). Задания даются опять же дифференцированные по сложности и объему. Победитель каждого стола приносит своей команде одинаковое количество баллов независимо от "планки" стола.

Другой подход в организации обучения в сотрудничестве (cooperativelearning) был разработан профессором Элиотом Аронсоном в 1978 г. и назван Jigsaw (в дословном переводе с английского - ажурная пила, машинная ножовка) [5]. В педагогической практике такой подход именуется сокращенно "пила". Студенты организуются в группы по 4-6 человек для работы над учебным материалом, который разбит на фрагменты (логические или смысловые блоки). Вся команда может работать над одним и тем же материалом, но при этом каждый член группы получает тему, которую разрабатывает особенно тщательно и становится в ней экспертом. Затем студенты, изучающие один и тот же вопрос, но состоящие в разных группах, встречаются и обмениваются информацией как эксперты по данному вопросу. Это называется "встречей экспертов". Затем они возвращаются в свои группы и обучаются всему новому, что узнали сами, других членов группы. Те, в свою очередь, докладывают о своей части задания (как зубцы одной пилы). Разумеется, все общение ведется на иностранном языке. Так как единственный путь освоить материал всех фрагментов и таким образом решить задачу - это внимательно слушать своих партнеров по команде и делать записи в тетрадях, никаких дополнительных усилий со стороны преподавателя не требуется. Студенты заинтересованы, чтобы их товарищи добросовестно выполнили свою задачу, так как это может отразиться на их итоговой оценке. Отчитывается по всей теме каждый в отдельности и вся команда в целом. На заключительном этапе, который проводится фронтально, преподаватель может попросить любого студента команды ответить на любой вопрос по данной теме. Вопросы может задавать не только преподаватель, но и члены других групп. Участники одной группы вправе дополнять ответ своего товарища. В конце цикла все обучающиеся могут проходить индивидуальный контроль в форме контрольного среза. В этом случае результаты суммируются. Команда, набравшая большее количество баллов, награждается. Такая работа на уроках иностранного языка организуется на этапе творческого применения языкового материала. Работа по данной технике можно отобразить следующим образом:

- 1) Homegroups: 1 – 2 – 3 – 4; 1 – 2 – 3 – 4; 1 – 2 – 3 – 4;
- 2) Expertgroups: 111; 222; 333; 444;
- 3) Home-groups: 1 – 2 – 3 – 4; 1 – 2 – 3 – 4; 1 – 2 – 3 – 4; (Рис.1)

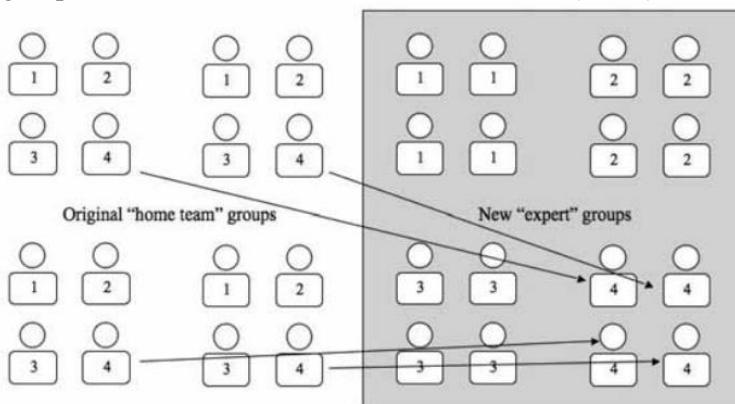

Рис.1

В 1986 г. Роберт Славин разработал модификацию этого метода "Пила -2"(Jigsaw-2), который предусматривал работу студентов группами в 4-5 человек. Вместо того, чтобы каждый член группы получал отдельную часть общей работы, вся команда работала над одним и тем же материалом. Но при этом каждый член группы получал свою подтему, которую разрабатывал особенно тщательно и становился в ней экспертом. Встречи экспертов из разных групп оставались. В конце цикла все студенты проходили индивидуальный контроль, который и оценивался.

LearningTogether («Учимся вместе») разработан в университете штата Миннесота в 1987 году (Дэвид Джонсон, Роберт Джонсон). Класс разбивается на однородные (по уровню обученности) группы в 3-4 человека. Каждая группа получает одно задание, которое является частью какой-либо большой темы, над которой работает весь класс. В результате совместной работы отдельных групп и всех групп в целом достигается усвоение всего материала. По ходу работы группы (не отдельно студенты, а целая группа) общаются между собой в процессе коллективного обсуждения, уточняя детали, предлагая свои варианты, задавая друг другу вопросы. Группа получает награды в зависимости от достижений каждого студента. Поэтому и в этом случае задания в группах дифференцируются по сложности и объему. Обязательным остается требование активного участия каждого члена группы в общей работе, но в соответствии со своими возможностями.

Интересно отметить, что сама рассадка обучающихся и порядок вступления контакт друг с другом тоже может рассматриваться как разновидность совместной работы. С.Каган предлагает как основную следующую схему (рис.2):

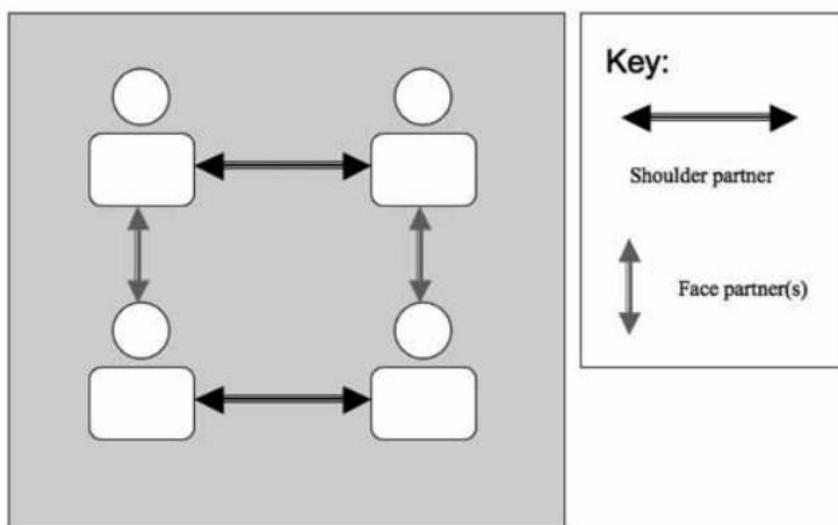

Рис.2

Четыре студента рассаживаются в форме прямоугольника, друг против друга. Рядом сидящий – это shoulderpartner(сосед), напротив – это facepartner[6]. По методу А.Г. Ривин и В.К. Дьяченко, можно также добавить собеседника, который сидит к нему диагонально [3]. Это форма группировки подходит для большой группы, где пространство для передвижения не большое. К примеру, техника «Напиши – в паре – переключись» (Write-pair-switch) выполняется по данной схеме. Сначала студент работает самостоятельно. Это может быть задание как ответить на вопрос. Второй шаг, «в паре» – студенты обмениваются ответом с соседом, который сидит справа или слева. И в конце собеседники работают с сидящим напротив, но задача здесь будет другой, а именно нужно обобщить то, что студент узнал у соседи и подвести итоги. Другой вариант этой техники используется, когда задание выполнено дома студентами, тогда занятие начинается со второго шага «в паре».

Следующая техника «Объединяемся» (Headstogether) также проводится по основной схеме группировки. Задание дается для четырех студентов и каждый выбирает либо цвет, либо число из четырех предлагаемых. Через определенное время завершается работа и преподаватель говорит число или цвет, и тот у кого это число отвечает за свою группу. Техника «Путешествуем вместе» (Travelingheadstogether) используется как вариант, так как также в каждой группе обучающиеся нумеруются [6]. После того, как в группе выполняется задание, студенты с одинаковым номером собираются и обмениваются ответом. Данная техника помогает неуспевающим входить в контакт и учиться как передавать воспринятое, так и интерпретировать его.

Техника CollaborativeShadowing используется как для практики нового материала, так и для обобщения. Студент в группе повторяет речь собеседника следом (как тень), либо вкратце пересказывает услышанное[7]. Эта техника может проводиться по разным схемам (рис.3):

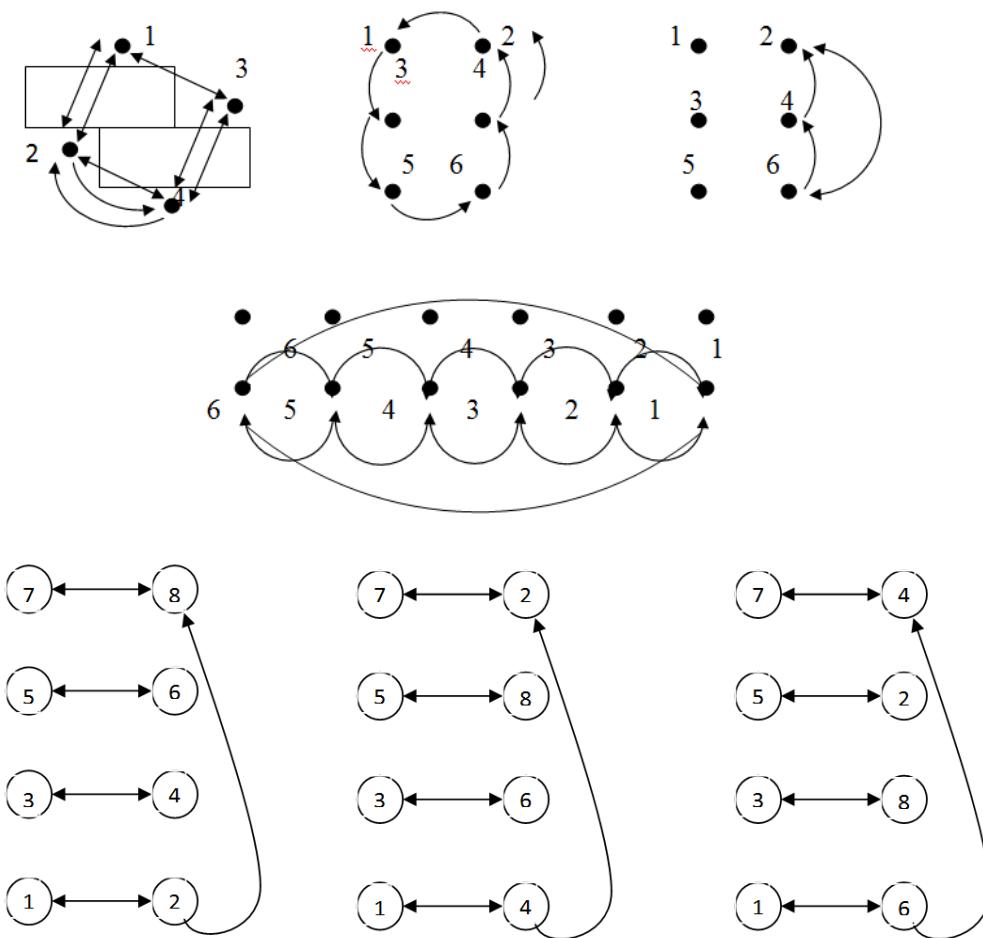

Рис.3

Другая интерактивная техника, которая предлагается зарубежными разработчиками – Карусель – одна из эффективных техник презентации работ студентов в сотрудничестве. Работы (постер, эссе) размещаются по кругу так, чтобы студенты могли познакомиться с ними и перемещаться по кругу.

Работы могут быть представлены как письменно, так и устно, на компьютере или на бумаге, также как форма оценивания может варьироваться (заметка, шкала оценки, анкета).

«Карусель» – интерактивный метод работы, в процессе которой образуется два кольца: внутреннее и внешнее. Внутреннее кольцо образуют сидящие неподвижно ученики, а во внешнем кольце ученики через каждые 30 секунд меняются. Таким образом, они успевают проговорить за несколько минут несколько тем и постараться убедить собеседника в том, что, к примеру, его работа уникальная. Использование данного метода позволяет эффективно отрабатывать этикетные диалоги. Техника «карусель идей» как вариант может применяться следующим образом: 1 шаг. Каждому члену микрогруппы (по 4-5 человек) раздается чистый лист бумаги и всем задается один и тот же вопрос. Каждый самостоятельно пишет ответ на вопрос. 2 шаг. Бумага с ответом передается по кругу, по часовой стрелке, соседям по микрогруппе. При получении ответа соседя каждый должен сделать новую запись, не повторяя предыдущий ответ. Работа заканчивается, когда каждому вернется его бумага. 3 шаг. В микрогруппах происходит обсуждение сформулированных участниками ответов, предложений и выделение в итоговый список наиболее важных, актуальных из них. 4 шаг. Обмен результатами между микрогруппами. Все предлагают по очереди свои формулировки из итогового списка и посредством обсуждения выбираются наиболее важные и включаются в окончательный общий список.

В обучении в сотрудничестве распределение ролей среди участников группы также несет характер взаимодействия. Существует более 10 ролей, такие как Facilitator, Recorder, Summarizer, Reporter, Time-keeper и др. В зависимости от характера задания можно найти другие роли. В случае распределения ролей участники могут выбрать сами при условии, что каждый раз выполняют разные роли.

Таким образом, изучение технологии обучения в сотрудничестве приводит нас к следующим выводам:

1. Совместная деятельность позволяет студентам вступать в реальное общение с другими согласно его способностям и возможностям. В этом случае преподаватель имеет больше возможностей дифференцировать процесс обучения, тем самым повышается уровень усвоения материала.

2. Индивидуальная самостоятельная работа при организации учебной деятельности по методу обучения в сотрудничестве становится как бы исходной, элементарной частицей самостоятельной коллективной работы. А ее результат, с одной стороны, влияет на результат групповой и коллективной работы, а с другой, вбирает в себя результаты работы других членов группы, всего коллектива. Каждый студент пользуется результатами, как групповой работы, так и коллективной, но уже на следующем витке, при обобщении результатов, их обсуждении и принятии общего решения, либо уже при работе над следующим, новым заданием/проектом/проблемой, когда студенты используют знания, полученные и обработанные усилиями всей группы.

3. Данная технология способствует созданию учебно-познавательной, коммуникативной и творческой среды в классе. Общность цели и задачи подвигает студентов работать с информацией совместно, в процессе которого развиваются умения работать с большими текстами и умения учиться.

4. Совместное решение задачи стимулирует студентов использовать язык осознанно, он больше обращает внимание на смысловую сторону речи. Чувство боязни сделать ошибку постепенно исчезает.

5. Обучение иностранному языку приобретает характер сотрудничества и взаимопонимания, таким образом, оно перестает быть соревнованием, где только некоторые достигают успеха. В процессе коммуникации студенты осознают, какие умения им необходимы для участия в дискуссии. Каждый стремится дополнить информацию, которая была озвучена другими членами группы. Постепенно слабые начинают преодолевать барьер и участвовать в обсуждении, сначала используя короткие фразы и со временем переходя к более длинным высказываниям.

6. Преподаватель перестает быть единственным источником информации, играет роль организатора и помощника речевого взаимодействия. Обучение в сотрудничестве позволяет перейти от отношений субъект-объект к отношениям субъект-субъект.

Литература

- Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. М.: Рус. Яз., 1989. — 276 с.
- Козьмина Н.А. Реализации личностно-ориентированного подхода в обучении иностранному

- языку в неязыковом вузе. — [Электронный ресурс] Режим доступа. URL: <http://www.moluch.ru/conf/ped/archive/68/3565/>
3. Дьяченко В. Сотрудничество в обучении. – М: Просвещение, 1991.
  4. Полат, Е. С. Обучение в сотрудничестве [Текст] / Е. С. Полат // Иностр. языки в школе. — 2000. № 1. — 51 с.
  5. Jacobs, G., Power, M., &Loh, W. (2002). The teacher's sourcebook for cooperative learning. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
  6. Kagan, S. Cooperative learning. San Clemente, CA: Kagan Publications.Kagan, 1994.
  7. Apple, M. (2006b). Language learning theories and cooperative learning activities in the EFL classroom. *DoshishaStudiesinLanguageandCulture*, 9 (2), 277-301.

МРНТИ: 14.07.09

IMPORTANCE OF TEACHING READING AND DIFFERENT ESSENTIAL READING STRATEGIES

Abdrakhimova G.B. - Candidate of philological sciences, senior teacher

Rakhimova M.B. – 1st course master degree 6M011900 Foreign language: two foreign languages

Андатпа: Оқылым сөйлеу әрекетінің ішіндегі маңыздыларының бірі болып есептеледі. Қазіргі таңда шет тілін оқыту процесінде оқылымды үйрету өзекті мәнге ие. Оқылым – бұл сөйлеу әрекетінің жазбаша қарым-қатынас орнататын ең маңызды түрі екендігі анық. Оқылымға үйрету процесі тұлғаны қалыптастыруға үлкен әсер етеді. Себебі, оқу арқылы студенттер интеллектуалдық және рухани тұрғыдан дами түседі. Сонымен қатар, оқу арқылы студенттер жаңа лексикамен танысып, грамматикалық дағдыларын қалыптастырады. Оқылым сөйлеу әрекетінің рецептивті түрі болып саналады. Себебі, оқылым ақпаратты түсіну және қабылдаумен байланысты. Мақалада оқылымды үйретудің маңыздылығы мен оқытудың тиімді жолдары қарастырылады.

Түйін сөздер: грамматика, сөздік қор, түсіну, оқу стратегиялары, құзіреттілік, лингвистикалық құзіреттілік, социолингвистикалық құзыреттілік, стратегиялық құзыреттілік

Annotation: Reading is the most important independent type of speech acts, which provides a written form of communication. Reading is considered to be a receptive type of speech acts, since it is associated with the perception and understanding of information encoded by graphic signs. Reading is very crucial in developing students intellectually and spiritually. Effective reading is essential for success in acquiring a second language. After all, reading is the basis of instruction in all aspects of language learning: writing, speaking, revising, developing vocabulary and acquiring grammar. This article is devoted to importance of teaching reading and different essential strategies based on the five components of reading (Phonemic Awareness, Phonics, Vocabulary, Fluency, Comprehension) which foreign language teachers must teach their students.

Key words: grammar, vocabulary, comprehension, reading strategies, competence, linguistic competence, discourse competence, sociolinguistic competence, strategic competence

Reading is a key component of learning a second language and it is without a doubt important as a language does not consist solely of the spoken word. Reading is the receptive skill in the written mode. On the other hand, reading is a complicated process, which is why so many students have difficulties in acquiring this skill. It is well known that forming speaking and writing both in native and in foreign languages is directly related to the ability to read, and pedagogical practice shows that it is reading that becomes the basis for the development of other types of speech acts. Practice shows that a student who is good at reading is good at speaking and writing too [1].

According to V.N.Zaycev there are 200 factors which affect on pupils being excellent at schools. One of the main factors is being bad at reading. Therefore learners always have difficulties with acquiring other skills such as listening, speaking or writing [2].

There are many benefits to developing excellent reading skills in the target language.

One benefit is the culture that one gains by reading in the target language. Through reading, students gain access to literature written in the target language. This literature shows the students what authentic materials in the target language look like as well as provides them with insight into the cultural beliefs and values.

Another benefit of reading is that it is entertaining and educational, can open up new worlds and enrich your life.

A third benefit of reading is that it develops different competences in the language. First of all, reading develops linguistic competence. It means that students can gain knowledge about specific elements of language such as vocabulary and grammar. Secondly, discourse competence is developed through reading. Students are exposed to the structure of texts and how they are put together. Moreover, students are able to gain sociolinguistic competence which helps students to learn about different texts and structures in the target language and just how those are used in a particular culture [3]. Finally, reading is beneficial in developing strategic competence. Students gain insight into different linguistic learning strategies. For example, a top down strategy might be emphasized, where students would use the general meaning of a text to determine its specifics. A bottom up strategy, on the other hand, would focus on the specifics, such as specific words, and work its way up towards the general meaning [4].

These are five important components which teachers must know in order to teach effective reading.

Phonemic Awareness

First component is phonemic awareness of language learners. Phonemic awareness is one of the best predictors of how well learners will learn to read during the first two years. Sometimes it is nearly impossible, however, for speakers of a second language to "hear" and say sounds in the language they are learning. Phonemic awareness is the ability to hear and manipulate the different sounds in our language. It is crucial to have phonemic awareness as it is the foundation for spelling and word recognition skills.

Challenges for learners

Sound recognition and production: Students may not be able to "hear" or produce a new sound in a second language. Students who cannot hear and work with the phonemes of spoken words will have a difficult time learning how to relate these phonemes to letters when they see them in written words.

Strategies for learners

Model production of the sound: Teachers have to spend a few minutes at the beginning of class or in small groups demonstrating and reinforcing the correct production of the sound.

Help beginning readers learn to identify sounds in short words: Teachers have to make students practice identifying the sounds in the beginning, middle, and end of these words. Teachers may wish to use words that begin with a consonant, have a short vowel, and end in a consonant (CVC words) such as mat, top, and bus. Moreover, one very effective method is having students match pictures of words that have the same beginning, middle, or ending sound. However, teachers have to be careful to use only words that students know in English.

Phonics

Phonics instruction aims to help new readers understand that there are systematic and predictable relationships between written letters and spoken sounds.

Students will benefit from learning and practicing sounds and symbols, including blended combinations. Phonics is the relationship between a sound and its corresponding written letter. This component is important because reading development is dependent on the understanding that letters and letter patterns represent the sounds of spoken language.

Challenges for learners

Limited literacy skills in native language: Many educators believe that students only need to learn to read once. Once the concept of matching a symbol with a sound has been learned, it can be applied to new languages. Students who have learned to read in their native language have a distinct advantage because they were able to learn this concept with familiar sounds and words.

Students who have not learned to read in their native language, however, may struggle to put together the sound/symbol correspondence concept, new words, and new sounds all at once.

Unfamiliar vocabulary words: It is difficult for students to distinguish phonetic components in new vocabulary words. Pre teaching vocabulary is an important part of good phonics instruction with students so that students aren't trying to figure out new vocabulary items out of context.

Strategies for learners

Teach phonics in context: Using literature and content material, teachers can introduce and reinforce. Teachers are supposed to use letter recognition, beginning and ending sounds, blends, rhyming words, silent letters and homonyms.

Use hands-on activities to help teach letter-sound relationships: This can include using manipulatives such as counters, sound boxes, and magnetic letters.

Have students write for sound: Teachers must say a short sentence that includes one or more words that

include the target phonics feature(s). Then he/she should ask students to listen carefully and then write what they heard. This activity trains students to listen for the individual sounds in words and represent them phonetically in their writing.

Help students make a connection between their first language and foreign language: For students with strong native language literacy skills, teachers must help them understand that the process of sounding out words is the same across languages. It is important to explain some letters may make the same or similar sounds in both languages.

Vocabulary

Vocabulary plays an important part in learning to read, as well as in understanding what is read. As students learn to read more advanced texts, they must learn the meaning of new words that are not part of their oral vocabulary. Vocabulary is recognizing and understanding words in relation to the context of the reading passage. Vocabulary plays an important role in teaching reading as understanding vocabulary words is a key step in reading comprehension. The more words a student knows, the better he or she will understand the text.

Challenges for learners

Limited comprehension: Beginning readers must use the words they hear orally to make sense of the words they sound out. If those words aren't a part of a student's vocabulary, however, it will make it much harder to understand the text. Consider, for example, what happens when a beginning reader comes to the word dig in a book. As she begins to figure out the sounds represented by the letters d-i-g, the reader recognizes that the sounds make up a very familiar word that she has heard and said many times.

As a result, it is harder for learners figure out words that are not already part of their speaking (oral) vocabulary.

Limited vocabulary foundation: The average native English speaker enters kindergarten knowing at least 5,000 words. The average learners may know 5,000 words in his or her native language, but very few words in English. While native speakers are continuously learning new words, learners are still catching up on their basic vocabulary foundation.

Limited academic vocabulary: A student's maximum level of reading comprehension is determined by his or her knowledge of words. This word knowledge allows students to comprehend text, including the text found in content-area textbooks, on assessments, and in printed material such as newspapers and magazines. Without a strong foundation of academic vocabulary, students won't be able to access the material they are expected to master.

Strategies for learners

Pre-teach vocabulary: It is important to give students as much exposure and experience with new vocabulary words as possible before asking students to use them in a lesson or activity. It is important to remember that vocabulary lists in textbooks are often created with English speakers in mind. Teachers should select words that will support the reader's understanding of the story or text, as well as for other phrases and connectors that affect comprehension (even though, except, etc.). Teachers can pre-teach vocabulary by using English as a second language methods such as role playing or pantomiming, using gestures, showing real objects, pointing to pictures, doing quick drawings on the board, providing a student-friendly definition and using graphic organizers.

Focus on cognates: Cognates are words in different languages that are derived from the same original word or root. Cognates are related words like family and familia, and conversation and conversaciÃ³n.

Give students an opportunity to practice using new words: Teachers can explicitly teach word meanings to improve comprehension. However, to know a word means knowing it in all of the following dimensions:

- The ability to define a word
- The ability to recognize when to use that word
- Knowledge of its multiple meanings
- The ability to decode and spell that word
- The ability to use different definitions word accurately in different contexts

The only way to make sure students understand a new word is to have them produce it themselves either orally or in writing.

Fluency

By fluency we understand the ability to read a text accurately and quickly. Fluency is important because it provides a bridge between word recognition and comprehension.

Challenges for learners

Inaccurate indicator of learners' comprehension: It is not unusual for a student to read a passage

beautifully and then not be able answer more than a couple of comprehension questions correctly. Decoding skills (sounding out words) and comprehending the text are two different skills.

Limited benefit from hearing texts read aloud: Native speakers who are not strong decoders can often comprehend text that is read to them better than text that they read themselves. That's because when someone else is doing the reading, they can focus on meaning without having to struggle to get the words off the page. With students however, comprehension problems tend to be associated with limited vocabulary and limited background knowledge. Thus, listening to text read by someone else won't enhance comprehension.

Strategies for learners

Balance fluency and comprehension: For learners, teachers should try not to provide instruction in fluency that focuses primarily on developing students' reading rates at the expense of reading with expression, meaning, and comprehension. Students may read fast, but with insufficient comprehension. Fluency without comprehension will require instructional intervention in vocabulary and comprehension skills.

Give students a chance to practice reading out loud: In order to improve fluency in foreign language, teachers must provide independent level texts that students can practice again and again, or read a short passage and then have the student immediately read it back to the teacher.

Students have to practice reading a passage with a certain emotion or to emphasize expression, intonation, and inflection based on punctuation.

Allow students to practice reading along with taped text: This is an excellent way for them to practice words and pronunciation.

Comprehension

Comprehension is the understanding and interpretation of what is read. To be able to accurately understand written material, children need to be able to 1) decode what they read; 2) make connections between what they read and what they already know; and 3) think deeply about what they have read. Comprehension is understanding the meaning of the text. Comprehension is the reason for reading. Readers who have strong comprehension are able to draw conclusions about what they read.

Challenges for learners

Limited ability to read for meaning: Learners who struggle with comprehension may read more slowly, have a hard time following a text or story, have a hard time picking out important events, and feel frustrated. They may also have problems mastering new concepts in their content-area classes or completing assignments and assessments because they cannot comprehend the texts and tests for these subjects.

Strategies for learners

Build background knowledge: One way to build background knowledge is through a book, unit or chapter "walk-through." Learners can preview the information in the text and begin to make connections with the knowledge they have. If the text is about a fair, the student may note that the pictures are similar to fairs they have attended in the past and they can think of the kinds of experiences a person has in that environment. If it is a science textbook the student may see visuals of animals or processes that remind them of concepts they may have learned or are somewhat familiar with.

Check comprehension frequently: As students read, teachers should ask them open-ended questions about what they are reading, and informally test students' ability to sequence material from sentences or a story by printing sentences from a section of the story on paper strips, mixing the strips or word order, and having students put them in order.

Use questions after reading: After the whole class has completed the reading, teachers can test their comprehension with carefully crafted questions, taking care to use simple sentences and key vocabulary from the text they just read.

These questions can be at the:

- Literal level (Why do the leaves turn red and yellow in the fall?)
- Interpretive level (Why do you think it needs water?)
- Applied level (How much water are you going to give it? Why?) [5]

In conclusion, reading is an essential skill for language learners. When your reading skills improve, your listening, speaking and writing skills improve too. Reading content in the language you are learning is a great way to develop your vocabulary and comprehension.

References

1. Elizabeth S. Pang, AlgalukiMuaka and others Teaching Reading, International Academy of Education, 2000

2. Зайцев В.Н. Резервы обучения чтению. – М., 1991.
3. Светловская Н.Н. Методика обучения чтению: что это такое? // Начальная школа. - 2007. № 2.
4. Kintsch, W. and VanDijk, T. A. (1978). Toward a model of text comprehension and production. Psychology Review Vol. 85 (5): 363-394.
5. *Reading Rockets. Reading 101: What You Should Know.* Retrieved 9/28/09 from <http://www.readingrockets.org/teaching/reading101>.

МРНТИ:16.21.47

ЗАИМСТВОВАНИЯ, СХОДСТВО И РОДСТВО ЯЗЫКОВ КАК ЛЕКСИЧЕСКАЯ ОПОРА В ОБУЧЕНИИ НЕФТЕХИМИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Смагулова А.С. – к.ф.н., доцент кафедры дипломатического перевода факультета Международных отношений Казну им. аль-фараби Алматы, Казахстан, aigerim_0715@mail.ru.

Байтукаева А.Ш. – к.п.н., профессор кафедры дипломатического перевода факультета Международных отношений Казну им. аль-фараби Алматы, Казахстан, altnay.baitukayeva@mail.ru.

Абстракт

В статье описывается заимствование сходство и родство терминосистем нефти и газа. В настоящее время возрастаёт научный интерес к терминообразованию, который способствует выявлению различных видов неологизмов при образовании новых нефтегазовых терминов. При классификации основных способов терминообразования называются заимствования из английского, русского, арабского и других языков. Изучение иноязычных элементов в составе терминологической лексики казахского языка представляет интерес не столько для определения процесса контактирования казахского языка с упомянутыми выше языками, сколько для выяснения материальной основы заимствованных слов.

Мұнай-химия лексикалық терминологияның оқытуда кірме сөздердің ұқсастығы мен айырмашылығы

Мақалада мұнай-газ терминологиясының ұқсастығы мен туысқандығы сипатталған. Қазіргі уақытта терминологиядағы ғылыми қызығушылық өсіп келеді, ол жаңа мұнай-газ терминдерін қалыптастыруды түрлі неологизмдердің түрлерін анықтауға көмектеседі. Терминнің қалыптасуының негізгі әдістерін жіктеу кезінде ағылшын, орыс, араб және басқа тілдерден. Қазақ тілінің терминологиялық лексикасына шетелдік элементтерді зерттеу жоғарыда айтылған тілдермен қазақ тілін менгеру анықтауға емес, сонымен бірге сөздердің материалдық негізін түсіндіруге қызығушылық тудырады.

Осы мақалада мұнай-газ саласына байланысты лексикалық материалдардың терминологиялық сөздіктің негізгі қағидалар туралы айтылған. Ұсынылған қағидалардан «Мұнай-газ» лексика сөздік-минимумы есепке алынып, құрастырылды.

Түйін сөздер: Лексография, термин, терминология, мұнай-газ саласы және қолданбалы терминология.

Borrowings, similarity and kinship of languages as lexical support in the training of petrochemical terminology.

The article describes the similarity and kinship of oil and gas terminology. At present, the scientific interest in terminology is growing, which helps to identify various types of neologisms in the formation of new oil and gas terms. When classifying the main methods of term formation, borrowings from English, Russian, Arabic and other languages are called. The study of foreign elements in the terminological vocabulary of the Kazakh language is of interest not so much for determining the process of contacting the Kazakh language with the languages mentioned above, but for clarifying the material basis of borrowed words.

The basic principles of selection of lexical material and terminology of oil and gas industry is described in this article. In view of the proposed principles of selection was made a brief glossary of the minimum dictionary «Petroleum Engineering». The dictionary includes the terminological vocabulary and some lexical items related to general academic vocabulary.

Keywords: Lexography, term, terminology, oil and gas industry and applied terminology

С точки зрения словарного состава заимствований в различных языках оказывают дифференцированное влияние. Если в некоторых языках они не оказывали такого существенного влияния на словарный состав языка, то в других языках заимствование в разные исторические эпохи имели столь значительное влияние, что даже служебные слова, как например местоимения, предлоги, заимствованных из других языков, вытесняли исконные. Заимствование из 50 языков мира лексические единицы составляют почти 70% словарного состава английского языка включает пластины лексики, заимствованные в различные исторические эпохи и под влиянием различных – исторических, географических, социальных, экономических, культурных и т.д.- условий развития и существование английского языка [1]. Будучи результатом длительного исторического взаимодействия языков, заимствование как процесс и заимствование как результат этого процесса представляет собой значительный интерес. Следовательно, данная тема всегда остается важной и актуальной, имеется достаточно материала и для рассмотрения, и для исследования. Ведь живой язык – явление постоянно развивающееся, перманентное, приносящее нечто новое, исключающее в активном вокабуляре ненужное, лишнее.

В процесс длительной истории своего развития английский язык воспринял значительное количество иностранных слов, тем или иным путем проникших в словарь. В числе этих слов имеются и служебные слова, и словообразовательные морфемы. [2]. Данное обстоятельство отнюдь не носит отрицательного характера, не умаляет самобытности английского языка, его словообразовательной способности. Более того, в прикладном аспекте, это позволяет при работе с лексикой и страноведческим материалом опираться на заимствования из языков, принадлежащих к одной группе с родным языком.

Зарождение терминологии «нефть и нефтепродукты» в английском языке связано с двумя словами: *oil* и *petroleum*. Лексема *oil* праиндоевропейского происхождения сначала использовалась для обозначения понятия «масло» и лишь в 16 веке стала использоваться для обозначения понятия «нефть». Лексема *petroleum*, включающая в себя праиндоевропейский корень *-ol-*, явилась первым названием понятия «нефть». Следовательно, на основании лексикографических данных можно утверждать, что знакомство англичан с явлением «нефть» произошло в конце 14 – начале 15 веков, когда данному понятию было присвоено название *petroleum* – «каменное масло». Важно иметь в виду, что некоторые английские термины, сходны по звучанию русскими терминами, обозначают совершенно иные понятия. Так, например, *“benzene”* обозначает в английской нефтехимической литературе отнюдь не бензин, т.е. моторное топливо, а бензол или масло с примесью бензола. Понятию *“benzene”* в английской нефтехимической литературе соответствует термины: *“petrol”, “gasoline”*.

С развитием техники происходит пополнение терминологического фонда. Это пополнение происходит за счет заимствования и образование новых слов.

Развитие английской терминологии связано с историческими событиями, к числу которых следует отнести нормандское завоевание, быстрые темпы развития феодализма в Англии, дальнейший рост городов, развитие новых ремесел и хозяйств. Большое влияние на развитие терминологии в новый период оказала эпоха развития капиталистических производственных отношений в Англии. Промышленность и развитие техники вызвало значительное пополнение английского языка рядом слов, связанных с развитием производства в стране.

Рассмотрим происхождение некоторых терминосочетаний нефтегазовой отрасли в английском языке.

Терминосочетание *conditioned petroleum product* («кондиционный нефтепродукт») образовано от глагола *condition* и восходит корнями к древнефранцузскому *«condition»*, куда оно пришло из латинского (*condicioneum*) со значением «соглашение, положение». Значение «иметь определенное состояние или природу» лексема приобрела в 16 веке, в 19 веке стала обозначать «довести до желаемого состояния».

Kerosine («осветительный керосин») – слово греческого происхождения, которое обозначает «смесь жидких углеводородов, коммерческий продукт, получаемый при дистиллировании нефти, также получают из угля и битуминозного сланца, и широко применяется в качестве лампового масла». В настоящее время очень важен, так как является горючим для двигателей внутреннего сгорания, особенно для реактивных двигателей. Впервые был произведен Авраамом Геспером в 19 веке и часто назывался *«kerosene oil»* (керосиновое масло). Общеизвестен под названием *petroleum*, которое указывает на сырую нефть, из которой получают керосин. Словоформы *kerosine*, *kerosene* в

настоящее время являются обычным названием для парафина в большинстве штатов США, Австралии и Новой Зеландии. В Британии данное варьирование строго ограничено в технических контекстах.

Industrial oil (индустриальное масло). Слово *industrial* вошло в английский язык в конце 16 века, изначально заимствовано из французского как независимое образование от латинского «*industria + AL*». В 19 веке появляется как адаптированное из современного французского «*industriel*». В значении «*по качеству пригодный для промышленного использования*» слово употреблялось в 19 веке.

Syneresis of petroleum product (синерезис нефтепродукта). Слово *syneresis* латинского происхождения и имеет значение «самопроизвольное уменьшение объема геля, сопровождаемое отделением жидкости». Употребляется с 19 века.

Thermal stability of petroleum product (термостойкость нефтепродукта). Первый компонент, выраженный словом *thermal* заимствован из французского языка (от франц. *thermal*, которое, в свою очередь, восходит к греческому *therme* — «тепло»). Значение «имеющий отношение к теплу, температуре» впервые появилось у слова в 19 веке.

Volatility of petroleum product (летучесть нефтепродукта) образовано от латинского слова «*valatilitas*». Компонент *volatility* в современном языке употребляется в значении «*готовность к испарению, тенденция к распространению или рассеиванию в атмосфере, особенно при обычных температурах*». Слово впервые появилось в 17 веке в значении «*качество, состояние или свойство изменяться*». Термин возник в 19 веке.

Термин *corrosion prevention grease* (консервационная смазка) латинского происхождения, возникший в 20 веке. К данной группе можно отнести и образование таких терминов, как: *corrosion prevention oil* (консервационное масло), *corrosion preventive compound* (пленоно-ингибирующий состав), *corrosion preventive property of petroleum product* (консервационное свойство нефтепродукта), *corrosiveness of petroleum product* (коррозийное свойство нефтепродукта). Перечисленные термины имеют схожее образование.

Термин *dropping point of petroleum product* (температура каплепадения нефтепродукта) появился в 20 веке. Несущий смысловой компонент, выраженный прилагательным *dropping* образовался от слова *drop* (капля, капать, лить) древнеанглийского происхождения.

Так, говоря о заимствованиях в терминологии, следует различать заимствования не только из одного в другой язык, но и из системы в систему.

При создании нового термина из всех признаков выделяют наиболее важные для этого понятия признаки.

Выше отмечалось, что термины заимствуются в «готовом виде». Наряду с этим, термины также создаются с помощью словообразующих элементов: префиксов и суффиксов, типичных для конкретной области науки и техники.

Из префиксов, наиболее часто используемых в нефтехимической терминологии следует отметить отрицательные префиксы “*a*”, “*ab*” -acyclic - нециклический, “*abnormal*” - необычный.

Заимствованные из латинского греческого языков префиксы “*bi*”, “*di*” означают «*дважды*» (*bicarbonate*, *dicarbonate* –бикарбонат, *diatom*- двухатомный). При этом в последнее время отдают предпочтение префиксу “*di*”. Префикс “*de*” в русском языке соответствует префикс «*обез*» – *dehydration*- обезвоживание.

Что касается суффиксов, то наиболее распространенным являются следующие: “*ane*”, “*ine*”, “*ene*”- показатели того, что речь идет о веществе, а не о процессе.

Суффикс “*ane*” характерен для насыщенных углеводов парафинового ряда со структурной формулой C_nH_{2n} : *ethylene*- этилен, *propylene*- пропилен.

Суффикс “*ine*” характерен для неопределенных углеводов ряда со структурной формулой C_nH_{2n-2} : *ethylene*- ацетилен. Кроме того, суффикс “*ine*” и его вариант “*in*” типичны для обозначения химических элементов: *chlorine* - хлор, *arsine*-мышьяк.

В химической литературе три омонимичных суффикса “*ol*”. Один из них является производным от “*alcohol*” и характерен для терминов обозначающих соединения, содержащее гидроксильные группы “*OH*”, т.е. для спиртов: *glycerol*- глицерин.

Второй суффикс “*ol*” является производным от “*phenol*” и перенесен на вещества, принадлежащие к фенольной группе, например, *cresol*-крезол.

Третий суффикс “*ol*” является производным от латинского слова “*oleum*” (мы часто встречаем его в форме “*ole*”): *furfurol*- фурфурол.

Суффикс “*yl*”, типичный для обозначения химических веществ, используется для обозначения

химических радикалов. Он образует названия радикалов, состоящих из двух или большего числа элементов с различным атомом. Большинство радикалов стоит из углерода и водорода, например, *ethyl*- этил, или из углерода, водорода и кислорода, например, *acetyl*- ацетил.

Суффикс “*ate*” в химической терминологии обозначает соли, образованные воздействием кислот на основания, например *nitrate*- нитрат.

Также как и в современном английской литературном языке, в научно-технической литературе продуктивным глагольным суффиксом является суффикс “*ize*”. Этот суффикс греческого происхождения присоединяется к основам для образования глагола со значением « привести в состояние выраженной основой» например *to polymerize* - полимеризовать, *to oxidize* – окислять.

Глагольными суффиксом также является суффикс “*fy*” например, *to emulsify*- эмульгировать, а также суффикс “*ate*” *to hydrogenate*- гидрогенизировать.

Иногда термин представляет собой сложное существительное, состоящее из двух или более элементов, причем часто второй элемент содержит основное значение, так, например *benzene-roxide*- перекись бензола, *carbometer*- прибор для определения содержания углекислоты. Следует отметить, что вследствие большой сочетаемости элементов “*benzo*”, “*carbo*” и им подобных, некоторые составители словарей считают эти элементы префиксами.

Часто термины представляют собой словосочетания. Такими терминами – словосочетаниями могут быть сочетания типа:

1. прилагательное +существительное, например “*white spirit*”- бензин, используемый в качестве растворителя.

2. « причастие существительное», например, “*stopping agent*” – ингибитор;

3. «существительное + существительное» например “*paraffin wax*”- парафин.

При переводе английской нефтехимической литературы следует учесть, что английская терминология обладает рядом особенностей:

1 Многозначность терминов;

“*oil*”- 1) нефть; 2) масло;

“*carbon*” 1) углеводород; 2) уголь; 3) графит.

Часто многозначность терминов при переводе не уделяют достаточного внимания, и это приводит к искажению смысла. Иногда один и тот же термин в английской и американской специальной литературе обозначает различные понятия. Так термин “*paraffin*” в английской литературе соответствует русскому термину «керосин» т.е. обозначает жидкий нефтепродукт, а в американской – означает твердый парафин.

2. Синонимия терминов:

“*petroleum spirit*”, “*mineral spirit*”, “*mineral turpentine*”, “*white spirit*” - бензин, используемый в качестве растворителя;

“*oil*”, “*petroleum*” – соответствует термину “нефть”.

Несомненно, приведенные примеры являются источником для развития познавательной деятельности на практических занятиях по английскому языку. При введении материала по странам изучаемого языка, целесообразно было бы включить данный материал как вспомогательный, расширяющий кругозор и стимулирующий исследовательскую активность обучаемых.

Таким образом, проведенный анализ терминов нефтегазовой отрасли английского языка показал, что формирование систем нефтегазовой отрасли в рассматриваемом языке тесно связано с развитием промышленности, экономики, политики, техники.

Список использованных источников:

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. М.,1989
2. Войнова Е.А. Лексикология современного английского языка. М., 1991
3. Булатов А.И. Пальчиков В.В. Англо-русский словарь по нефти и газу.
4. Нефтяная энциклопедия Казахстана в 2 томах. Алматы ОФ., 2005 -1576. На казахском, русском, английском языках. 1576с.
5. Федоров А.В. (1953) Введение в теорию перевода языковых проблем М., с.6-247
6. Виноградов В.В. (1987)Русский язык М., р.17 Техника технического перевода Москва,с. 29-204

References

1. Alekseeva L.M. (2000) Teplovoe pokolenie kak osnova nauchnogo tvorchestva // Terminology.— M.: Moscow Lyceum, Russkij filologicheskij slovar'.
2. Boldyrev N.N.(1999) Konceptual'nye struktury i lingvisticheskaya cennost' // Filologiya Kul'tura. Materialy mezhdunarodnoj konferencii 12-14 maya Tambov, 1999 stranica .62-69
3. Fedorov A.V. (1953) Vvedenie v teoriyu perevoda lingvisticheskikh zadach M., .6-1 stranica57
4. Leichik V.M (1998). K opredeleniyu filosofskih osnov terminovedeniya. — M., — 258 stranica
5. Lotte D.S (1994) Uporyadochenie tekhnicheskoy terminologii // Istoryya otechestvennogo terminovedeniya. Klassiki terminovedeniya: Ocherki hrestomatiya. -M., stranica-66
6. Vinogradov V.V. (1987) Russkij jazyk M., s.17 Retsker YA.I. Tekhnika tekhnicheskogo perevoda Moskva, stranica29-204

МРНТИ 14.35.09

THE EXPRESSIVE FUNCTION OF REPETITION IN PRINTED MASS MEDIA

Ескерова А.С. – магистр-окытушы, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институты, Шымкент қ, aigerim_9090@mail.ru.

Ибрашова А.Т. – мұғалім, уш тілде оқытатын мамандандырылған №1 мектеп-интернат, Шымкент қ., ОҚО

Анната

Атапада мақалада мәтіндік баспа құралының экспрессивті функциясымен қатар, бұқаралық ақпарат құралдарында зерттеліп, экспрессивті стилистикалық құрылғылардың қайталануымен анықталады. Зерттеудің мақсаты - баспа басылымдарындағы мәтіндердегі қайталануды және оның мағыналы функциясын талдау. Бұған қол жеткізу үшін біз лингвистикадағы мәнерлілік категориясын және бұқаралық ақпарат құралдарындағы рөлін зерттедік, экспрессивті стилистикалық құрал ретінде анықтауды және жіктеуді қарастырып, баспа БАҚ мәтіндерінде қайталу түрлеріне талдау жасадық.

Tірек сөздер: БАҚ, кітап шығарушысы, баспа агенттігі, радио, телебағдарлама, кино, бейне, аудио, интернет, газет.

Аннотация

В статье рассматривается выразительная функция печатных СМИ которое исследуется и проанализируется в средствах массовой информации, которое определяется и классифицируется в повторениях выразительного стилистического устройства. Целью настоящего исследования было проанализировать повторение в текстах печатных СМИ и его выразительную функцию. Для этого мы изучили категорию выразительности в лингвистике и ее роль в средствах массовой информации, рассмотрели определение и классификацию повторения как выразительного стилистического устройства, проанализировали типы повторений в текстах печатных СМИ и исследовали выразительные функции лексических и синтаксических повторений.

Ключевые слова: СМИ, издательство книг, пресс-агентство, радио, телевещание, кино, видео, аудио, интернет, газета.

Abstract

The article deals with expressive function of printed media that is researched and analyzed in the mass media, which is defined and classified in repetitions of expressive stylistic device. The aim of the present research was to analyze repetition in printed media texts and its expressive function. In order to achieve it, we have studied the category of expressiveness in linguistics and its role in mass media, examined definition and classification of repetition as an expressive stylistic device, analyzed types of repetition in printed media texts, and investigated expressive functions of lexical and syntactical repetitions.

Keywords: Mass media, book publisher, press agency, radio, telebroadcasting, film, video, audio, Internet, newspaper.

Introduction

Modern people live in a new informational century where mass media plays one of the most important roles. Not long ago the main task of printed media texts was to give urgent information. But today it is known that mass media takes part in the creation of public opinion, in people's mind control, in propaganda and advertisement. Accordingly, expressiveness as a linguistic category plays a great role in printed media texts.

The usage of different expressive means helps to obtain a result: to express own opinion, to show feelings and emotions, to influence recipients' thoughts.

Many stylistic devices in modern printed media texts fulfill an expressive function. We can say just the same about repetition. On the one hand, repetition as a stylistic device is fully investigated in scientific literature. On the other hand, this notion is quite manifold and diversified. Consequently, scientists pass different opinions according to this stylistic means. Repetition can be found on all language levels. Repetition can merge with other stylistic devices in order to fulfill an expressive function. Thus, the topicality of the present work consists in the popularity of repetition as an expressive stylistic device in printed media texts and in the absence of the unique opinion concerning the essence of repetition.

The topicality of the research defines the aim and the tasks of the present work.

Analysis

Expressivity is a category of stylistics, linguistic, study of literature and art which includes the links of formal, semantic and functional units. Expressiveness reflects purposeful subjective, emotional and aesthetic relations of a speaker towards the interlocutor. It performs the function of influencing and serves as a means of emphasis of an utterance in the course of communication. This category has a complex link with the categories of emotionality, figurativeness, stylistic coloring and esthetics.

Expressiveness is a language category which exists in every sphere of human activity. Language is considered to be a mode which helps people to act, communicate, express their thoughts and feelings, make an impact on other people [30, p. 120].

Expressiveness is one of the main categories of a language, because it is one of its functions. It is known that the main functions of the language are descriptive function, social function and expressive function.

Descriptive function is evident for every representative of the language. But the distinction of social and expressive functions is not so clear and sometimes very difficult to specify. Consequently, various emotive interpersonal meanings are always associated both with social and expressive function of a language.

Role of expressiveness in mass media

The notion of mass media is familiar today, in 21st century, even to a small child. From the point of view of sociology, mass media contains social institutes which are busy with seeking, analyzing and spreading information on a massive scale. In the sphere of politology mass media is the means of political propaganda, agitation and political manipulation of people.

The first mass media appeared already in ancient times when a herald came to the central square in order to publish a new king's edit and the last evidences in the kingdom. With the development of technologies mass media evolved greatly. The so called classical mass media (newspapers, magazines and other periodical printed literature) got competitors represented by radio, television, and later the Internet.

The modern types of mass media include printed press (newspapers and magazines), book publishers, press agencies, radio- and telebroadcasting, films, video, audio, Internet. Some social nets can be also added to this list as a unique type of mass media.

Every text has by definition its own critical terminology and rich, expressive language together with sentence structure with adds to the descriptive feel. Just the same we can say about every literary text. Thus, we can think, that mass media texts are included in a non-fiction genre which contains elements of an expressive and creative nature.

According to M.A. Peterson, mass media is a form of expressive culture. The notion of expressive culture concerns "those institution and practices through which people enact, display, and manipulate symbolic materials with the implicit or explicit expectation that other individuals will be directly affected by such presentations" [37, p. 18].

Repetition as an expressive stylistic device: definition, classification

Repetition is one of stylistic means of the English language which has great expressive potential. Definition of this term is very ambiguous. The reason of it is its usage on different levels of text and multifold types.

Due to repetition, a text can create a general idea. So, repetition can be called a kind of a code or a key with the help of which a journalist changes over from one subject to another.

Repetition not only attracts attention of readers to the meaningful abstract of an article and provides the processes of cohesion, but also serves to creation of the other effect: the more we speak about a subject, the more attention is given to the other subject. Thus, repetition can be a background for the brighter contextual elements of the article.

Expressive device of repetition contributes to the better understanding of information, because the reader's attention is attracted, first and foremost, by the new information. But the known information is just the background needed to the better understanding of the new informational material.

Repetition can be observed, first, as an ethnic stylistic feature, second, as an aphasic strategy. Thus, M.J. Ball examines the expressivity of repetition as a feature of a dialect and defines it as “a compensatory and stylistic device” [15, p. 233].

Further we will examine purely stylistic definition of repetition. In stylistics repetition of language units in speech in a form of repetition of separate words, word combinations and sentence can be seen as one of the most potent and frequent stylistic devices.

The practical part

According to the tasks defined in the introduction, in the first chapter we have studied the category of expressiveness in linguistics, its role in mass media, and examined definition and classifications of repetition as an expressive stylistic device.

Expressiveness, which is studied today in expressive stylistics, is one of language functions, a speech category consisting of emotional, evaluative, figurative, poetic, aesthetical and stylistically coloured components. The category of expressiveness of the English language can be reflected in every language level, in spite of the statement that English has low expressive power.

We have concluded that means of expressiveness as stylistic category may be observed in every text, both literary and spoken. And mass media in modern super informational world is full of expressive means on syntactic, lexical, and stylistic levels. We have peculiarly emphasized stylistic level and the usage of manifold stylistic tropes, stylistic figures and phonetic stylistic means.

Types of repetition in printed media texts

Investigation of types and expressive functions of repetition in printed media texts is made on the material of journalistic articles and essays which are published in the famous English newspapers “The USA Today” [56; 57; 60; 62; 63; 70; 71; 72], “BBC” [59; 76] and popular science magazines “Aeon” [55; 61; 64; 67], “Wired Magazine” [65; 69; 74; 75], and “Air&Space” [54; 58; 66; 68; 73].

In the course of research of these media texts we have found out 82 cases of repetition of different types. It must be emphasized that repetition as means of expression is used in newspapers of social and political character more rarely than in popular science magazines. It can be explained by the fact that newspapers, which aim is to transmit urgent information about different events in the world, have a much stricter style. Consequently, the quantity of stylistic devices of figurativeness and stylistic expression is here much fewer than in other types of media texts. As for popular science magazines, they contain as a rule both news information and research materials on different themes. The quantity of repetition in these research materials is increased. More frequent usage of repetition in such texts is connected, from our point of view, with the fact that journalists not only transmit information here in official tone but also estimate a scientific, social or other events, try to mouth an opinion of experts, provide evidence and argumentation.

The present work of types of repetition in printed media texts is made on the basis of classification of repetition according to its language level. In this classification we have distinguished the usage of three types in the analyzed journalistic materials:

Expressive functions of lexical repetitions

Among all examples of repetition found in printed media texts we have distinguished 33 cases of lexical repetition of different types.

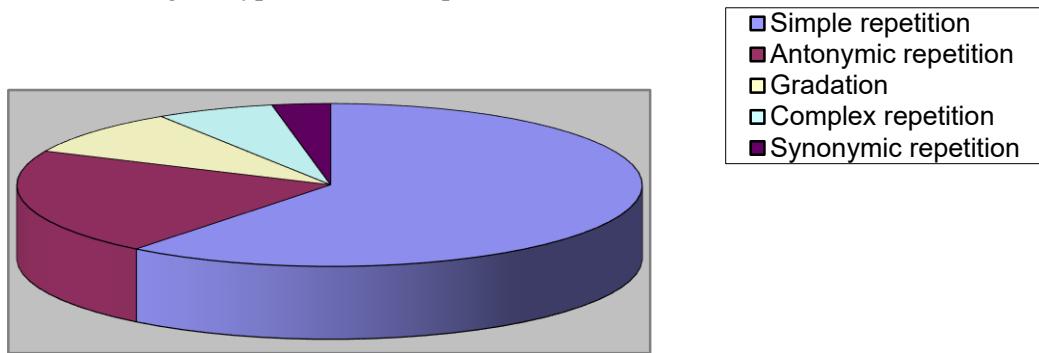
According to quantitative estimation (See Table №1), the most frequent usage is observed within the scope of simple lexical repetition. The quantity of simple repetition examples which are found in the practical material is equal to 20 examples, or 60.6 per cent. As we can see in the Table №4, this type of lexical repetition dominates, since other types of lexical repetition are used much rarely. Thus, the second place by frequency of usage is occupied by antonymic repetition, then, in a descending order, gradation, complex repetition, and synonymous repetition.

Table №1. Classification of lexical repetition

Types of repetition	Quantity of examples	Percentage
Simple repetition	20	60,6%
Antonymic repetition	7	21.2%
Gradation	3	9,1%
Complex repetition	2	6,1%
Synonymic repetition	1	3,0%
Total amount	33	100%

In the Diagram №1 there is a percentage of subclasses of lexical repetition, according of the quantitative estimation.

Picture 1. Percentage of types of lexical repetition

1. Simple repetition.

Simple lexical repetition is lexical repetition recurrence by using identical or similar words. Simple repetition is considered to be an intentional multiple usage of lexical units in order to make a sentence expressive and to place a particular focus of readers on the specific component of a text. The closer they (reduplicated components) stand to each other, the better for their comprehension by readers. Accordingly, simple lexical repetition as repetition of a lexical unit with the same word form is used in the narrow context.

Expressive functions of syntactical repetitions

As we have already said, syntactical repetition is dominating type of repetition in printed media texts. In our opinion, frequent usage of syntactical repetition is connected with the fact that composition and syntactical organization of the utterance play great role in achieving expressivity of a text. Every syntactical structure holds endless figurative opportunities. Expressivity of syntax is connected not only with the great variety of syntactical constructions in any language of the world, but also with the wealth of grammatical synonymy and the complexity of the phenomenon of sentence as the main communicative unit.

Summary of Results

According to the results of the present research, printed media texts contain great amount of different types of repetition which can help them to achieve a necessary expressive and aesthetic effect. The analysis is made in this chapter on the basis of classification of the types of repetition according to their language level.

According to quantitative estimation, journalistic texts often contain different types of syntactical repetition which repeat syntactical structures of a text. Different types of lexical repetition are often used in printed newspaper and magazine articles. Lexical types of repetition are used mostly with the aim to emphasize a definite word or word combination from the total quantity of lexical units used in the genre of journalistic message.

Conclusion

The aim of the present research was to analyze repetition in printed media texts and its expressive function. In order to achieve it, we have studied the category of expressiveness in linguistics and its role in mass media, examined definition and classification of repetition as an expressive stylistic device, analyzed types of repetition in printed media texts, and investigated expressive functions of lexical and syntactical repetitions.

The essence of expressiveness is very complicated and questionable because this speech category has an ambiguous structure (emotional, evaluative, figurative, poetic, aesthetical and stylistically coloured components) and can be represented in every language level, including lexis, syntax, phonetics, etc.

Bibliography

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык. – 5-е изд., испр. и доп. – М.: Флинта: Наука, 2002. – 384 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Рипол-Классик, 2012. – 608 с.
3. Брандес М.П. Стилистка текста. Теоретический курс. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Прогресс-Традиция; ИНФРА-М, 2004. – 416 с.
4. Буянова Л.Ю., Коваленко Е.Г. Русский фразеологизм как ментально-когнитивное средство языковой концептуализации сферы моральных качеств личности: монография. - М.: ФЛИНТА: Наука, 2012. - 184 с.
5. Ворожбитова А.А. Теория текста: Антропоцентрическое направление. - 3-е изд., стер. - М.: Флинта, 2014. - 367 с.

6. Демидова Е.Б. Стиль... Стиль... Стиль.... – М.: МГПУ, 2011. – 118 с.
7. Ефимов Л.П., Ясінєцька О.А. Practical Stylistics of English. - Нова Книга. – 240 р.
8. Иванова Е.В. Лексикология и фразеология современного английского языка. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2011. - 352 с.
9. Кухаренко В.А. Практикум по стилистике английского языка. Seminars in Stylistics. - М.: Флинта: Наука, 2009. - 184 с.
- 10.Матвеева Т.В. Полный словарь лингвистических терминов. – Ростов н/Д: Феникс, 2010. – 562 с.
- 11.Меликян В.Ю. Синтаксическая фразеология русского языка. - М.: Флинта, 2013. - 351 с.
- 12.Романова Н.Н., Филиппов А.В. Стилистика и стили. - 2-е изд., стер. - М.: Флинта, 2012 - 416 с.
- 13.Сковородников А.П. Энциклопедический словарь-справочник. Выразительные средства русского языка и речевые ошибки и недочеты. - 3-е изд., стереотип. - М.: Флинта, 2011. - 480 с.
- 14.Тошович Б. Экспрессивный синтаксис глагола русского и сербского/хорватского языков.- М.: Языки славянской культуры, 2006. - 560 с.
- 15.Ball M.J., Damico J.S. Clinical Aphasiology: Future Directions. - Psychology Press, 2007. – 343 p.
- 16.Barber A., Stainton R.J. Concise Encyclopedia of Philosophy of Language and Linguistics. - Elsevier, 2010. – 836 p.
- 17.Barrett A., Turchi P. A Kite in the Wind: Fiction Writers on Their Craft. - Trinity University Press, 2011. – 368 p.
- 18.Bradford R. Stylistics. - Routledge, 2013. – 240 p.
- 19.Chapman S., Clark B. Pragmatic Literary Stylistics. - Palgrave Macmillan, 2014. – 240 p.
- 20.Cornis-Pope M. New Literary Hybrids in the Age of Multimedia Expression: Crossing borders, crossing genres. - John Benjamins Publishing Company, 2014. – 455 p.

Резюме

В статье рассматривается выразительная функция печатных СМИ которое исследуется и проанализируется в средствах массовой информации, которое определяется и классифицируется в повторениях выразительного стилистического устройства.

Аннотация

Аталған мақалада мәтіндік баспа құралының экспрессивті функциясымен қатар, бұқаралық ақпарат құралдарында зерттеліп, экспрессивті стилистикалық құрылғылардың қайталануымен анықталады.

МРНТИ: 19.21.07

LANGUAGE OF MASS MEDIA AND INTERPRETING MEDIA

Aytbayeva N.K. - scientific supervisor, candidate of philological sciences

Smayl G. - 2nd course master student, International Kazakh-Turkish University

Abstract: The paper presents media studies exactly the language of media and we have tried to focus on semiotic approach to media texts. Semiotic approaches have changed the ways media studies tries to interpret individual texts, as well as our object of study is to explain denotational and connotational meanings of the words.

Key words: mass media, communicative act, mass communication, reflection, signifier

Язык средств массовой информации и интерпретация СМИ

Аннотация: В статье говорится о медиатексте как динамической сложной единице высшего порядка, посредством которой осуществляется речевое общение в сфере массовых коммуникаций. Семиотические подходы изменили то, как исследования в средствах массовой информации пытаются интерпретировать отдельные тексты, а также наш объект исследования - объяснить денотационные и коннотационные значения слов.

Ключевые слова: массмедиа, коммуникативный акт, массовые коммуникации, размышление, предсказывание

Language plays an important role in human life. Everyone moves use of it, from birth to death we are

surrounded by it. Language is a means of communication; it is the medium by which thoughts are conveyed from one person to another.

The fundamental function of language is communication. Communication includes all methods of disseminating information, knowledge, thought, attitudes, and beliefs. Modern mass media like newspapers, cinema, and television, and traditional media of social communication like local meetings, drama as well as interpersonal communication media like telegraphs, posts, telephones all impact language use. The underlying and basic factor of these categories of mass media is the language. Hence, for the effectual and proper utilization of these mass media, language education is very essential and material.

Medium, from *medium*, has been in regular use in English from late C16, and from at latest early C17 has had the sense of an intervening or intermediate agency or substance. There was then a conventional C18 use in relation to newspapers: ‘through the medium of your curious publication’, and this was developed through C19 to such uses as ‘considering your Journal one of the best possible mediums for such a scheme’. Within this general use, the description of a newspaper as a **medium** for advertising became common in early C20. The mid C20 development of media was probably mainly in this context. **Media** became widely used, when broadcasting as well as the press had become important in COMMUNICATIONS; it was then the necessary general word. MASS **media**, **media people**, **media agencies**, **media studies** followed.

There has probably been a convergence of three senses: the old general sense of an intervening or intermediate agency or substance; the conscious technical sense, as in the distinction between print and sound and vision as media; the specialized capitalist sense, in which a newspaper or broadcasting service – something that already exists or can be planned – is seen as a **medium** for something else, such as advertising. It is interesting that sense depended on particular physical or philosophical ideas, where there had to be a substance intermediate between a sense or a thought and its operation or expression. In most modern science and philosophy, and especially in thinking about language, this idea of a **medium** has been dispensed with; thus language is not a **medium** but a primary practice, and writing and speaking or acting would also be practices. It is then controversial whether print and broadcasting, as in the technical sense, are **media** or, more strictly, material forms and sign systems. It is probably here that specific social ideas[1, 95-99], in which writing and broadcasting are seen as DETERMINED by other ends – from the relatively neutral ‘information’ to the highly specific ‘advertising’ and ‘propaganda’ – confirm the received sense but then confuse any modern sense of COMMUNICATION. The technical sense of medium, as something with its own specific and determining properties, has in practice been compatible with a social sense of media in which the practices and institutions are seen as agencies for quite other than their primary purposes. Another way of envisaging human communication and its resources is to consider the technologies and material forms that humans have developed and used in their processes of interconnecting. These are more significant than one might conclude from many accounts of communicating.

“The media” is a much-used phrase nowadays. It proves a somewhat elusive concept however. It often means ‘mass media’, usually press, radio, and television but also sometimes the cinema, recordings of popular music and some computer-mediated forms. Earlier writers took a less limited conspectus, as in McLuhan’s view of the media as all ‘the extensions of man’. In wider historical sweeps, broad distinctions have been drawn between writing, print, and electrical media, with the recent addition of electronic based media; sometimes the ‘oral medium’ of speech starts off the series. Yet other writers use ‘media’ to refer to concrete forms like coins, maps or graffiti. The magisterial *International Encyclopedia of Communications* lists under ‘media’ nearly thirty forms of varying levels of generality, including sculpture, photographs, motion pictures, murals, radio, television, books, maps, stamps, portraits, writing and telegraphy, but the list does not seem to be intended as a systematic or comprehensive one. ‘Media’ and ‘medium’ are not exact technical terms and will continue to be used, by myself as well as others, in both broad and more specific senses.

Media language has always attracted the attention of linguistics, particularly applied linguistics and sociolinguistics. There are four practical and principled reasons for this interest. First, the media provide an easily accessible source of language data for research and teaching purposes. Second, the media are important linguistic institutions. Their output makes up a large proportion of the language that people hear and read every day. Media usage reflects and shapes both language use and attitudes in a speech community. For second language learners, the media may function as the primary – or even the sole – source of native-speaker models. Third, the ways in which the media use language are interesting linguistically in their own right; these include how different dialects and languages are used in advertising, how tabloid newspapers use language in a projection of their assumed reader’s speech, or how radio personalities use language – and only language – to construct their own images and their own images and their relationships to an unseen, unknown audience. Fourth, the media are important social institutions. They are crucial presenters of culture, politics,

and social life, shaping as well as reflecting how these are formed and expressed. Media ‘discourse’ is important both for what it reveals about a society and for what it contribute to the character of society. The linguist Edward Sapir was deeply impressed by the power of language over man’s mind. He writes: “Language has tyrannical hold upon our orientation to the world[2, 114-123]”.

Now we look at how whatever kind of language is chosen becomes a concrete media utterance. Such media ‘utterances’ are communicative acts, or events. They depend on some specific situational relationship between participants in a given setting. With media utterances, the relationship between participants is ‘mediated’ by media technology that extends or transforms the properties and expectations of verbal communication, especially those associated with conversation. Communicative events in the media take many forms. At one end of a scale, they can still be ‘dyadic communication’ (two-way conversation between two interactants in a phone conversation). At the end of the scale is what people traditionally think of as ‘mass communication’ (e.g. radio or television broadcasting). In his many books on the subject, the communication theorist Denis McQuail has distilled characteristics of mass communication into seven features, which might be summarized as follows:

1. They normally require complex formal organizations.
2. They are directed towards large audiences.
3. They are public – content is open to all.
4. Audiences contain many different kinds of people.
5. Mass media can establish contact simultaneously with very large numbers of people at a distance from the source, and widely separated from one another.
6. Relationships between communicator and audience are managed by people who are known only in their public role, as communicators.
7. The audience for mass communications involves people coming together because of some common interest, even though the individuals involved do not know each other, have only a restricted amount of interaction, do not orient their actions to each other, and are either not at all or only loosely organized as a group.

Modern media are often thought of as a kind of conveyor belt of meaning between, or in the middle of, ‘the world’ and audiences, producing images ‘about’ or ‘from’ this or that debate, event or place. Semiotics, however, does no assume that the media work as simple channels of communication, as ‘windows of the world’. Instead they are seen as actually structuring the very realities which they seem to ‘describe’ or ‘stand in for’. The semiotic terms are used in media analysis.

Semiotics is also called ‘semiology’, and we can define it as the study of signs, or of the social production of meaning by sign systems, of how things come to have significance[3, 52-67].

But how do these languages, or sets of representations, work? At the time when semiotics was first developed, there were two main models for understanding language/representations:

- Language as a *reflection* of the world, where meaning itself is already fixed and lies in events, people, objects waiting for language to try to ‘get at’ or ‘express’ it
- Language as based in the *intentions* of the author, that is, language as predominantly the way in which we each express ideas, feelings which are unique to ourselves.

Semiotics uses the term signs to describe the ways that meanings are socially produced. Signs have several characteristics:

- First, a sign has physical form, called the **signifier**. This might be a haircut, a traffic light, a finger print. It might be a word – though as signifiers words offer meanings in two main ways. The *signifiers* or physical forms are sometimes marks on paper (R-O-S-E), sometimes sounds in the air (the spoken word ‘rose’).
- Second, a sign refers to something other than itself. This is called the **signified** and it is important to grasp that it is a concept, not a real thing in the world. Though it is hard to separate the sounds of ‘rose’ when you hear them from your concept of a rose, semiotics *emphasizes* this distinction. Indeed, it adds a third term, that of the **referent**, which is what both the signifier and the signified refer to: real roses, in all their different colors and shapes, which will inevitably differ from the single, rough and ready concept any one of us conjures up when we see or hear the word.
- Third, semiotics emphasizes that our perception of reality is itself *constructed* and *shaped* by the words and signs we use, in various social contexts. By dividing the world into imaginative *categories*, rather than simply labeling it, language crucially determines much of our sense of things. The most famous example is snow. English mostly uses only a few nouns – snow slush, sleet – to signify different snowy conditions. But the Inuit (Eskimos), in a much closer relationship to it, have a language which makes detailed distinctions

between kinds of snow – ‘light’, ‘soft’, ‘packed’, ‘waterlogged’, ‘shore fast’, ‘lying on the surface’, ‘drifting on a surface’ and so on.

These categories, into which media languages divide the world, work by means of differences, such as those between kinds of snow or rain.

Signs, then, signify or name or denote different aspects of our experience or of the world. The word ‘red’ denotes a certain part of the color spectrum, *differentiated* by language from other parts of what is in fact a continuous spectrum. But signs also connote or link things. They may link things by association with broader cultural concepts and values, or with meanings from personal history and experience. Let’s take the ways that colors are signified.

The word ‘red’ denotes or classifies one part of the color spectrum. Broadly it can be used to describe blood, fires, sunsets, blushing complexions. This perhaps indicates why, in certain cultures, the color and the word have gathered *connotations* of fierceness, passion, danger.

The word ‘gold’ again denotes or marks off both a part of the color spectrum and a particular metal. But it has historically developed much wider connotations within certain cultures, deriving partly from its being prized for jewellery, special ceremonies and as a currency. These surface in such phrases as ‘golden opportunity’, ‘good as gold’ and so on.

The study of media language has much to offer to the different disciplines on whose territory it touches: linguistics[4, 101-115], sociolinguistics, discourse analysis, semiotics. The basic issues of communications research were encapsulated by Harold Lasswell in 1948: “Who says what in which channel to whom with what effect?” This is compared with a prescription for the sociolinguistic enterprise: “who speaks what language to whom and when?”

The audience is the most important and certainly the most researched component of mass communication. Media live by the size and composition of audiences. Six out of seven characteristics of mass communication focus on the audience:

- Large audience relative to other communication situations
- Public accessibility of mass media content
- Heterogeneity of the audience
- Simultaneous contact with widely separated individuals
- One directional flow and impersonality of mass communication
- The mass audience as a creation of modern society

Audience members can be anywhere that technology, physical conditions, and social custom permit. Audience members are separated not just from the mass communicator but from each other. The members of the mass audience, however, remain isolated from the communicator and each other[5,65-81].

Media studies valuably emphasizes that the meanings of representations are never ‘given’ but are always going to be constructed, slippery and contestable.

References:

1. S.Hall, *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage. 1997
2. J.Kitzinger, *Handbook of Media Studies*, London: Sage. 2004
3. H.Bausinger, *Media, technology and daily life*, Media Cult.Soc. 1984
4. J.Curran, M.Gurevitch, *Mass Media and Society*. London:Edward Arnold. 1991
5. McQuail D, *Media Performance:Mass Communication and the Public Interest*, London: Sage. 1991

Osman Kabadayı – оқытушы, Абай атындағы Қазақ Үлттық Педагогикалық университеті, e-mail: kabadayiosman@yandex.com

Okutman Osman Kabadayı

Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi (Almaty/Kazakistan)

E-mail: kabadayiosman@yandex.com

Özet: Türk şiirinde *Mustafa Kemal Atatürk* kadar hakkında bu kadar çok şiir yazılmış başka bir devlet adamı yoktur denilebilir. Atatürk için yazılan şiirler çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanlığı gibi kitaplarda da toplanmış; hatta Atatürk şiirleri için antolojiler de oluşturulmuştur. Onun için yazılmış şiirlerin sayısı yüzleri geçmiştir. Toplu halde bakıldığına ise Atatürk şiirleri, *Atatürk Hayattayken Yazılan Şiirler; Atatürk'ün Vefatı Üzerine Yazılan Şiirler; Atatürk'ün Vefatından Sonra Yazılan Şiirler* olmak üzere üç dönemde tasnif edilebilir.

Anahtar Sözcükler: Mustafa Kemal Atatürk, Türk edebiyatı, edebî tür, şiir, Atatürk şiiri.

Türk şiirinde *Mustafa Kemal Atatürk* kadar hakkında çeşitli temalarda ve çok sayıda şiir yazılmış başka bir devlet adamı yoktur denilebilir. Atatürk için yazılan şiirler çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanlığı gibi kitaplarda da toplanmış; hatta Atatürk şiirleri için antolojiler de oluşturulmuştur. Onun için yazılmış şiirlerin sayısı yüzleri geçmiştir. Sadece Türkiye'de değil, Balkan coğrafyasında Arnavutluk'ta, Bulgaristan'da, Romanya'da, Yugoslavya'da, Yunanistan'da da Atatürk ile ilgili şiirler kaleme alınmıştır.¹

Edebiyatımızda Atatürk için yazıldığı tespit edilebilen ilk şiir dizesi Mehmet Emin Yurdakul'un "Ordunun Destanı" başlığını taşıyan sekiz kitalık manzumesinin ilk dörtüğünde yer alan tek satırlık bölümdür. 23 Eylül 1915 tarihini taşıyan bu manzumede şair Çanakkale Zaferi'nden bahsederken Anafartalar Kumandanının ismi bir nidayla şu şekilde geçmektedir:

Ey bu güne şahit olan Sarphisarlar!

Ey kahraman Mehmet Çavuş siperleri!

Ey Mustafa Kemallerin aziz eri!

Ey toprağı kanlı dağlar, yanık yarlar! (M.Emin Yurdakul / 15 Eylül 1331)

Yapılan bir araştırmaya göre Anadolu basınında Mustafa Kemal konulu şiir tespit edilememiş ve 1919-1920 tarihleri arasında da bağımsızlık için Anadolu'yu örgütleyen Mustafa Kemal Paşa ile ilgili şiir yazılmamıştır (Timuroğlu 1994: 2). Kurtuluş Savaşı yıllarında da Samih Rıfat'ın yazılış tarihi ve yayım yeri tespit edilememiş "Akdeniz Kıyılarında" ve "Yürüyüş" başlığını taşıyan iki şiiri dışında *Mustafa Kemal* adına rastlanmamaktadır. Faruk Nafiz Çamlıbel'in üç kitalık, 1921'de Bulgaristan'da kaleme aldığı ve kendi el yazısı ile yayımladığı "En Büyük" başlıklı şiiri Atatürk için yazılmış ilk şiirlerdendir (İncebayraktar 2004: 644). 1921'den sonra gazete ve dergilerde çeşitli şairlerin Mustafa Kemal için yazdıkları şiirler görülür, 1922'den sonra yazılan şiirlerde ise Mustafa Kemal Paşa'ya övgüler başlar.

Atatürk şiirlerini Vecihi Timuroğlu, hazırlamış olduğu *Atatürk Şiirleri* başlıklı çalışmasında *Sağlığında; Ölümünde; Atatürk'e Sevgi ve Saygı; Siyasal İktidarlar Karşı Atatürk Şiirleri ve Atatürkçülüğün Yorumunu Yapan Şiirler; Atatürk Eylemi* olmak üzere beş bölüm halinde incelemiştir (Timuroğlu 1994: VII-XII). Aydin Oy tarafından hazırlanan *Şair Dünyamızda Atatürk* başlıklı kitapta da Atatürk şirlerinin belli bölümleri çeşitli konulara ve başlıklara göre tasnif edilerek incelenmiştir (Oy 1989). Mehmet Kaplan ile Necat Birinci'nin hazırladıkları *Atatürk Şiirleri* adlı çalışma, yazar adına göre alfabetik bir biçimde Atatürk şirlerini bir araya getiren bir antoloji niteliğindedir (Kaplan, Birinci 2008).

Toplu halde bakıldığına ise Atatürk şiirleri, *Atatürk Hayattayken Yazılan Şiirler; Atatürk'ün Vefatı Üzerine Yazılan Şiirler; Atatürk'ün Vefatından Sonra Yazılan Şiirler* olmak üzere üç dönemde tasnif edilebilir (İncebayraktar 2004: 644-646).

1. Atatürk Hayattayken Yazılan Şiirler

Bu dönemde Atatürk ile ilgili şiirler daha ziyade övgü içeriklidir. Bu şiirlerde Klasik Türk Edebiyatındaki kaside havası sezilmektedir. Atatürk'ün inkılâplarını arka arkaya yaptığı günlerde bile Cumhuriyet şairleri, Atatürk'ün eylemlerinin özüyle değil de Atatürk'ü övmek ve yüceltmek ile ilgilenmişlerdir. Şairler Atatürk'ü övmek için *resul, nebi, hazret, Kâbe* gibi sözcüklerde de başvurmuşlardır. Mehmet Emin Yurdakul'un *Mustafa Kemal Zafer* başlıklı şiirinde geçen "*Beklenen bir Resûl rahuyla geldin*" dizesi ve Yusuf Ziya Ortaç'ın Cumhuriyet'in ilanından sonra Atatürk'ün İstanbul'a ilk gidişi dolayısıyla yazdığı ve 30 Haziran 1927'de

¹ Bkz. Nîmetulla Hafız, "Balkan Türk Şiirinde Atatürk", *Bal-Tam Türkük Bilgisi* 1, Prizen, 2004, s.128-139.
Sabri Alagöz, "Bulgaristan Türk Şiirinde Atatürk", *Bal-Tam Türkük Bilgisi* 1, Prizen, 2004, s.140-150.

Atatürk’ün huzurunda okuduğu *Gazi’ye Tarih* başlıklı şiirinde geçen “*Ayrılıp Çankaya’dan Hazret-i Gazi geliyor*” misrai bunun en çarpıcı örnekleri arasındadır.

Bu dönemde yazılmış dikkati çeken şiirler ve şiirlerin yayımlanmış tarihleri: *Çankaya*, Faruk Nafiz Çamlıbel (İleri Gazetesi, 1922), *Mustafa Kemal Zafer*, Mehmet Emin Yurdakul (Hakimiyet-i Milliye, 5 Mart 1923), *Türk’e İlkinci Öğüt’ten*, Neyzen Tevfik (1925), *Gazi’ye*, Ahmet Burhanettin (Dumlupınar, İstanbul, 23 Mart 1923), *Gazi’nin Heykeli Karşısında*, Florinalı Nâzım (Dumlupınar, İstanbul, 31 Ağustos 1925), *Dâhi-i Tedecdiid’e*, Abdülhak Hâmit Tarhan (Dumlupınar, İstanbul, 6 Ekim 1925), *Büyük Misafir*, Faruk Nafiz Çamlıbel (Güneş, 30 Haziran 1927), *Gazimize*, Yusuf Ziya Ortaç (1928), *Gazi’ye Tarih*, Yusuf Ziya Ortaç (30 Haziran 1927), *Bahtiyarlık*, Hamdi Gökalp Akalın (Varlık, 29 Ekim 1933), *Destan*, Âşık Hasan (1933), *O Geliyor*, Celal Sahir (Ülkü, Mayıs 1933), *Asırlarca*, Behçet Kemal Çağlar (Ülkü, Mayıs 1933), *Derebeyleri*, Hikmet Turhan Dağlıoğlu (Ülkü, Mayıs 1933), *Mustafa Kemal (XI)*, İlhami Bekir (29 Ekim 1933), *Gazi*, Halide Nusret Zorlutuna, *İnkılâp Türkümüz*, Vasfi Mahir Kocatürk (Varlık, 29 Ekim 1933), *Mustafa Kemal’in Türküsü*, Yaşar Nabi, *Al Türkü*, Fazıl Hüsnü Dağlarca, *Çankaya*, Kemalettin Kamu, *Ülkü Tanrıımıza*, Ömer Bedrettin Uşaklı (1935), *Halkevleri*, Kâmuran Bozkır (Ülkü, Mart 1936), *Atatürk Akdeniz Kiyisinda*, Baki Süha Ediboğlu (1936), *Bir Türk Senfonisi*, *Resimle Bestelenmiş Bir Yurt Türküsü*, Behçet Kemal Çağlar - Muhtar Fehmi (Yücel, Kasım 1937), *Atatürk*, Hasan Ali Yücel (1937), *İnönü*, Hasan Ali Yücel (Ülkü, Haziran 1937), *O İhtilâl Bayrağı*, Behçet Kemal Çağlar (Ülkü, Şubat 1938), *On Beşinci Durakta*, Behçet Kemal Çağlar (Ülkü, 1 Kasım 1938) (Timuroğlu 1994: 37-79).

2. Atatürk’ün Vefatı Üzerine Yazılan Şiirler

Atatürk’ün vefatı üzerine yazılan şiirlerde derin bir üzüntü hali görülmektedir. Bu konuda yazılan şiirlerde Klasik Türk Edebiyatındaki mersiye havası sezilmektedir. Aynı zamanda bu dönemde, Atatürk'e övgü şiirleri de yazılmıştır.

Atatürk’ün 10 Kasım 1938 Perşembe günü hayata gözlerini yummasının hemen ardından yazılmış ilk şiir, İbrahim Alaettin Gövsa'nın 11 Kasım 1938 Cuma günü Ulus gazetesinde yayımlanan *Tavaf* başlıklı şiiridir. Bu şiiri 12 Kasım 1938 Cumartesi günü yine Ulus gazetesinde yayımlanan Behçet Kemal Çağlar'a ait *İzinde* başlıklı şiir izler (İncebayraktar 2004: 645). Atatürk’ün vefatı dolayısıyla 1938-1939 yılları arasında ağıt niteliği taşıyan şiirler kaleme alınmış, edebiyatımızda Atatürk’ün ölümündeki büyük hüzün bir yıl sürmüştür (Timuroğlu 1994: 15). 1950'li yıllarda ise yine Atatürk’ün vefatı şiirlerde konu edilmiştir.

Bu dönemde yazılmış dikkat çekici şiirler şunlardır: *Tavaf*, İbrahim Alaettin Gövsa (Ulus, 11 Kasım 1938), *İzinde*, Behçet Kemal Çağlar (Ulus, 12 Kasım 1938), *Yas*, Orhan Şaik Gökyay (Ülkü, 1 Aralık 1938), *Ağıt*, Şükrü Kurgan (Ülkü, Aralık 1938), *Atatürk’e*, Mithat Cemal (Ülkü, 1 Aralık 1938), *Gitti*, Neyzen Tevfik (1938), *O’nsuz*, Ziya Osman Saba (Tan Gazetesi, 4 Aralık 1938), *Bir Yolcu*, Faruk Nafiz Çamlıbel (Eylül 1939), *Gazi’nin Heykeli*, Necmettin Halil Onan (Fıkırler, 1 Aralık 1939).

Daha sonraki yıllarda Atatürk’ün vefatı ve 10 Kasım ile ilgili yazılan şiirlerden başlıcaları şunlardır: *Ayrılış Destanı*, Zeki Ömer Defne (Ülkü, 16 Aralık 1944), *Zeynebime Şiirler*, Jülide Gülizar (Türk Dili, 1 Kasım 1952), *Ağıt*, Enis Turgut Sungur (Türk Dili, 1 Kasım 1953), *Bizim Mevlüt*, Behçet Kemal Çağlar (Yücel, Haziran 1941), *Ağıt*, Âşık Veysel (Ülkü, 16 Ekim 1941), *Atama Ağıt*, Kemalettin Kamu (Ülkü, 16 Kasım 1944), *Atatürk İçin*, Cemal Yesil (Ulus, 10 Kasım 1944), *Atatürk’e Hitabındır*, Hasan Şimşek (Varlık, 1 Kasım 1948), *Gazi Paşa’ya Ağıt*, Turgut Uyar (Varlık, 1 Kasım 1951), *Atatürk*, İlhan Demiraslan (Varlık, 1 Kasım 1951), *Atatürk’ü Düşünürken*, Cahit Sıtkı Tarancı (Türk Dili, Aralık 1951), *O Gün Bir Rüzgar Esiyordu*, Muzaffer Uyguner (Türk Dili, 1 Kasım 1954), *Yas*, Mesut Tarcan (Varlık, 1 Kasım 1957), *On Kasımında Yürümek*, Fazıl Hüsnü Dağlarca (Türk Dili, Kasım 1961), *10 Kasım’da On Satır*, Behçet Kemal Çağlar (Kemal Atatürk Yolu, 1 Mart 1959), *O’nu Düşünürken*, İbrahim Alaettin Gövsa (Kemal Atatürk Yolu, 1 Mart 1959), *On Kasım 1959*, Yahya Benekay (Varlık, 1 Kasım 1959), *On Kasım Mektupları*, Behçet Kemal Çağlar (Türk Dili, 1 Kasım 1969), *On Kasım Duvarı*, Abdulkadir Bulut (Varlık, 1 Kasım 1963), *Sensiz*, H. Vasfi Uçkan (Varlık, 1 Kasım 1963), *Bu On Kasım*, Fazıl Hüsnü Dağlarca (Varlık, 1 Kasım 1975) (Timuroğlu 1994: 79-221).

3. Atatürk’ün Vefatından Sonra Yazılan Şiirler

Bu dönem, Atatürk’ün vefat ettiği günden günümüze kadar uzanan süreçte Atatürk ile ilgili yazılan şiirlerin gerek konu gerekse tema bakımından çeşitlendirildiği ve en güzel Atatürk şiirlerinin kaleme alındığı bir dönem olarak nitelendirilebilir.

Bilhassa 1960'lı yıllarda sonra kaleme alınan Atatürk şiirlerinin boyut değiştirdiği gözlenmektedir. Ağıt veya övgü şiirlerinin yerini Atatürk’ün düşünce yapısını, eylemlerini ve Atatürkçülüğü konu alan şiirler almıştır. Ayrıca bu dönemde siyasal iktidarlarla karşı Atatürkçülüğü savunan ve Atatürkçülüğün yorumunu

yapan şirler de yazılmıştır. Attilâ İlhan'ın *Mustafa Kemal* (Varlık, 1 Kasım 1948) başlıklı şiiri bu temanın öncüsü olmuştur.

Atatürk'ün vefatından sonra yazılan bazı şiirlerde Atatürk ile mektuplaşmalar da görülür. Behçet Kemal Çağlar'ın 1946'da başlattığı *Atatürk'e Mektup*; Oğuz Kâzım Atok'un *Mustafa Kemal'den Mektup* (Türk Dili, 1 Kasım 1953), *Mustafa Kemal'den İlkinci Mektup* (Türk Dili, 1 Kasım 1954), *Mustafa Kemal'den Mektup* (Varlık, 1 Kasım 1955) şiirleriyle devam eder. Halim Yağcıoğlu'nun kaleme almış olduğu *Atatürk'ten Son Mektup* (Varlık, 1 Kasım 1963) adlı şiiri bu tarzdaki en başarılı örneklerdendir (İncebayraktar 2004: 646). Ayrıca halk şairleri de Atatürk ile ilgili şiirler söylemişlerdir.

Bu dönemde yazılan bazı Atatürk şiirlerinde Eski Türk destanlarının, Orhon Yazıtlarının izlerini bulmak mümkündür. Söz gelimi Behçet Necatigil, 1 Kasım 1958'de Varlık dergisinde yayımlanan *Türklük*, *Atatürk* başlıklı şiirinde Atatürk ile Köktürk hakanı Bilge Kağan arasında bağ kurmuştur:

(...)

Oydu Metelerle, Oğuz Kağanlardan

Oydu Orhun Yazıtlarındaki destan

Oydu doludizgin şanlı İlgarlarda

O kurtardı bizi her mutsuz çağda

Karşısında onu buldu her düşman

Cökmedikçe üstümüzde mavi gök

Göçmedikçe altımızda yağız yer

Durdukça evren uzar gider uzayda

Türklük

Atatürk! (Behçet Necatigil, 1 Kasım 1958, Varlık, nr.489)

Necatigil'in şiirinin son bölümündeki ifade metinlerarasılık bağlamında değerlendirildiğinde Orhon Yazıtlarında Bilge Kağan'ın bengü taşlara kazıttığı “*üze kök teñri asra yağız yer kılintukta...*” (Üstte mavi gökyüzü, alta yağız yer yaratıldığından...) (Tekin 1988: 8-9) ve “*üze teñri basmasar asra yır telinmeser türük bodun eliňin töruňin kem artati udaçı erti*” (Üstteki gök cökmedikçe, alttaki yer de delinmediğe ey Türk halkı, senin devletini ve yasalarını kim yıkıp bozabilirdi?) (Tekin 1988: 14-15) ifadelerine gönderim yapmaktadır. Dolayısıyla bu şiir vasıtıyla Türk edebiyatının eski değerleri “yeni”nin içinde yerini bulmuştur. Bilge Kağan'ın Üstteki mavi gök cökmedikçe, alttaki yağız yer delinmediğe Türk ülkesini kimsenin bozamayacağına olan inancı, Atatürk'ün “*Benim naçız vücudum elbet bir gün toprak olacaktır; fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır.*” şeklindeki veciz ifadesiyle de paralellik arz etmektedir (Oy 1989: 6).

En fazla Atatürk şiirinin yazıldığı bu dönemde en dikkat çekici şirlerden bazıları şunlardır: *Mustafa Kemal'in Kağnısı*, Fazıl Hüsnü Dağlarca (Varlık, 1 Kasım 1949), *Atatürk'ü Duymak*, Behçet Necatigil (Varlık, 1 Kasım 1954), *Gazi Mustafa Kemal Paşa*, Turgut Uyar (Varlık, 1 Kasım 1950), *Devrimler*, Fazıl Hüsnü Dağlarca (Varlık, 1 Kasım 1951), *Atatürk Gülümsedi*, Talât Tekin (Türk Dili, 1 Kasım 1953), *Atatürk*, Behçet Necatigil (Türk Dili, 1 Kasım 1953), *Mustafa Kemal'e Giden Yol*, Mustafa Canpolat (Türk Dili, 1 Kasım 1954), *Mustafa Kemal*, Attilâ İlhan (Varlık 1 Kasım 1948), *Mustafa Kemal'den Mektup*, Oğuz Kâzım Atok (Türk Dili, 1 Kasım 1953), *Mustafa Kemal'den İlkinci Mektup*, Oğuz Kâzım Atok (Türk Dili, 1 Kasım 1954), *Mustafa Kemal'den Mektup*, Oğuz Kâzım Atok (Varlık, 1 Kasım 1955), “*O*”nun Heykelini Kirana, Mithat Cemal Kuntay (Kemal Atatürk Yolu, 1 Mayıs 1959), *Atatürkçülük*, Oğuz Kâzım Atok (Varlık, 1 Kasım 1971), *Mustafa Kemaller Tükenmez*, Halim Yağcıoğlu (Varlık, 1 Kasım 1957), *Resmine Söylev*, Talip Apaydın (Varlık, 1 Kasım 1959), *Atatürk'e Dilekçe*, Ceyhun Atuf Kansu (Varlık, 1 Kasım 1960), *Mustafa Kemal*, Özbek İncebayraktar (Varlık, 1 Kasım 1968), *Mustafa Kemal Der ki...*, Fazıl Hüsnü Dağlarca (Varlık, 1 Kasım 1973), *Atatürk'ten Son Mektup*, Halim Yağcıoğlu (Varlık, 1 Kasım 1963), *Mustafa Kemal'le Demir Kazık Yıldızı*, Fazıl Hüsnü Dağlarca (Varlık, 1 Kasım 1968), *Gazi Heykelinde*, Nahit Ulvi Akgün (Varlık, 1 Kasım 1974), *Kuva-yi Milliye'den*, Nazım Hikmet (1939-1941), *Atatürk Kurtuluş Savaşında*, Cahit Külebi (1952), *Kemalciler*, Ceyhun Atuf Kansu (1964), *Sivas Yollarında*, Ceyhun Atuf Kansu (1960) (Timuroğlu 1994: 113-236).

Sonuç olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsiyeti, Türk Bağımsızlık Savaşı'nda başkomutan olarak göstermiş olduğu olağanüstü kahramanlık, yaptığı eylemler, inkılâplar Türk şairini de derinden etkilemiş, şairler hayal ve duygularını, Ulu Önder Atatürk'e karşı olan sevgi ve saygılarını, onun vefatından doğan üzüntü ve acılarını şiirlerinde dile getirmişler ve edebiyatımızda “*Atatürk şiiri*” adı verilen bir şiir türünün oluşmasını sağlamışlardır. Halk şairimizde de Atatürk ile ilgili pek çok şiir söylemiş olması, edebiyatımızın onu her kesimiyle kucaklıdığını bir göstergesidir. Atatürk şiirleri de yeni nesillere Atatürk sevgisini

aşılıyan en etkili eğitim araçlarından olmuştur. Söz konusu şiirlerde Atatürk ile beraber millî değerlerin de canlı ve heyecanlı bir şekilde vücut bulduğu görülmektedir.

Kaynakça

- ÇAĞLAR, Behçet Kemal, "Atatürk ve Şiir", *Türk Dili*, S.170, 1965, s.80-85.
İNCEBAYRAKTAR, Özbek, "Atatürk Şairlerine Toplu Bir Bakış", *Türk Dili*, S.635, 2004, s.643-649.
KAPLAN, Mehmet; BİRİNCİ Necat, *Atatürk Şiirleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.
OY, Aydin, *Şiir Dünyamızda Atatürk*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
TEKİN, Talât, *Orhon Yazıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
TİMUROĞLU, Vecihi, *Atatürk Şiirleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

ТҮРІК ӘДЕБІЕТІНДЕ АТАТҮРК ТУРАЛЫ ШЫГАРМАЛАР

Анната: Түрік поэзиясында Мұстафа Кемал Ататүрк жайлы жазылған шығармалардың саны шексіз. Ататүрк туралы жазылған шығармалар газет-журналдарда жариялану мен қатар кітаптарда да басылды. Сондай-ақ Ататүрк шығармалары туралы антологияда жасалған. Ол туралы жазылған өлең-жырлардың саны жүзден асады. Жалпы алғанда Ататүрк өлеңдері Ататүрктің көзі тірі кезінде жазылған шығармалар, Ататүрктің дүние салу кезінде жазылған шығармалар, Ататүрктің дүние салғаннан кейін жазылған өлеңдер болып 3 кезеңге сыныптаңдырылады.

Тірек сөздер: Мұстафа Кемал Ататүрк, Түрік әдебиеті, әдеби түр, поэзия, Ататүрк өлеңдері

ATATÜRK POEMS IN TURKISH LITERATURE

Abstract: It can be stated that there is no other such person as Mustafa Kemal about whom so many poems were have been written. Poems written about Ataturk were not only published in newspapers and periodicals but also collected in books; even brought together in anthologies. Number of poems written about him passed over a hundred. Upon an analysis on all of these poems, they can be classified under three headings: poems written while he was alive, poems written upon his death, and poems written after his death.

Key words: Mustafa Kemal Ataturk, Turkish literature, literary genre, poem, Ataturk poetry.

МРНТИ: 16.21.25

ИНТЕРНЕТ –ОБРАЗОВАНИЕ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО МИРА.

Алпысова Ж.Е. – старший преподаватель кафедры филологии и профессионально-ориентированных языков КазНПУ им. Абая, alpysova70@mail.ru.

Байтурбаева А.Т. – кандидат политических наук, преподаватель, кафедра международных отношений КазНПУ им. Абая, asel_5.2@inbox.ru.

Аннотация

В данной статье автор попытался выявить роль интернет-образования в условиях современного мира. Также здесь автор рассматривает выход новых технологий в наших современных условиях на мировую арену и рассматривает роль электронных носителей в образовательном процессе студентов высших учебных заведений. Пытаясь понять от чего зависит характер влияния использования гаджетов на эффективность обучения: от специфики студентов или от специфики образовательной программы..

Автор пытался понять и выявить имеет ли негативное влияние на процесс обучения студентов. Однако те, кто действительно хочет получить качественные знания будет по назначению использовать инновационные устройства. Для этого необходимо собственное желание и в определенных случаях сила воли.

В нашей стране не так сильно развита культура планшетов и всех мобильных устройств в целом, гораздо проще найти информацию описывающую взаимодействие зарубежных студентов и мобильных устройств. Конечно, данная проблема возникает из-за того, что все устройства у нас импортные, их стоимость нередко равна месячной зарплате человека, а то и больше. И конечно хотелось бы отметить, что прошли те времена когда студенты списывали с бумажных шпаргалок. Им

конечно дается предпочтения, но только в 20% случаях от тех, кто вообще списывает на экзаменах и зачетах. Среди новейших технологий менее активно используются беспроводные научники. Очень интересный факт, что чаще всего студенты списывают философию и иностранные языки.

Ключевые слова: гаджет, инновационное обучение, новые технологии, ноутбук, эффективность обучения, электронные носители, учебные дисциплины, урбанизация, образование, смартфоны.

Аннотация

Осы мақалада автор қазіргі заманғы әлемдегі интернет-білім рөлін анықтауға тырысты. Сондай-ақ, автор жаңа технологияларды әлемдік деңгейде қазіргі заманғы шарттарда шығаруды қарастырады және жоғары оқу орындарының студенттерінің оқу үрдісінде электронды тасымалдаушылардың рөлін қарастырады. Гаджеттерді оқытудың тиімділігіне әсер ету сипатын анықтайтын әрекеттер: окушылардың ерекшеліктері немесе білім беру бағдарламасының ерекшеліктері туралы.

Автор окушыларды оқыту үдерісі теріс әсер етеді мә? Дегенмен, сапалы білімді алғысы келетіндер дизайн бойынша инновациялық құрылғыларды қолданады. Мұны істеу үшін сіз өз қалауыңыз берік-жігерінде қажет етеді.

Біздің мемлекет және барлық мобиЛЬДІ құрылғылардың мәдениеті біздің елімізде де дамымаған, шетел студенттері мен мобиЛЬДІ құрылғылардың өзара әрекеттің сипаттайтын ақпаратты табу оңайырақ. Эрине, бұл мәселе барлық құрылғылардың импорттына байланысты, олардың құны адамның айлық жалақысына тең немесе одан да көп. Және, эрине, студенттер күнделікті көшкен кездегі күндер өткеннін атап өткім келеді. Олар, эрине, жеңілдіктер беріледі, бірақ емтихандар мен тесттерді жалдайтындардың 20% -ындаған. Ең соңғы технологиялар арасында сымсыз құлақаспаптар аз көнінен қолданылады. Көптеген студенттер философия мен шет тілдерінен шығатын өте қызықты факт.

Түйінді сөздер: гаджет, инновациялық оқыту, жаңа технологиялар, ноутбук, оқыту тиімділігі, электрондық медиа, білім беру пәндері, урбанизация, білім беру, смартфондар.

Abstract

In this article the author has tried to reveal the role of online education in the modern world. Also here the author considers the new technology in our modern conditions to the world stage and examines the role of electronic media in the educational process of students of higher educational institutions. Trying to understand what determines the nature of the impact of the use of gadgets on effective learning: the nature of the students or the nature of the educational program..

The author tried to understand and identify whether the negative impact on the learning process of students. However, those who really want to get a good education, is intended to use the innovative device. This requires own desire, and in some cases willpower.

In our country, is not a strong culture of tablets and all mobile devices in General, it is much easier to find information describing the interaction of foreign students and mobile devices. Of course, this problem arises from the fact that all the devices we have imported, their cost is often equal to salary man, and even more. And of course I would like to note that gone are the days when students were off with the paper cheat sheets. They of course are given preference, but only in 20% of cases from those who do debits on exams and tests. Among the newest technologies are less widely used wireless headphones. A very interesting fact that most students write off philosophy and foreign languages.

Keywords: gadget, innovative training, new technology, laptop, learning efficiency, electronic media, disciplines, urbanization, education, smartphones.

В настоящее время люди активно пользуются гаджетами. Эта активность с каждым годом повышается быстрыми темпами, особенно в Казахстане, где современные технологии лишь в последнее десятилетие стали доступны широкому классу населения. Слово гаджет с английского переводится, как "портативное техническое приспособление, обладающее определенной функциональностью в какой-либо области". Цифровые фотоаппараты, коммуникаторы, планшетные компьютеры, мобильные телефоны, GPS-навигаторы, MP3-плееры, флешки - это самые привычные гаджеты для нас

Молодые люди являются основными пользователями гаджетов, однако в одном случае это приводит к тому, что они учатся лучше (дополнительные возможности и т.п.), а в другом случае - использование гаджетов отрицательно и нейтрально влияет на процесс обучения (отвлекаются от главного, играют в игры, не умеют искать информацию и т.п.). Интересно понять, чем это может быть обусловлено - спецификой самих студентов, спецификой образовательной программы или

особенностью гаджетов. Почему для одних использование гаджетов приводит к качественному скачку в эффективности обучения, а для других - оно является губительным и лишь мешает освоению учебных дисциплин.

Целью данного исследования является выявление и описание способов и вариантов использования гаджетов в образовательном процессе и оценка того, какую роль играет это использование (положительную или отрицательную) в эффективности обучения на разных его этапах, основываясь на личных оценках студентов и информации, полученной в ходе наблюдений.

А.М. Таунсенд [1] в своей статье "Жизнь в городе реального времени: мобильные телефоны и городской метаболизм" говорит о том, что с появлением всемирной паутины в 1993 году полностью изменилась жизнь человечества, и это произошло за какие-то несколько лет. Мобильные телефоны стали своего рода "пионерами" в этом процессе. Автор указывает на то, что они "возглавили" выход портативных средств коммуникации на мировой рынок, что, без сомнения, повлекло за собой фундаментальные трансформации в процессах восприятия отдельных людей.

В данной статье также сделана попытка определить место и роль мобильных телефонов, новых технологий мобильных коммуникаций в градостроительных процессах, в процессах современной урбанизации. В исследовании говорится, что по данным на 2000 год в Северной Америке было свыше 95 миллионов пользователей мобильной связи, данная цифра почти догоняла показатели относительно количества Интернет-пользователей. В других же странах, в частности в развивающихся странах, количество пользователей мобильной связи неустанно росло, в то время, как количество Интернет-пользователей оставалось довольно незначительным.

Говоря об Интернет-пользователях, А.М. Таунсенд выразил мнение о том, что пользователи смартфонов и сети Интернет должны быть достаточно образованы, чтобы иметь возможность максимально эффективно использовать возможности новых технологий, однако, в то же время говорится, что смартфоны с распознаванием голоса сыграют неоцененную важную роль в жизни тех людей, которые не умеют читать и писать.

А.М. Таунсенд в вышеупомянутой статье также говорит о том, что по сути, сейчас мобильные телефоны стали широко использоваться даже в тех третьих странах, где никогда не было стационарной телефонной связи.

Данная статья освещает вопросы использования новых коммуникационных технологий в процессах урбанизации.

Это касается того, что новые коммуникационные технологии позволили посмотреть на данный вопрос с уникальной точки зрения. Данная технология - встроенная пространственная технология. Её единственная функция сначала была - позволить общаться на расстоянии. Со временем, с помощью телефона стало возможным определить положение человека на территории города. Со временем эта функция трансформировалась в функцию навигатора, встроенного в мобильное устройство.

Также именно в данной статье была сделана первая попытка понять мощную связь, которая возникает между человеком и мобильным телефоном. В ней, в частности, характеризуются маркетинговые методы, которые используются в рекламных целях для продвижения мобильных устройств на рынке. Так, к примеру, стали разрабатывать уникальный романтический дизайн телефона специально для женщин, формируя особую категорию потребителей. В рекламных кампаниях мобильные телефоны зачастую представляют в качестве лучших друзей женщин, которые позволяют им выжить в условиях грязного, тусклого, серого города.

На самом же деле, желание женщины иметь мобильный телефон продиктовано беспокойствами, связанными с гарантией безопасности или необходимостью поддерживать связь с друзьями и семьей. Для мужчин же мобильный телефон - это средство, которое демонстрирует модные тенденции, силу и мужественность. Об этом говорил Кац [2] в своих многочисленных исследованиях коммуникационных технологий.

Мобильные телефоны проникают практически во все сферы человеческой жизни. Так, начиная с Японии, мобильные телефоны проникли в сферу производства ювелирных украшений.

Говоря о развитии и становлении мобильной и телекоммуникационной связи, нельзя не упомянуть работу Годжина Дж. [3] "Культура мобильных телефонов: мобильные технологии в повседневной жизни", в которой он говорит о смс-функции телефонов. Изначально она планировалась, как дополнительная опция, однако, с течением времени, сами пользователи на практике доказали большой спрос на данную функцию отправки сообщений, что стало своего рода сюрпризом и удивлением для производителей мобильных телефонов и операторов мобильной связи.

Этот факт сыграл огромную роль не только в сфере торговли, но и маркетинга, торговли. Обычным

явлением стали смс-сообщения от торговых, развлекательных банковских учреждений, которые сообщают о проведении каких-либо акций, о внесении какие-либо изменений в определенные услуги и прочее.

Также в работе "Культура мобильных телефонов: мобильные технологии в повседневной жизни" автор говорит о разработке услуг мобильного контента, т.е. услуг типа 2G, которые включают различные рингтоны, обои для заставок (рабочего стола интерфейса гаджета), игры и прочее. Запуск новой усовершенствованной 3G услуги не привнесло в сферу мобильных технологий сверхновых и современных инновационных изменений. Однако, данная технология вынудила европейских операторов вкладывать крупные инвестиции в приобретение лицензий на предоставление 3G услуг и развитие сетевой инфраструктуры. Таким образом, можно говорить о влиянии мобильных технологий не только на коммуникационную, но и на экономическую, патентную сферы.

Образование - один из старейших и самых фундаментальных социальных институтов. В течение многих веков люди учились и развивались, сформировав определенную систему усвоения знаний. Эта система росла и прогрессировала, заняв основополагающее место в процессе социализации типичного индивида 21 века. Молодая пара, еще не имея детей, уже думает о том, где и как их предполагаемый ребенок будет учиться, понимая огромную важность образования в его жизни. Каждый из нас является участником образовательного процесса в течение своей жизни: мы учимся сами, потом учим и наблюдаем за тем, как учатся наши дети, кто-то занимается профессиональной преподавательской деятельностью. Образование - это часть общества, его характерный признак, на основе которого можно понять уровень его развития.

Новые технологии не могли не затронуть сферы образования. Все больше и больше студентов по всему миру не представляют своего обучения без современных гаджетов.

Использование средств информационных технологий в процессе образования открывает дополнительные возможности для качественного улучшения образования, повышения его интенсивности. Перечислим ряд основных возможностей, предоставляемых средствами информационных технологий:

- компьютерная визуализация учебной информации любого характера: как реальных объектов изучения, так и виртуальных;
- архивное хранение больших объемов информации любого характера: графическая, текстовая;
- легкая доступность информации;
- автоматическое решение вычислительных и информационно-поисковых задач;
- облегчает возможность контакта с преподавателем в любой момент времени в случае необходимости, моментальная доступность к необходимым в рамках курса материалам, облегчает контроль успеваемости, как для педагога, так и для обучающегося.

Ниже рассмотрим основные гаджеты, которые используются студентами в образовательном процессе.

Если раньше было более, чем достаточно иметь книги, тетради, ручку и мозги, то сейчас в условиях конкуренции современного общества студентам необходимо все больше современных устройств.

Среди американских студентов было проведено исследование, согласно которому количество владельцев планшетных компьютеров увеличилось на 18% за период с 2011 по 2012 год. Помимо того, что у студентов в распоряжении имеются стандартные мобильные устройства у 35% опрошенных так же имеется аналоговый гаджет меньших размеров, заменяющий основной (яркий пример - владельцы Ipad и Iphone). Половина владельцев планшетов говорят о том, что собираются приобрести дополнительное устройство в течение полугода.

Помимо этого планшеты изменят в будущем подход к образованию и окажут влияние на систему образования в целом. 66% опрошенных считают, что в течение 5 лет электронные книги вытеснят бумажные в образовательной сфере. Этого же мнения придерживаются и казахстанские студенты. Они полагают, что электронные книги более удобны в использовании, к тому же, ими легче поделиться с сокурсниками.

Восемь из десяти опрошенных американских студентов согласились с тем, что с использованием гаджетов в жизни становится намного больше развлечений и студенческая жизнь приобретает более яркие оттенки. Большинство американских студентов читают электронные книги и предпочитают их бумажным. Число студентов, которые прочли электронную книгу возросло на 8% по сравнению с 2011 годом. Шесть из десяти американских студентов предпочитают электронные книги бумажным, как для собственного прочтения, так и для учёбы, одна треть студентов предпочитает бумажные книги. За год ситуация стала противоположной, так как в 2011 году большинство студентов

предпочитали бумажные книги электронным.

Исследование, представленное HackCollege позволяет выяснить множество интересных фактов, касающихся использования американскими студентами мобильных устройств.

Почти что все студенты пишут сообщение каждый день. 96% респондентов ответили что они пишут смс сообщение хотя бы раз в день. 60% признались в том, что считают себя зависимыми от электронных технологий в целом. Наиболее популярными устройствами являются Apple (42%) и Android (43%). Все владельцы смартфонов (97%), таких в исследовании около 57% используют свои мобильные устройства для работы с социальными сетями.

Самой популярной сетью среди американских студентов является Facebook (95%). Согласно нашего опроса, среди казахстанских студентов самой популярной социальной сетью является Вконтакте. На втором месте по частоте использования американскими студентами стоит Twitter (47%), на третьем Google+ (24%). 23% владельцев смартфонов признались, что использовали свои устройства для просмотра порнографии. 93% опрошенных признались, что устройство упрощает повседневную жизнь своего владельца. 88% процентов студентов используют свои мобильные устройства для того, чтобы общаться с друзьями посредством смс - сообщений. 30% от тех, кто пишет смс на уроках, делают это чаще чем один раз за один семинар или лекцию.

Помимо этого, мобильные устройства влияют на личную жизнь студентов и их друзей. Половина студентов призналась в том, что читала чужие смс сообщения. Так же респондентам был задан вопрос о том, насколько важна переписка посредством сообщений. Большинство (39%) ответили, что важна, и второй по популярности ответ был "очень важна", так ответил 31% респондентов. Переписка так же очень важна для того, чтобы сдружиться или найти контакт с другими людьми, так считают 54% опрошенных повторяют материал с мобильного устройства перед тестом или контрольной работой. Только 13% студентов признались в том, что списывали на teste или контрольной работе.

Студенты в большинстве своем не слишком полагаются на мобильные устройства в учебе: они считают, что с ними удобнее, но не более того. Тех, кто не знает, как учился бы без технических устройств, тоже немало - 21%. Самые активные пользователи электронных устройств это студенты технических профессий 35%. На втором месте экономисты (20%). После них следуют студенты менеджмента (15%). Немного удивительная ситуация оказалась со студентами гуманитарных направлений. Они лишь на 4-ом месте и лишь 11% студентов пользуется электронными устройствами в процессе обучения. Это говорит о том, что чтение учебных текстов с электронных устройств не получило популярности среди студенческой молодёжи в целом, так как студенты гуманитарных направлений чаще остальных читают. Реже остальных технику используют студенты медики и студенты педагоги (2%).

Еще один не менее интересный факт в том, студенты каких курсов списывают чаще всего. На первом месте в таком рейтинге стоят студенты вторых курсов, следом за ними студенты пятых курсов. А первокурсники, напротив, закрывают этот рейтинг, так как имеют страх попасться на списывании, а потому и не прибегают к использованию технических средств.

Как видим, использование гаджетов в процессе образования играет немаловажную роль как американских, так и казахстанских студентов. Однако, согласно вышеупомянутым исследованиям, использование инновационных устройств является более или менее актуальным в зависимости от специальности или учебной дисциплины.

Очень жаль, что студенты воспринимают технические средства все еще чаще как шпаргалку. Лет 5 назад это было нормально, тогда ноутбуки были в большинстве своем тяжелые и мало работали без сети, телефоны не имели таких больших экранов, а в ходу были кпп. Тогда мобильное устройство действительно подходило больше как шпаргалка, но сейчас это уже полноценный учебный комплекс, использовать его как шпаргалку - это действовать только 5% возможностей.

Интернет-обучение как инновационный способ получения образования

Интернетом стали пользоваться гораздо активнее. Теперь это неотъемлемая часть жизни даже для тех, кто еще пару лет назад вполне прекрасно без него обходился. Студенты научились правильно ставить перед google вопросы, сформулированные в экзаменационных билетах, а многие преподаватели уже могут отличить ответ google от стараний студента.

Тенденции рынка интернет-обучения сегодня можно выделить в 2 группы: открытые институты и открытые образовательные ресурсы с мобильным обучением. По сути, и та и другая - расширение доступа к обучению, предоставление более гибкой и индивидуальной образовательной услуги и вовлечение слушателя в процесс обучения в течение всей жизни. Как это часто бывает в Казахстане, и ту и другую тенденцию можно легко проследить, но они имеют свои уникальные особенности по

сравнению с тем, что можно наблюдать в европейских странах(прежде всего в Великобритании), США и Австралии.

Концепция открытого университета существует с конца прошлого века. Самым ярким примером среди многих подобных учебных заведений является Открытый Университет Великобритании (OU UK), предполагающий свободное обучение по отдельным курсам с возможностью в дальнейшем получить некий документ об образовании.

Прохождение курсов может быть предоставлено как на платной, так и на бесплатной основе. OU UK, как и многие другие открытые университеты, предлагает изучение большинства материалов бесплатно в самостоятельном режиме, а для получения сертификата и поддержки преподавателя необходимо будет заплатить. Для слушателей публикуются все необходимые для освоения темы материалы, задания для самостоятельного выполнения и тестирования, в основном в формате текстовых документов и видео.

Вместе с открытыми университетами активно развивается концепция открытых образовательных ресурсов: учебные заведения публикуют учебные материалы по своим дисциплинам в открытом доступе в интернете. Тут можно найти в основном тексты, видео- и аудиолекции, реже - интерактивные компоненты. Самым популярным и распространенным ресурсом подобного рода в мире стал портал открытых ресурсов Массачусетского технологического университета (MIT). В 2012 году активно начал развиваться проект EdEX, в котором представлены материалы сразу нескольких всемирно известных учебных заведений.

Начиная говорить про мобильное обучение, нужно сначала определиться, что это такое. M-learning [4] - это доступность образовательных ресурсов и сервисов на мобильных устройствах всех форматов. Это не обязательно программное приложение для какой-то конкретной операционной системы. Достаточно, чтобы сайт или портал корректно работали на планшетном ПК - и это уже будет хорошим мобильным обучением. гаджет обучение образование интернет

Мобильное обучение напрямую связано с концепцией открытости и доступности образования, так как сегодня сравнительно невысокая стоимость планшетов от ряда производителей позволяет пользоваться ими тем, кто раньше не имел возможности купить полноценный ноутбук. И эти люди могли бы с помощью своего нового устройства подключиться к мировому образовательному сообществу.

Правда, для этого нужен доступ в интернет. Вот тут мы сталкиваемся с первой проблемой развития мобильного обучения в Казахстане- доступность мобильного интернета. По сути, он достаточно распространен, но вот качество связи и ее стоимость зачастую не позволяют его использовать для работы с достаточно объемными образовательными ресурсами.

Еще более важно помнить про то, что мобильное обучение - это не только образовательные ресурсы, доступные на современных мобильных устройствах. Это принципиально новая философия обучения. Вместе с ней в учебный процесс должны войти новые педагогические подходы, которые совместят устройства и образ жизни современных студентов с обучением и сделают все это единым целым. Нужно понять, что именно будет и должно работать на мобильном устройстве, как оно там должно работать и для чего. Ведь в m-learning речь не идет о том, чтобы перенести все обучение в мобильный телефон или планшет. Речь о том, чтобы это всегда доступное устройство использовать для повышения качества образования, для интеграции учебного процесса в повседневную жизнь студентов.

Кстати, как только заходит речь о мобильном обучении, сразу стоит вспомнить и про социальное обучение, потому как оно получило наиболее интенсивное развитие именно тогда, когда мобильные гаджеты стали неотъемлемой частью жизни большого количества людей, равно как и постоянное нахождение в социальных сетях, что сделало вполне логичным и обучение в социальной сети. Получается, что мобильное обучение и обучение в социальных сетях - это некая единая система доступного образования.

В рамках данного исследования литературных источников мы рассмотрели различные аспекты использования гаджетов в процессе реализации человеческой жизнедеятельности. Значительное внимание в этой работе было уделено развитию мобильных средств коммуникации, было рассмотрено значение мобильных телефонов для женского и мужского пола, были исследованы особенности воздействия мобильной связи на сферу экономики и маркетинга.

По итогам литературного обзора пришли к выводу, что гаджеты играют очень важную роль не только в сфере реализации коммуникаций на разном уровне, но и в образовательном процессе.

Посредством гаджетов студенты получают новую информацию, готовятся к занятиям, записывают

лекции - это положительные моменты их использования. Среди негативного воздействия гаджетов на образовательный процесс студентов можно назвать списывание на контрольных, просиживание в соцсетях во время лекций.

Однако, учитывая все плюсы и минусы того, что дают современным студентам гаджеты, мы пришли к выводу, что они положительно влияют на процесс образования и развития нового поколения.

Список использованной литературы

- 1.Townsend A.M. Life in the Real-Time City: Mobile Telephones and Urban Metabolism //Journal of Urban Technology. 2000. Vol. 7, №2. P. 85-104.
- 4.Katz J.E., Rice R.E. Social consequences of Internet use: access, involvement, and interaction. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2002
- 3.Goggin G. Cell Phone Culture: Mobile Technology in Everyday Life. Routledge, 2012. 271 p.
- 4.Boyd, John. "Flashing the Finger in Japan" The Industry Standard, April 3, 2000. p. 45.

Резюме

Данная статья освещает вопросы использования новых коммуникационных технологий в процессах урбанизации и в процессах реализации человеческой жизнедеятельности.

Резюме

Бұлмақалада урбанизация үдерістеріндегене адам мөрін жүзеге асыру үрдісінде жаңа коммуникациялық технологияларды пайдала нутуралық түрлерде.

Summary

This article highlights the use of new communication technologies in urbanization processes and in the processes of realizing human life.

КӨПТІЛДІ БІЛМ БЕРУ ЖӘНЕ ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИИ В ОБУЧЕНИИ К ЯЗЫКАМ MULTILINGUAL EDUCATION AND INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES

МРНТИ 14.35.09.

АСПЕКТЫ СОДЕРЖАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ.

Аяпова Т.Т. – доктор филологических наук, профессор, КазНПУ им. Абая
Хасанова С.А. – магистрант 2 курса, КазНПУ им. Абая, hasanova94@list.ru.

Резюме

В данной статье рассматривается социокультурный аспект содержания иноязычного образования. Одна из целей преподавания иностранных языков (ИЯ) в настоящее время – обеспечение межкультурного общения и взаимопонимания между партнерами. Именно поэтому социокультурная направленность, которая помогает учащимся включиться в диалог культур, является одним из важнейших приоритетов современного обучения.

Ключевые слова: содержание иноязычного образования, иноязычная культура социокультурный аспект содержания иноязычного образования

Процесс иноязычного образования, являющийся одним из видов образования, фактически включает в себя четыре аспекта:

- 1) **познание**, которое нацелено на овладение **культуроцентрическим** содержанием иноязычной культуры (сюда относится не только культура страны, собственно факты культуры, но и язык как часть культуры);
- 2) **развитие**, которое нацелено на овладение **психологическим** содержанием иноязычной культуры

(способности, психические функции и т. д.);

3) **воспитание**, которое нацелено на овладение **педагогическим** содержанием иноязычной культуры (нравственный, моральный, этический аспекты);

4) **учение**, которое нацелено на овладение **социальным** содержанием иноязычной культуры, социальным в том смысле, что речевые умения усваиваются как средства общения в социуме, в обществе. Любой учащийся должен знать и уметь реализовывать те функции, которыми наделено каждое из речевых умений и общение в целом. Если и можно говорить о практическом предназначении иностранного языка, то не только в смысле осознания указанных функций и овладения ими, но и в смысле осознания практического результата, который оказывается на овладении речевыми умениями в зависимости от уровня овладения культуроедческим, психологическим и педагогическим аспектами содержания иноязычной культуры в **процессе** овладения этими аспектами, а не после. [1, с.38].

В особенности мы хотим рассмотреть социокультурный аспект содержания иноязычного образования. В социокультурном аспекте рассматриваются:

- особенности национального достояния: искусство, культурные ценности;
- особенности социокоммуникации, национально-культурные нормы социокультурного поведения и владение ими, знание речевого этикета и ритуала общения;
- особенности национального характера народа.

Отсутствие навыков социокультурной компетенции значительно затрудняет коммуникацию. Главная причина непонимания при межкультурном общении является различие национальных сознаний коммуникантов, а не различие языков.

Социокультурный аспект и содержание обучения .

Проблема содержания в методике обучения ИЯ продолжает оставаться одной из самых актуальных. Под содержанием обучения понимается все то, “чему следует учить учащихся”. Содержание обучения зависит от социального заказа, который заставляет усилить коммуникативную сторону, что отражается в “трансформации целей: обучение иноязычной речи, обучение иноязычной речевой деятельности, обучение общению”. Все они в комплексе взаимосвязаны, взаимозависимы и проявляются в виде обучающего, развивающего и воспитательного результата.[2, с.42]

Элементами, составляющими содержание “иноязычной культуры” считают следующие:

- совокупность знаний об изучаемом языке, о функциях ИЯ в обществе, о способах овладения языком, о влиянии процесса обучения на личность учащихся;
- учебные и речевые навыки
- умение осуществлять речевые функции, необходимые для удовлетворения своих потребностей и потребностей общества;
- опыт эмоционального отношения к процессу овладения иноязычной культурой – мотивация;
- связь социокультурного аспекта при изучении иностранного языка и мотивации учащихся.

Управление мотивацией при изучении ИЯ является одной из центральных проблем методики обучения в школе. Положительная установка на изучение ИЯ способствует улучшению результатов обучения речевой деятельности.

Ведущим видом речевой деятельности является устная речь; изучение ИЯ приобретает выраженный страноведческий характер. Это придает заданиям и упражнениям “вполне коммуникативно-мотивационный характер”. [4, с.144]

Согласованность же содержания обучения и способов его подачи с реальными возможностями и интересами школьников способствует формированию положительной мотивации. Это позволяет удачно сочетать элементы страноведения с языковыми явлениями, которые выступают не только как средство коммуникации, но и как способ ознакомления обучаемых с новой для них действительностью.

Такой подход к обучению ИЯ в школе обеспечивает эффективное, решение практических, общеобразовательных, развивающих и воспитательных задач, содержит огромные возможности для вызова и поддержания мотивации учения.

При этом основной задачей является “изучение языковых единиц, наиболее ярко отражающих особенности культуры народа” – носителя языка и среды его существования.

Так как практика преподавания ИЯ показывает, что учащиеся с одинаковым интересом относятся к истории, культуре, искусству, нравам, обычаям и т.д., именно выход на уровень возможного расширения страноведческого материала может позволить логично и эффективно решить задачи по усилению социокультурной ориентации иноязычного образования в целом, модернизации

лексической базы и усилению мотивационного аспекта обучения ИЯ. [6, с. 22].

Использование социокультурных знаний при изучении ИЯ.

Социокультурный аспект оказывает огромное положительное влияние на повышение мотивации и улучшение качества знаний, приобретаемых в процессе обучения. Данный аспект способствует обогащению предметно-содержательного плана речи, вносит значительный вклад в воспитание, образование и развитие личности средствами ИЯ, способствует более осознанному усвоению ИЯ как средства межкультурного общения [3, с.17].

Основной целью обучения ИЯ является развитие личности обучающегося в неразрывной связи с преподаванием культуры страны изучаемого языка, способствуя желанию “участвовать в межкультурной коммуникации и самостоятельно совершенствоваться в овладеваемой деятельности”. По мнению Верещагина “выяснения соотношение личности и культуры, невозможно понять генезис, становления личности в отрыве от культуры социальной общности (малой социальной группы и в конечном итоге нации). Желание понять внутренний мир русского или немца, англичанина или француза, следует изучить русскую или соответственно немецкую, английскую или французскую культуру”.

Таким образом, мы хотим отметить, что использование социокультурных знаний при изучении ИЯ помогает учащимся лучше понять особенности культуры народа – носителя языка и сферы его существования.

Литература.

- 1.Пассов Е.И. Программа-концепция коммуникативного иноязычного образования. М. :Просвещение,2000.-с.38
- 2.Бим И.Л., Афанасьева О.В., Радченко О.А. К проблеме оценивания современного учебника иностранного языка. ИЯШ № 6.1996.-стр 42
- 3.Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности. Москва-Воронеж. 2001.-стр 17
- 4.Соловова Е.Н. Методика обучения иностранному языку. Продвинутый курс. – М.: Астрель.2009.- с.144
- 5.Томахин Г.Д. Реалии в языке и культуре // ИЯШ. – 1997. – №5-с.123-124
- 6.Абрамова В.В. Социокультурный аспект содержания иноязычного образования/ М.:ACADEMA.2003.-с.63-65

Summary.

Aspects of the content of foreign language education: socio-cultural aspect

This article deals with the problem of the describing aspects the content of foreign language education. In particular, we want to consider the socio-cultural aspect of the content of foreign language education. The question of what to teach will stand as long as the society will need qualified people. This is due to the fact that the content of foreign language education encompasses all kinds of experience (innate, lifetime, social), due to the assimilation of which a person is able to participate in the life of modern society.

Key words: foreign language education, the content of foreign language education, foreign language culture, socio-cultural aspect.

Түйіндеме

Шет тілдік білім берудың аспектілері:әлеуметтік- мәдени аспекті

Мақалада шет тілдік білім берудың аспектілерінің сипаттамасы қарастырылады. Эсірісө,әлеуметтік- мәдени аспектісі және оның маңызы.” Нені үрпету” сұрағы қофамда әрқашан талқыланады, ейткені қофамға қабілетті, білікті мамандар керек. Сондықтан да әлеуметтік- мәдени аспектісі адамдардың бүкіл өміріне әсер етеді.

Түйін сөздер: шет тілдік білім беру, шет тілдік білім берудың мазмұны, шет тілдік мәдениеті, әлеуметтік-мәдени аспектісі.

МРНТИ:16.01.11

ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК МНОГОАСПЕКТНЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

Шаяхметова Д.Б. – кандидат педагогических наук, Казахский национальный педагогический университет им.Абая, e-mail: dana.shayakhmet@mail.ru

Аннотация

Поликультурная компетенция будущих педагогов в условиях современного поликультурного образования – это ценностно-смысловое профессионально-личностное свойство, интегрирующее системные научные знания, творческие умения, навыки, опыт деятельности, мотивы и ценности, характеризующее способность и готовность будущего учителя к осуществлению функционального сотрудничества с представителями других культур и к обеспечению межкультурного, межэтнического и межличностного взаимодействия учащихся в поликультурном мире, в том числе в поликультурном образовательном пространстве. Поликультурная компетенция будущих педагогов объединяет содержание и структуру когнитивного, мотивационно-ценостного и деятельностного компонентов, отражающих процесс становления толерантных отношений, эмпатии студентов различных культур друг к другу, представителям других национальностей и к субъектам их будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова:поликультурная компетенция, поликультурное образование, культура, межкультурное взаимодействие, когнитивный, мотивационно-ценостный и деятельностный компонент.

Түйіндеме

Болашақ шет тілі пәні мұғалімдерінің көпмәдени білімін негіздеудегі көпмәдениетті құзыреттілігін қалыптастыру

Болашақ педагогтардың көпмәдениетті құзыреттілігін қалыптастырудығы көп мәдени білім – бұл құндылық-мағыналық кәсіби-тұлғалық қасиеті, ғылыми жүйелі білімді шарықтату, шығармашылық біліктілік, дағды, жұмыстың тәжірибелігі, себептері мен құндылықтар және болашақ мұғалімнің қабілеттілігі мен дайындығын анықтайтын сипаттама, басқа ұлт өкілдерімен функционалдық ынтымақтастықтың қамтамасыз етуін жүзеге асыруы, оқушылардың көпмәдениетті әлемін мәдениетаралық, этносаралық және тұлғааралық өзара әрекеттестіруі, соның ішінде көп мәдени білім беру кеңістігін айқындауы болып табылады. Когнитивтік, мотивациялық-құндылық және іс-әрекеттік компоненттерінің мазмұны мен құрылымы болашақ педагогтардың көпмәдениетті құзыреттілік біріктіреді, толеранттық қарым-қатынас үдерісін көрсетуі, бір-біріне деген студенттердің әр түрлі мәдениеттерді зерттеуі, олардың болашақ кәсіби қызметі туралы басқа ұлт өкілдеріне және тұлғаларына ұсынуы сипатталады.

Түйін сөздер: көпмәдени құзыреттілік, көпмәдени білім беру, мәдениет, мәдениетаралық қарым-қатынас, когнитивтік, мотивациялық-құндылық және әрекеттік компонент.

Summary

Formation of multicultural competence of future foreign language teachers in the conditions of modern multicultural education

Multicultural competence of future teachers in the conditions of modern multicultural education is value-semantic professional-personal property, integrating the system of scientific knowledge, creative abilities, skills, experience, motives and values that characterize the ability and readiness of future teachers to implement functional cooperation with representatives of other cultures and to provide cross-cultural, interethnic and interpersonal interaction of students in a multicultural world, including multicultural educational space. Multicultural competence of future teachers integrates content and structure of cognitive, motivational-axiological and activity components reflecting the process of formation of tolerant relations,

empathy of students of different cultures to each other, the representatives of other nationalities and to the subjects of their future professional activity.

Key words: multicultural competence, multicultural education, culture, intercultural communication, cognitive, motivational-value and the active component.

Социокультурные и экономические перемены, а также перестройка среднего и высшего образования усилили внимание общества к культуре как феномену человеческого бытия. Это связано как с положительными, так и негативными процессами, имеющими место в мире. Современная эпоха характеризуется тем, что правительства и народы многих стран стараются согласованно решать внутренние и международные проблемы. С другой стороны, сегодняшнее время отмечается ростом этнических конфликтов, агрессивного национализма, geopolитических противоречий государств, идеологической конфронтации народов и религий. В сложном переплетении этих процессов механизмом стабилизации межэтнического общения и сотрудничества является познание всех национальных культур. Данное утверждение становится более актуальным, когда в современном мире большинство стран имеет разнородный состав населения. Задача управлеченческих структур заключается в подготовке людей к конструктивному диалогу в обеспечении гетерокультурного сосуществования этнических и других меньшинств, сохраняющих и поддерживающих свою идентичность в обществе. Кроме того, ситуация обостряется ещё и тем, что латентные и скрытые конфликты возникают между культурными группами в рамках одной этнической общности, например, между представителями разных социальных слоёв и политических убеждений. Вместе с тем, политики, общественные и научные деятели, сотрудники в сфере образования и все, кто разделяет демократические убеждения, сходятся во мнении о том, что невозможно в наше время сохранить мир, если мы не научимся развивать этносоциальные контакты, понимать друг друга, уважать культуры, отличающиеся от нашей собственной. Таким образом, дипломатические и партнёрские методы решения проблем становятся возможными только в условиях расширения межкультурных взаимосвязей.

Глубокие перемены, через которые прошел Казахстан на рубеже XX и XXI столетий, особенно сильно коснулись духовной составляющей. В мире нет ни одного региона, где в равной степени соблюдались бы права всех групп населения. Однако, государства, ориентированные на демократический путь развития, способствуют более полному осуществлению прав и свобод личности. Поликультуранизм выступает как форма культурного плюрализма, совмещающего общечеловеческие и национальные ценности.

Стратегической задачей государственной политики на современном этапе является построение эффективного общества, основанного на духовно нравственном потенциале и поликультурном опыте нации. Будущее Казахстана складывается не только в политическом, правовом, экономическом пространствах, но и в стенах школьного, вузовского класса, в формирующемся сознании тех, кому завтра предстоит жить и трудиться рядом с представителями различных этносов и культур. В ряде документов ЮНЕСКО подчеркивается одна из важнейших функций современных образовательных институтов – научить людей жить вместе, помочь им преобразовать существующую взаимосвязь государств и этносов в сознательную солидарность.

Важными составляющими современной личности выступают такие качества, как умение сотрудничать с другими людьми, коммуникабельность, контактность. В этой связи именно школьный учитель во многом определяет возможность и условия будущей успешной деятельности личности. Современная подготовка будущих учителей должна ориентироваться на формирование ценностно-культурного мировоззрения и развитие поликультурной компетенции.

В Законе РК «Об образовании» (2015) сказано, что «содержание образования должно содействовать взаимопониманию и сотрудничеству между людьми, народами независимо от расовой, национальной, этнической, религиозной и социальной принадлежности, учитывать разнообразие мировоззренческих подходов, способствовать реализации права обучающихся на свободный выбор мнений и убеждений» [1]. Идея о ценностной ориентации содержания общего и профессионального образования, озвученная в нормативно-правовом документе, обусловлена, прежде всего, поликультурным составом населения на всей территории Казахстана, обязывающей каждого гражданина цивилизованно решать проблемы взаимоотношений людей в межкультурном пространстве.

Итак, обновление высшего профессионального образования предъявляет высокие требования к личности учителя, в полной мере владеющего системой компетенций для осуществления поликультурного образования подрастающего поколения. Одной из главных задач подготовки

будущего учителя ИЯ является концентрация профессионального образования вокруг ведущих комплексных проблем современного поликультурного образования.

Поликультурное образование - важная часть современного образования, способствующая усвоению студентами знаний о других культурах; традиций, образа жизни, духовных ценностях народов; воспитанию молодежи в духе уважения инокультурных систем; может способствовать повышению этнической идентичности будущего поколения.

После проведенного обзора имеющихся исследований мы сделали вывод о том, что *поликультурное образование* является сложным многоаспектным педагогическим феноменом, который может рассматриваться как вид целенаправленной социализации студентов, обеспечивающий сформированность поликультурной компетенции, предполагающей развитие самосознания студентов как культурно-исторических субъектов, испытывающих потребность в культуроедческом самообразовании как средстве освоения плюралистической картины мира.

Целями поликультурного образования являются:

- формирование осознанных позитивных ценностных ориентаций личности по отношению к своей собственной культуре;
- создание поликультурной среды как основы взаимодействия личности с элементом других культур;
- формирование способности индивида к культурному личному самоопределению[2].

А.Н.Джуринский считает, что поликультурное образование преследует три группы целей, обозначаемые понятиями «плурализм», «равенство», «объединение». В первом случае, по мнению автора, речь идет об уважении и сохранении культурного многообразия; во втором - о поддержке равных прав на образование и воспитание; в третьем - о воспитании в духе общенациональных политических, экономических, духовных ценностей [2; с.13-14].

Поликультурная компетенция учителя ИЯ как результат поликультурного образования принято рассматривать как неотъемлемую часть системы ключевых компетенций, которой должен обладать современный человек, чтобы эффективно социализироваться в различных сферах поликультурного общества.

Поликультурная компетенция – интегративное качество личности, включающее систему поликультурных знаний, умений, навыков, интересов, потребностей, мотивов, ценностей, поликультурных качеств, опыта, социальных норм и правил поведения, необходимых для повседневной жизни и деятельности в поликультурном обществе, реализующееся в способности решать задачи профессиональной деятельности в ходе позитивного взаимодействия с представителями разных культур (национальностей, рас, верований, социальных групп).

Под поликультурной компетенцией выпускников педагогических вузов понимается интегрированное личностно-профессиональное качество, выраженное в знаниях, умениях и творческом подходе к культуре и традициям разных народов (первоосновой которой является их этнокультура) [3].

В структуре поликультурной компетенции личности Л. Ю. Данилова выделяет следующие компоненты:

1. мотивационно-ценостный компонент включает мотивы, цели, ценностные установки студента, предполагает отношение к будущей профессиональной деятельности как к ценности, потребность студента в формировании и самовоспитании своей поликультурной компетенции; стремление к личностному самосовершенствованию;
2. когнитивный компонент характеризует совокупность знаний о культуре, сущности и способах самовоспитания поликультурной компетенции, практическое владение иностранным языком; способность к систематизации и обобщению знаний;
3. деятельностный компонент предполагает наличие умений вступать в интеркультурную коммуникацию с носителями иноязычной культуры, передать инструментарий самопознания и саморазвития другому, рефлексировать собственную деятельность и поведение;
4. эмоциональный компонент определяет положительное оценивание педагогических явлений с опорой на социально и личностно-значимые ценности, способность воспринимать внутренний мир другого и отождествлять себя с ним [4; с.12-15].

В основе поликультурной компетенции личности И.В. Васютенкова выделяет профессиональный, культурологический и личностный структурные компоненты.

В составе *профессионального* компонента автор рассматривает культуру общения, технологическую (методическую), информационную, рефлексивную культуры.

В свою очередь, *культурологический* компонент предполагает знание и понимание родной, мировой,

иноязычной культурой, культуры межкультурного общения и овладение культурой мира - культурой бесконфликтного существования.

Личностный компонент определяет совокупность качественных характеристик, отражающих нравственную позицию, которая пронизывает все составляющие поликультурной компетенции [5]. Е.М. Щеглова выделяет несколько компонентов в структуре поликультурной компетенции будущего специалиста:

1. когнитивный - освоение образцов и ценностей мировой культуры, в том числе различных национальных культур, культурно-исторического и социального опыта различных стран и народов;
2. ценностно-мотивационный компонент направлен на формирование ценностно-ориентационной и социально-установочной готовности студентов к межкультурной коммуникации и обмену, а также развитие толерантности по отношению к представителям других культурных групп;
3. деятельностно-поведенческий компонент направлен на развитие способности решения профессиональных задач при взаимодействии с представителями различных культурных групп [6].

На основе анализа имеющихся научных исследований, мы, в свою очередь, выделяем следующие компоненты в структуре поликультурной компетенции студентов языковых педагогических вузов: когнитивный, мотивационно-ценостный, деятельностный. Каждому структурному компоненту поликультурной компетенции мы даем характеристику исходя из идеи компетентностного подхода в усилении личностной направленности иноязычного образования.

1. *Когнитивный* компонент предполагает сформированность системы поликультурных знаний, выступающих ориентировочной основой деятельности личности в поликультурном обществе.

По нашему мнению, когнитивный компонент поликультурной компетенции студентов включает в себя систему знаний, основополагающими из которых являются знания о феномене культуры; своеобразии и ценностях мировой культуры и отдельных культур; проблемах взаимодействия в поликультурном обществе; сущности и способах самовоспитания поликультурной компетенции; культуре общения в поликультурном обществе.

Система знаний, входящих в когнитивный компонент поликультурной компетенции студентов, служит основой для понимания целостной поликультурной картины мира, что способствует объяснению и осознанию роли и места человека в системе мироздания; овладения социально безопасными приемами и способами жизнедеятельности, способствующими позитивному взаимодействию с представителями разных культур; формирования морально-нравственных установок, эмоционально-ценостного отношения к представителям других культур, к представителям собственной культурной среды и др. Формирование знаний не самоцель обучения, они являются инструментами осуществления межкультурного взаимодействия. Знания должны быть obtained, добыты, «открыты» самим человеком, лишь тогда они станут для него значимыми [7,8, 9,10].

Задачу обретения знаний, как и другие образовательные задачи, можно решить, только заинтересовав, мотивировав студентов, создав условия для того, чтобы у них возникла потребность в образовании.

2. *Мотивационно-ценостный* компонент представляет собой сложившуюся систему мотивационно-ценостных образований: мотивов, ценностей, интересов, потребностей, поликультурных качеств, регулирующих повседневную жизнь и деятельность личности в поликультурном обществе. В исследованиях А.Н. Леонтьева установлено, что успешность деятельности зависит от мотива, побуждающего действовать, иначе говоря, от того смысла, который имеет для человека, данная деятельность. Возникающий мотив создает установку к действию [11]. В концепциях классической психологии мотиватором деятельности являются потребности [11]. Пирамиду А. Маслоу можно применить и к осуществлению потребностей в области поликультурной деятельности студентов: потребности безопасности, потребности сохранить благоприятные условия для существования всего живого, потребности сохранения своей жизни и здоровья, заботы о других; познавательные: потребности познания культур других народов с целью более гармоничного включения своей деятельности в жизнь общества в целом; эстетические: потребности духовного общения с произведениями искусства и культуры, историческим наследием других народов, стремление увидеть и осознать красоту окружающего мира, сохранить и защитить ее; мировоззренческие: стремление понять свою роль и предназначение в мире, смысл собственной жизни и в соответствии с этим строить свою деятельность; потребность в самоактуализации и реализации внутреннего потенциала через деятельность в поликультурном обществе[12].

В рамках мотивационно-ценостного компонента поликультурной компетенции студентов

формируется целый ряд поликультурных качеств личности (толерантность, бесконфликтность, эмпатия и др.).

Наличие эмпатических способностей, бесконфликтности поведения, терпимости, толерантности по отношению к представителям других народов и культурных групп выражается в осознании необходимости психологического принятия другой личности, в стремлении оказать помощь и поддержку, в развитии гуманистических ценностей личности как важнейших ценностей; убежденности в собственной причастности к формированию климата ненасилия, толерантности окружающей среды; понимании общественной значимости межкультурного диалога; потребности активного участия в межкультурном диалоге; ответственности за результаты своей деятельности; стремлении и готовности к постоянному культурному самообразованию.

Любые предметные знания, прежде чем они воплотятся в практическую деятельность, пропускаются через аффективно-ценостные «фильтры» личности студента, присваиваются ею, преобразуясь в собственные оценочные и понятийные категории, установки и поведенческие программы, качества личности.

Формирование поликультурной компетенции студентов требует ориентации их сознания на общечеловеческие ценности, включающие в себя нормы нравственности, культурное наследие. Работа по формированию поликультурной компетенции студентов ориентирована на осмысление наивысших ценностей: свободы, счастья, совести, справедливости, познания, добра, истины, красоты, человека и др.

Предметы и явления окружающего мира обладают целым рядом объективных характеристик, служащих определенным основанием для их оценки. Будучи включенными в индивидуальную и коллективную деятельность, предметы вступают в определенные отношения с людьми, либо препятствуют реализации их интересов, либо сопутствуют им. Это с неизбежностью влечет за собой субъективную компоненту, присутствующую в оценке.

Таким образом, ценности - специфические социальные определения объектов окружающего мира, выявляющие их положительное или отрицательное значение для человека и общества. По отношению к субъекту ценности служат объектом его интересов, выполняя для его сознания роль повседневных ориентиров в предметной и социальной действительности, обозначений его различных практических отношений к окружающим предметам и явлениям [13]. Значимые поликультурные качества личности выступают в роли тех внутренних условий, «проходя» через которые внешние характеристики и требования деятельности преобразуются в компетентность студента.

3. *Деятельностный компонент* обеспечивает сформированность поликультурных умений, наличие опыта позитивного взаимодействия с представителями разных культур. Уровень развития поликультурной компетенции студентов напрямую зависит от сформированности у них соответствующих умений. Умения - сплав навыков и знаний, определяющий качество любой деятельности. Умение - это способность выполнять какую-либо деятельность в новых для человека условиях, приобретенных на ранее полученных знаниях и навыках [14]. Умения рассматриваются как приобретенные человеком способности на основе знаний и навыков выполнять определенные виды деятельности в изменяющихся условиях.

В данном компоненте поликультурной компетенции студентов мы выделяем следующие основные умения: приобретать научную информацию по проблеме; «переносить» полученные поликультурные знания и приемы умственной деятельности в новые условия; обновлять поликультурные знания и совершенствовать профессиональные и коммуникативные умения; использовать рациональные приемы самостоятельной работы по добыванию поликультурных знаний; осуществлять самоанализ, самооценку получаемой информации; прогнозировать возможные результаты своей деятельности, корректировать и перестраивать ее; рационально и конструктивно разрешать межкультурные конфликты; решать профессиональные задачи при взаимодействии с представителями разных культурных групп; вступать в позитивное взаимодействие с представителями разных культур (национальностей, рас, верований, социальных групп).

Субъектами деятельности студенты становятся по мере формирования у них умений, поскольку они представляют деятельность на теоретическом уровне, могут определять цели и задачи своей деятельности; оценивают себя и свою деятельность; обосновывая цели деятельности, отирают в соответствии с ее назначением средства для их достижения; анализируют свой опыт достижений. Умения студентов обеспечивают использование знаний и опыта в своей деятельности в поликультурной среде.

Перечисленные компоненты являются той базой, на которой происходит дальнейшее развитие у

студентов поликультурной компетенции. Когнитивный компонент является ведущим в структуре поликультурной компетенции студентов вузов, так как на его основе формируются и развиваются последующие компоненты в структуре компетенции.

Таким образом, формирование поликультурной компетенции студентов языковых педагогических специальностей является важным условием достижения цели поликультурного образования в системе высшего профессионального образования, в процессе реализации этой важной педагогической задачи студенты выступают в качестве активных носителей субъективного опыта, самостоятельно и успешно участвуют в профессиональной деятельности в поликультурном обществе.

Список использованных источников

1. Закон Республики Казахстан «Об Образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.04.2016 г.)
2. Джуринский А.Н. Педагогика межнационального общению – М.: ТЦ Сфера, 2007. – 224с.
3. Джуринский А.Н. Поликультурное воспитание в современном мире. М., 2002. 71с.
4. Данилова Л.Ю. Формирование поликультурной компетентности студентов // Учитель. 2007. №3. С. 12-15.
5. Васютенкова И.В. Развитие поликультурной компетентности учителя в условиях последипломного педагогического образования: автореф. дис. ... канд. пед. наук. СПб., 2006. 27 с.
6. Щеглова Е. М. Развитие поликультурной компетентности будущих специалистов: дис. ... канд. пед. наук. Омск, 2005. 164с.
7. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. М.: Наука, 1980. 336с.
8. Алексеев Н.А. Личностно-ориентированное обучение: вопросы теории и практики. Тюмень: Изд-во ТГУ, 1997. 216 с.
9. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. М.: Высшая школа, 1980. 367 с.
10. Бабанский Ю.К. Личностный фактор оптимизации обучения // Вопросы психологии. 1984. №1. С. 51-57.
11. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Политиздат, 1975. 304 с.
12. Maslow A. Psychology of being. Kiev, 1997. 304 pp..
13. Российская педагогическая энциклопедия: в 2 т. Т. 1. А-М / гл. ред. В.В.Давыдов. М.: Большая Рос. энцикл., 1993. 608 с.
14. Платонов К.К. Структура и развитие личности. М.: Педагогика, 1983. 17с.

МРНТИ:16.01.07

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫНА ҚОЙЫЛАТЫН ЗАМАНАУИ ТАЛАПТАР

Бейсенбаева Л. – Л.Н Гумилев атындағы Еуразия университеті Филология факультетінің шетел тілдерінің теориясы мен тәжірибелі кафедрасының оқытушысы, aishalyaz@mail.ru.

Андатпа

Қазіргі акпарат ғасырында ғылыми зерттеу жұмыстарының сапалы әрі сенімді жүргізілуі, зерттеу барысында заманауи әдіс-тәсілдерді пайдалану зерттеушіге қойылатын негізгі талаптардың бірі. Осы бағытта болашақ зерттеушілердің ғылыми зерттеу қабілеттінің қалыптасуы көп жағдайда ғылыми таным, зерттеушіге тән білімнің жеткілікті дәрежеде жетілмеуі салдарынан болып отыр. Мақалада ғылыми білімді қандай да бір білімнен ажыратса алудың негізгі алғышарттарына тоқталумен қатар, ғылым танымына сипаттама беріле отырып, ғылыми зерттеу жұмысының негізгі ерекшеліктеріне, әдіс-тәсілдеріне тоқталған. Сондай-ақ қазіргі заманауи зерттеу әдістерінің негізгі ерекшеліктеріне сипаттама беріле отырып, сандық және сапалық зерттеу жұмыстарына салыстырма берілген.

Түйін сөздер: ғылым танымы, ғылыми білім, зерттеу жұмысы, зерттеу әдісі, сандық әдіс, сапалық әдіс

Аннотация

Качественные и надежные исследования, использование современных методов исследования в современном информационном веке являются одним из основных требований для исследователя. Исходя из этого научно-исследовательская способность будущих исследователей часто связана с отсутствием научных знаний и адекватными исследовательскими навыками. В статье рассматриваются основные принципы различия научных знаний от каких либо других знаний, а также была попытка рассмотрения основных особенностей научных исследований, а также было сопоставлено специфика количественных и качественных исследовательских работ, с учетом особенностей современных методов исследования

Ключевые слова: научное познание, научное знание, исследовательская работа, метод исследования, количественный метод, качественный метод

Abstract

The quality and reliability of modern methods in the research is one of the main requirements for the researcher. scientific research in the modern information age, the use of modern methods in the research is one of the main requirements for the researcher. In this direction, the scientific research capability of future researchers is often due to the lack of scientific knowledge and research skills inherent in the researchers. The article is devoted to the basic prerequisites for the ability to distinguish scientific knowledge from any other knowledge, and describes the main features and methods of scientific research, describing the science of cognition. It is also comparable to quantitative and qualitative research, with reference to the key features of contemporary research methods .

Keywords: scientific cognition, scientific knowledge, research work, research method, quantitative method, qualitative method

ХХ ғасырдан бастап ғылым мен техниканың қарқынды дамуы күнделікті өмірімізге әсер етіп қана қоймай, білім мен технологияның өзгіріп отыратыны ақиқатқа айналып, тың тәжірибелердің туындауына әсер етуде. Білім мен технологияның қарқынды дамуы қоғамымызда жаңалықтарға ашық, жан-жақты ойлау қабілеті жоғары, жасампаз, зерттеуге бейім және өзін-өзі тану, жетілдіру, дамыту қабілеттерімен ерекшеленетін жеке тұлғаларға қажеттіліктің артқанын көрсетіп отыр. Жалпы, ғылыми білім, белгілі бір ғылым жүйесінде теория құрамына кіре отырып, ғылыми білімнің жоғары деңгейін қалыптастыратын фактілердің мәнін ашумен сипатталады. [1.96]. Алайда Қандай да білімді ғылыми білім деп қарастыра беруге болмайды. Ғылымды теориясы, өзіндік зерттеу әдістемесі, шыққан нәтижелерді енгізу практикасы бар жүйе ретінде қарастыруға болады. [2.13].

Ғылымның өзіне тән сипаттары арасында Тантыбаева Б тәмендегі қасиеттерді атап көрсетеді:

1. Ғылым әмбебеап-барлық универсум үшін нақты болатын білімді адам қандай жағдайда менгерсе сол жағдайда береді.

2. Ғылым фрагментарлы- Құллі дүние тұтас зерттелгенмен ол сан-салаға бөлініп жеке пәндерге жіктеледі.

3. Ғылым көп мәнді-себебі одан алған білім барлық адамдарға жарамды оның тілі біркелкі, себебі ғылым өз терминдерін нақтылауға ұмтылады да планетаның әр түкпіріндегі адамдардың бірігуіне мүмкіндік береді.

4. Ғылым жекеленбеген – себебі ғылымның жеке бас ерекшеліктері, ұлты, өмір сүру ортасы ғылыми танымның нәтижесіне әсерін тигізбейді.

5. Ғылым жүйелі-белгілі құрылымды, [3.9-10].

Жалпы Ғылым танымына, атқаратын қызметіне қарай берілген әртүрлі анықтамалар бар. Үлардың бірсынырасы ғылымның пәлсапалық танымын беретін болса, біразы ғылымды функционалдық қызметі тұрғысындан анықтайды.

Тұрік Тіл Қоғамының сөздігінде ғылымға тәмендегідей анықтама берілген;

▪ “Көршаган орта немесе құбылыстардың бір бөлшегін тақырып ретінде тандап, тәжірибелең негізделген әдіс пен шынайылық шеңберінде қорытынды шығаруға бағытталған жүйелі білім.”

▪ Жарамдылық пен нақтылық сипаттарымен ерекшеленетін әдіс–тәсілді жүйелі білім.”

▪ “Белгілі бір тақырыпты тану қажеттілігінен туындаған, анық мақсатқа бағытталған, әдіске негізделген зерттеу үрдісі” ретінде сипатталады .

Карасардың пайымдауынша ғылым [4.7] “жалпы объективті ақпарат бүтіні”, “себеп-салдарлық байланыстағы ақпараттың жүйелі жинақталуы” және “адамзат баласының жүйелі түрде берілген ақпарат жиынтығы болумен қатар, жинақтаған білімнің дәлелді нәтижесі. Ғылым гипотеза немесе теориядағы объективті шындыққа негізделе отырып, қайта зерттеу барысында бақылауға бейім, жүйелі үдеріс. [5.21–29].

Ғылымның атқаратын қызметін үш топқа бөліп қарастыруға болады: Табиғат құбылыстарын қоғам тіршілігімен байланыста қарастыру, болжам жасау және бақылау жасау. Фактілер немесе нақты жағдаяттық түсінік беру ғылымның негізгі функциясы болып табылады. Ғалымдар құбылыстарды нақты түсіндіруші немесе жай ғана атын беруші немесе қасиетіне қарай жіктеуші ғана емес, сондай ақ қарастыған құбылыстардың немесе нақты жағдайлардың себеп салдарын да анықтаушы. Ғылымның енді бір қызметі болжам жасау. Болжау белгілі не белгісіз жағдайларды бақылай отырып белгісіз жағдайларға жорамал жасауды білдіреді.

Көп уақыт бойы зерттеу тек қана құбылыстарды бақылай отырып, ақпарат, деректер мен мәлімет жинақтау болып саналды. Зерттеу барысында құбылыстардың бақылануы, қажетті мәліметтердің жинақталуы міндетті, алайда мұнымен қоса жинақталған мәліметтердің кайтадан анализденіп, синтезделіп, қайта тұжырымдалуы тиіс деп саналады. [6.12] Ал ғылыми зерттеуге сол мәселеде үйлестірілген сұрақ және болжамды белгілі бір жобаланған жауап ретінде бейнелеу тән. Осыдан зерттеудің төмендегі міндеттері шығады: зерттеу пәннің теориясын негіздеу (теориялық сипаттама) және зерттеудің теориялық нобайын жасау, әмпирикалық тәжірибелі менгеруді айқындаушы эксперимент арқылы және педагогикалық шындықты қайта құруды қаматамасыз ету үшін қалыптастыруышы эксперимент жүргізіледі. [7.33]

Полонский ғылыми зерттеу әрекетінің 5 негізгі қызметін атап көрсетеді [8.12]

1. Зерттеу жұмысының арнағы әдіске негізделмесі
2. Кол жеткізген мәліметтердің нақтылығы
3. Нәтижелердің өрбу қабілеттілігі
4. Нәтижелердің жаңашылдығы
5. Зерттеудегі Тәуелсіздік

Яғни ғылыми зерттеудің негізгі құралы ғылыми әдіс болып табылады. Ғылыми Әдіс әртүрлі жаңа таным білімге қол жеткізу үшін немесе алынған білімнің ақиқаттығына қол жеткізу, дәледеу үшін не болмаса әртүрлі феномендерді зерттей отырып алынған білімді толықтыру мақсатында қолданылған құралдар жиынтығы, басқаша айтқанда мақсат қойылған білімге жету барысында қолданылған барлық амал-тәсілдердің жиынтығы. Ғылыми әдіс бақылауға, тәжірибеге бейімділік, өлшеме білу сияқты логикалық принциптермен зерделеу ерекшелігіне негізделеді. Әртүрлі білім саласында тақырыпқа сай алуан түрлі зерттеу әдіс-тәсілдер қолданылса да жалпылама ортақ ерекшеліктер ғылыми әдістің негізін құрайды. Негізінде ғылым адамы немесе зерттеуші белгілі бір феноменді дәлелдеу барысында қол жеткізген білімін пайдалана отырып гипотез тұжырымдар жасайды, бұдан кейін тұжырымдардың ақиқаттылығына қол жеткізу үшін зерттеу әдістерінен өткізіп, қол жеткізген нәтижелерде тұжырымдардың дұрыс немесе бұрыс екенін дәлелдей шығарады.

Теориялық және практикалық әрекетте қолданылатын әдістер алуан түрлі. Қазіргі заманғы ғылымда қолданылатын әдістер жүйесі ғылымның өзі секілді алуан түрлі екенін айта кетуімізге болады. Ғылыми танымның әдістерінің көп түрлілігін 4 деңгейге бөлеміз.

1. Эмпирикалық: бақылау, салыстыру, санау, өлшеу, сауалнама, әкімделесу, тест және т.б
2. Теориялық: абстрактілеу, идеяландыру, формализация, талдау. синтез. индукция мен дедукция, аксиомалуа, ой қорыту және т.б
3. Эксперименттік: теориялық эксперимент, талдау мен синтез, индукция мен дедукция, үлгілеу, гипотетикалық, болжамдық, тарихи, логикалық әдіс. т.б
4. Метатеориялық: дидактикалық әдіс және жүйелі талдау әдісі. Жүйелі талдаудың өзінің кезеңдері бар. [3.11]

Зерттеу әдістерінің класификациясы аса күрделі мәселе болғанын өзінде де, дәстүрлі түрде оларды үш топқа: жалпы ғылыми, интер ғылыми және жеке ғылыми әдістерге бөлуі қабылданған. Кейбір ғалымдар әдіс және тәсілді бір-біріне балама ретінде қолданса Қантарбай, Жүсіпова сынды зерттеушілер Әдіс – зерттеу барысында белгілі бір қорытынды алуға бағытталған, бір немесе бірнеше математикалық, немесе логикалық операциялардың теорияға немесе тәжірибеге негізделген түрі, ал Тәсіл – күрделі әдіс болып табылады, ол зерттеу барысындағы бірнеше нысаналы әдістердің жиынтығы деген анықтама береді. [9.80] Шет елдік ғалымдар негізінен әлеуметтік – гуманитарлық салада қолданылатын әдістерді 3 топта бөліп қарастырады: Сапалық, Сандық және Арас зерттеу әдістері.

Сандық және Сапалық әдістердің негізгі ерекшеліктері мен қолдану аясын төмендегідей жіктеу мүмкін:

Сапалық зерттеу әдісі	Сандық зерттеу әдісі
теориялық мәліметтер негізге алынады	Сандық мәліметтер негізге алынады

Индуктивтік модел басымдылық көрсетеді	Дедуктивтік модел басымдылық көрсетеді
Зерттеу шенберінде тікелей мақсатка бағытталған тар көлемдегі өрнек қолданылады	Зерттеу шенберінде кең ауқымды, кездейсоқ өрнек қолданылады
Үрдіске бағытталған	Нәтижеге бағытталған

Кесте 1. Сандық және сапалық зерттеу әдістерінің негізгі ерекшеліктері. Автор тарапынан жасалған. Казіргі танда зерттеу жұмыстарында бұл екі әдістің біріктіре қолданылуы арқылы жүзеге асатын аралас зерттеу әдісін қолданылуы кең таралған. Аралас зерттеу әдісі зерттеу нәтижесіне қол жеткізу барысында сандық немесе сапалық мәліметтердің бір өзінің жеткіліксіз болып саналғанында зерттеу мәліметтерін толықтыру мақсатында тиімді болып табылады. Аталаң өткен зерттеу әдістерінің ішінде сандық зерттеу әдісі ескіден қолданып келе жатқанына қарамастан, соңғы ширек ғасырда шет елдік мамандар тарапынан сандық зерттеу әдісін қолдану үрдісі дамуда. Мұнымен қоса зерттеуші ғалымдардың әртүрлі пікіріне қарамастан, аралас зерттеу әдісі(mix metod) ең тиімді болып саналады. Жаһандану жағдайына сай әлем тез қарқында дамуда және жаңа руда. Қарқынды дамуга байланысты адамзат баласы да жаңа қылымтарға ашық, қажетті ақпаратты сенімді дереккөздерден жинақтай алуға бейім болуы тиіс. Яғни ғылыми ғасырында болып жатқан даму үрдісін қадағалап, ғылыми жұмыстарды зерттеп зерделеу арқылы бірей ең алдымен өзі ғылыми зерттеу дағдыларын қалыптастыру қажет. .

Пайдаланған дерек көздері

1. Таубаева.Ш.Педагогиканың философиясы және әдіснамасы-Алматы,Қазақ университеті,2015,- 966.
2. Мусин.Ғылыми зерттеу негіздері-Қарағанды,Болашак-Баспа, 2013,-136
3. Тантыбаева Б. Ғылыми-техникалық ақпаратты зерттеу әдістемесі-Алматы, 2011:9-10
4. Karasar, N. (1984). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık Ltd.Şti.
5. Vaughn, S., & Dammann, J. E. (2001). Science and sanity in special education. Behavioral Disorders, 27,
- 6 Каптан, S.(1993). Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri, Ankara: Tekişik Web Ofset Tesisleri.
7. Турғынбаева Б.А.Ғылыми зерттеулердің әдіснамасы мен әдістері- Алматы, 2012.-336.
8. Полонский В.М. Оценка качества научно-педагогических исследований. – М.: Педагогика, 1987. – С. 12.
9. С.Е.Қантарбай.Ж.А.Жұсіпова. Ғылыми – Педагогикалық зерттеу әдістемесі.Алматы, 2011.-806.

МАЗМҰНЫ \ СОДЕРЖАНИЕ\CONTENTS

ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛМ БЕРУ ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Аяпова Т. Т., Айдарханова А. А. КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД КАК ОСНОВА ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....

Абубов Ж.А., Иватов С.К. ИССЛЕДОВАНИЯ CLIL В ЕВРОПЕ И КАЗАХСТАНЕ.....

Аскарова С.А., Алденгожаева Э.С. СТУДЕНТТЕРДІ ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚУФА ҮНТАЛАНДЫРУАҒЫ АУТЕНТТИК БЕЙНЕМАТЕРИАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІСТЕРІ.....

Отеген Н.О., Копабаева М.Е. ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА РӨЛДІК ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИМДІЛІГІ.....

Аргингазина Ш.Б., Құмарова Қ.А. КӘСІБИ ШЕТЕЛ ТІЛІН МЕНГЕРУДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ТАҢЫМДЫҚ ҚАБИЛЕТІН ДАМЫТУ .....

Сейдалиева Г.О., Нағашбекова Н.Ә. ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҒЫНДА ОЙЫН ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ .....

Отеген Н.О., Тілеухан К.К. ЗАМАНАУИ БІЛМ БЕРУ ЖУЙЕСІНДЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУАҒЫ КӨПТІК ИНТЕЛЛЕКТ ТЕОРИЯСЫНЫҢ РӨЛІ.....

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION

Букабаева Б.Е., Мартенюк К.С. THE FORMATION OF LINGUOCULTURAL COMPETENCE ON THE MATERIAL OF CORPUS TEXTS.....

Макезова Б.Е. FORMATION OF COMMUNICATIVE GRAMMAR HABITS AND SKILLS ON THE BASIS OF SITUATIONAL APPROACH.....

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТИН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

- Tautenbayeva A.A.** NATIONAL SPIRITUAL-MORAL VALUES AS THE BASIS OF MORAL EDUCATION.....
Кузембаева Г.А. СЕМАНТИЧЕСКИЕ МНОЖИТЕЛИ В КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ СТРУКТУРЕ «NOBILITY».....

**ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS**

- Исмайлова О.А., Себдайырова А.М.** ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІНДЕГІ «ӘДЕМІЛІК» ТҮЖЫРЫМДАМАСЫНЫң ЛИНГВОМӘДЕНИ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....
Исмайлова О.А., Жауыншиева Ж.Б. «ЖАСТАР» ТҮЖЫРЫМДАМАСЫНЫң АҒЫЛШЫН МӘДЕНИЕТІНДЕГІ МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДІҢ ЛИНГВОМӘДЕНИ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....

**ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛКТЕРДІҢ РӨЛІ
РОЛЬ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИЙ К ЯЗЫКАМ
THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES**

- Аяпова Т.Т., Серикбаева А.О.** РОЛЬ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТА.....
Оразбаева Ф.Ш., Талдыбаева М.Д. ҚАЗАҚ ОРФОГРАФИЯСЫН ОҚЫТУДА МОДЕЛЬДЕУ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ.....
Букабаева Б.Е., Мартенюк К.С. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОРПУСНЫХ ТЕКСТОВ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ.....
Аргингазина Ш.Б., Бекетова Д.Б. ТЕХНОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ В СОТРУДНИЧЕСТВЕ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ.....
Abdrakhimova G.B., Rakimova M.B IMPORTANCE OF TEACHING READING AND DIFFERENT ESSENTIAL READING STRATEGIES.....
Смагулова А.С., Байтукаева А.Ш. ЗАЙМСТВОВАНИЯ, СХОДСТВО И РОДСТВО ЯЗЫКОВ КАК ЛЕКСИЧЕСКАЯ ОПОРА В ОБУЧЕНИИ НЕФТЕХИМИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ.....
Ескерова А.С., Ибрашова А.Т. THE EXPRESSIVE FUNCTION OF REPETITION IN PRINTED MASS MEDIA.....
Aytbayeva N.K., Smayl G. LANGUAGE OF MASS MEDIA AND INTERPRETING MEDIA.....
Osman Kabadayı TÜRK EDEBİYATINDA ATATÜRK ŞİRLERİ.....
Алпысова Ж.Е., Байтурбаева А.Т. ИНТЕРНЕТ –ОБРАЗОВАНИЕ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО МИРА.....

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИИ В ОБУЧЕНИЙ К ЯЗЫКАМ
MULTILINGUAL EDUCATION AND INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES**

- Аяпова Т.Т., Хасанова С.А.** СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ АСПЕКТ.....
Шаяхметова Д.Б. ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК МНОГОАСПЕКТНЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН.....
Бейсенбаева Л. ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫНА ҚОЙЫЛАТЫН ЗАМАНАУИ ТАЛАПТАР.....

«ХАБАРШЫ» ЖУРНАЛЫНЫҢ

«КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІ ФИЛОЛОГИЯСЫ» СЕРИЯСЫНДА
БАСЫЛАТЫН МАҚАЛАЛАРДЫ БЕЗЕНДІРЛУГЕ

ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР:

I. Қажетті материалдар

- 1.1. Параптердың тәменингі орта жағы қарындашпен нөмірленген мақала көшірмесі мен онын электрондық нұсқасы.
- 1.2. Андатпа 200 сөзден және тірек сөздер 10-12 сөзден түрады және олар қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі болуы тиіс.
- 1.3. Мақаланың мазмұны: а) кіріспе бөлім; ә) талдау; б) тәжірибе (егер болса); в) қорытынды; г) әдебиеттер тізімі және түйін сөз (екі тілде: егер де мақала қазақ тілінен болса, түйін сөз (15 сөз) - орысша және ағылшынша, ал егер де орыс тілінде болса, түйін сөз (15 сөз) қазақша және ағылшынша болуы тиіс және т.б.) керек.
- 1.4. Автор (авторлар) жайында берілетін мәліметтер: аты-жөні толық, жұмыс орны (ұжым аты, жогары оку орнының толық аты және қысқартылған аты), атқаратын қызметі, ғылыми дәрежесі мен атағы, жұмыс және үй телефоны, электрондық поштасы.

II. Мақаланы безендіру ережесі

- 2.1. Мақала мәтіні терілуі: Word стандартты формат A4, Times New Roman, кегель №14, бір интервал арқылы, параптың жоғарғы және тәменингі бос өрістері-2,5 см; он жақтағы-1,5 см; сол жақтағы-3 см. болуы керек;
- 2.2. ӘОК - сол жақ жоғарғы бұрышта бас әріптермен (кегель №13);
- 2.3. Автордың (авторлардың) аты-жөні - жартылай қарайтылған кіші әріптермен ортада және келесі жолға жұмыс істейтін ұжым мен қала, мемлекет аты (кегель №13);
- 2.4. Мақала аты - бір бос жолдан кейін жартылай қарайтылған бас әріптермен (кегель №13);
- 2.5. Андатпа және тірек сөздер – мақала жазылған тілде (кегель №12);
- 2.6. Мақала мәтіні - бір бос жолдан кейін (кегель №14);
- 2.7. Әдебиеттер тізімі (кегель №13);
- 2.8. Әдебиеттерге сілтемелер квадраттық жақшада беріледі, *мысалы*, [1], [2, 3156.], [4-7].

III. Мақалаларды жариялау тілдері – қазақ, орыс, ағылшын, қытай тілдері және т.б.

Редакцияға түскен мақалаларға сала бойынша мамандардың пікірлері беріледі. Пікір негізінде редакция алқасы авторға мақаланы толықтыруға (түзетуге) ұсыныс жасауы, не мүлдем қайтарып беруі мүмкін. Әр автор өз мақаласының мазмұнына, грамматикалық, стилистикалық және орфографиялық жіберілген қателеріне жауапты.

Мекен-жайы: Алматы қаласы, Жамбыл көшесі, 25, Абай атындағы ҚазҰПУ, жұмыс телефоны - 8(727) -2 91-40-87, әл.пошта: zaure.badanbekkyzy.51@mail.ru

Редакция алқасы

ТРЕБОВАНИЯ

К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ В ЖУРНАЛЕ «ХАБАРШЫ/ВЕСТНИК»,
серия: ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИНОСТРАННАЯ ФИЛОЛОГИЯ

I. Необходимые материалы.

- 1.1. Статья в распечатанном и электронном варианте: нумерация страниц внизу по центру.
- 1.2. Аннотация (200 слов) и ключевые слова (10-12 слов) на трех языках (на казахском, русском и английском).
- 1.3. Содержание статьи: а) введение, б) анализ, в) практическая часть (если есть), г) заключение, д) список литературы, е) резюме из 15 слов: если статья на казахском языке – резюме на русском и английском языках, если на русском языке – на казахском и английском.
- 1.4. Сведения об авторе (соавторе): Ф.И.О. полностью, место работы (название организации, вуза полное и сокращенное название), должность, учёная степень, звание, контактный телефон, e-mail.

II. Оформление статьи.

- 2.1. Набор текста статьи: Word стандартного формата А4, Times New Roman, кегль №14, через 1 интервал, поля: верхнее, нижнее – 2,5 см, правое – 1,5 см, левое – 3 см;
- 2.3. УДК - в левом верхнем углу прописными буквами (кегль №13);
- 2.4. Фамилия, инициалы автора (соавтора) - по центру полукирным строчным шрифтом, (кегль №13), следующая строка - место работы, город, страна;
- 2.5. Название статьи - через интервал полукирным прописным шрифтом (кегль №13);
- 2.6. Аннотация и ключевые слова - на языке оригинала (кегль №12);
- 2.7. Текст статьи - через интервал (кегль №14);
- 2.8. Список литературы (кегль №13);
- 2.9. Ссылки в тексте на литературу даются в квадратных скобках, *например, [1], [2, с. 315], [4-7]*.

III. Язык издания статьи – казахский, русский, английский, китайский и др.

Поступившие в редакцию статьи рецензируются ведущими специалистами и учеными по отраслям знаний. Статья, на основании редактирования, может быть возвращена для ее корректирования и доработки. Статьи, не соответствующие требованиям, возвращаются. Каждый автор несет ответственность за содержание, грамматические, стилистические и орфографические ошибки.

Адрес: г. Алматы, ул. Жамбыла, 25, КазНПУ им. Абая контактный телефон - 8(727) -2 91-40-87, электронный адрес: zaure.badanbekkyzy.51@mail.ru

Редакционный совет

REQUIREMENTS TO THE ARTICLES IN THE JOURNAL "KHABARSHY/VESTNIK" SERIES: MULTILINGUAL EDUCATION AND FOREIGN LANGUAGES

I. Required materials.

- 1.1. An article in the printed and electronic version: page numbers at the bottom center.
- 1.2. Abstract (200 words) and key words (10-12 words) in the original language.
- 1.3. Article content: a) introduction b) analysis c) the practical part (if there is one), d) conclusion, e) references, e) summary/resume consists of 15 words (article in the Kazakh language: a summary in Russian and English languages, in Russian: in Kazakh and English).
- 1.4. About the author (co-author): full name, work place (name of organization, full and abbreviated name of the university), position, academic degree and title, telephone number, e-mail.

II. Designing articles.

- 2.1. Typesetting articles: Word standard A4, Times New Roman, type size 14, 1 interval, margins: top, bottom - 2.5 cm, right - 1,5 cm, left - 3 cm;
- 2.2. UDC - at the top left corner in capital letters (type size 13);
- 2.3. Author's name and initials (co-author) - centered in bold lower case letters (type size 13), the following line - work place, city, country;
- 2.4. Title of the article - in the interval in bold uppercase letters (type size 13);
- 2.5. Abstract and keywords – in the original language (type size 12);
- 2.6. Text of the article – a line after, (type size 14);
- 2.7. References (type size 13);
- 2.8. References cited in the text are given in square brackets, for example [1], [2, p .315], [4-7].

III. Publishing language of articles - Kazakh, Russian, English, Chinese, etc.

Submitted articles are reviewed by leading experts and scholars on the definite spheres. The article based on

the editing can be returned to its correction and refinement. Articles that do not meet the requirement will be returned. The author of an article is responsible for the content, grammatical, stylistic and orthographic errors.
Address: 25 Jambyl Str. Abai KazNPU, Almaty Tel: 8 (727) -2 91-40-87, e-mail:
zaure.badanbekkyzy.51@mail.ru

Editorial Board

**Келесі басылымның негізгі болімдері/Рубрики следующего выпуска/
Rubrics of the next issue:**

**ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

**МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА
МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД
INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION**

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

**ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
LINGUA-CULTURAL LINGUISTICS**

**ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛКТЕРДІҢ РӨЛІ
РОЛЬ КОМПЕТЕНЦИЙ В ОБУЧЕНИЙ К ЯЗЫКАМ
THE ROLE OF COMPETENCY IN LEARNING LANGUAGES**

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ТІЛ ҮЙРЕТУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛАР
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИИ В ОБУЧЕНИЙ К ЯЗЫКАМ
MULTILINGUAL EDUCATION AND INNOVATIONS IN LEARNING LANGUAGES**

ХАБАРШЫ

ВЕСТНИК

BULLETIN

«Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы
Серия «Полиязычное образование и иностранная филология»
Series «Multilingual Education and Philology of Foreign Languages»

№ 4(10) 2017

Басуға 27.08.2017. Пішімі 60X84 1/8.

Қаріп түрі «Тип Таймс» Сыктывкар қағазы.
Көлемі 20,5. Тарапымы 73 дана. Тапсырыс № 146

050010, Алматы қаласы, Достық даңғылы, 13.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасының баспаханасында басылды.